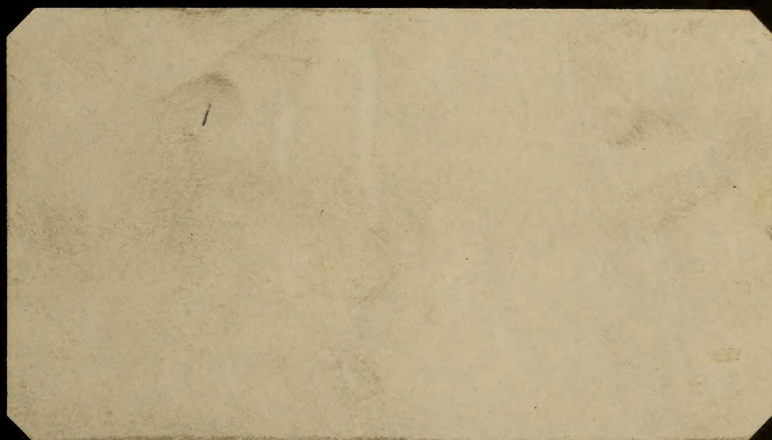
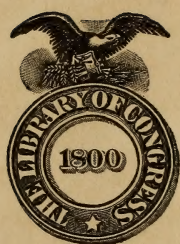

LIBRARY OF CONGRESS

THE LIBRARY OF CONGRESS
1800

ОБЛИЦИ
СРПСКОГА ЈЕЗИКА

НАПИСАО

Ђ. ДАНИЧИЋ

У БИОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1863

СРПСКА ГРАМАТИКА

НАПИСАО

Ђ. ДАНИЧИЋ

ДИО III

ОБЛИЦИ

У БИОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1863

ОБЛИЦИ СРПСКОГА ЈЕЗИКА

НАПИСАО

Ђ. ДАНИЧИЋ

ДРУГО ИЗДАЊЕ

У БИОГРАДУ

У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ

1863

Од неко се доба све више тражи моја „мала српска граматика“ (у Бечу 1850), а давно је распродана. То ме намјери да је штампам на ново. И сада ево је прерађене по садашњем знању мојем.

Рад сам био да се може користовати овом књигом свак што више; за то прерађујући је не хоћах се упуштати у старо вријеме више него колико ми се чињаше потребно да би се могло разумјети оно што сад у језику српском јест. Из оне старије књиге изоставих што не иде у овај дио граматике а мишљах да се сада може изоставити; гдјешто, н. п. о поређењу придјевском, према садашњем стању ове науке међу нама мишљах да не би добро било кад бих изоставио, ако и не припада у овај дио граматике.

Који читалац јоште не би знао да старо словенско ѫ гласи *о* и *н* сливено у један глас, и да старо словенско ѧ не гласи *ја* него *е* и *н* сливено у један глас, он нека то сада зна и има на уму кад наиђе на та слова у овој књизи.

Ријеч „*именица*“ за substantivum, које никако не могу одобрити, употребио сам само за то што је употребио пријатељ мој Јован Бошковић у својем „Изводу из српске граматике I“ (у Биограду 1863), пак нијесам рад да буде забуне ако би ко хтио учити из ове двије књиге, које могу допунити једна другу оному који би почињао учити граматику. Мјесто те ријечи може бити да би за невољу боља била *засебница* значећи нешто што за себе или само собом јест.

Нијесам рад овдје пописивати књига које скраћеним именима помињем код примјера, јер су пописане у мојој синтакси па их читаоци могу ласно знати из ње.

У Биограду мјесеца априла 1863.

ПРЕГЛЕД.

Штампарске погрјешке: на стр. 23 у вр. 17 мјесто „111“ треба „III“; на стр. 27 у вр. 17 (у неколико ексемплара) мјесто „кћери“ треба „кћ̏ери“; на стр. 32 у вр. 11 мјесто „она“ треба „оно“; на стр. 48 у вр. 4 мјесто „ја̏чи“ треба „ја̏чӣ“; на стр. 50 у вр. 5 оздо мјесто „јима“ треба „има“; на стр. 51 у вр. 4 мјесто „гла си“ треба „гласи“; на стр. 54 у вр. 13 пред „двоје“ треба додати „двоји“; на стр. 63 у вр. пошљедњој (у неколико ексемплара) мјесто „тјоедно“ треба „то једно“.

ПРИСТУП.

Облик се у ријечи зове стање у које она долази да би се показала свеза између ње и другога чега у мисли.

Облици постају од основа наставцима. Таки су наставци гласови који се настављају на остало у ријечи да би ријеч добила облик; а оно у ријечи на што се настављају ти наставци, зове се основа. Тако је н. п. *жена* облик, а том је облику основа *жен* а наставак *а*; облик *зеље* има основу *зељ* а наставак *е*; облику *имену* основа је *имен* а наставак *у*; облику *гости* наставак је *и* а основа *гост*. — И саме основе многе постају наставцима, н. п. облик *јело* има наставак *о*, којим је постао, али и у основи његовој *јел* глас је *л* наставак којим је она постала; тако у облику *бјелина* основа је *бјелин* постала наставком *ин*.

Осим прилога, предлога, савеза и усклика све друге ријечи мијењају облике.

У свијех ријечи осим глагола облици се зову падежи; а у глагола се једни облици зову времена, у којима су опет облици лица, други се зову начини; а облици су у глагола и придјеви глаголски и прилози глаголски.

Облика има за једнину и за множину; таки су облици падежи и лица. Између глаголских облика придјеви глаголски имају и падеже, а по том и једнину и множину. Било је облика и за двојину, али сада има од њих српски језик само неке падеже.

Облици су различни и према три рода: мушком, женском и средњем. Која ријеч може бити у сва три рода, она и према родовима мијења облик.

Падежа има седам у једнини и толико у множини.

Лица имају три у једнини и толико у множини.

Времена имају три као особита облика: садашње, прво прећашње и друго прећашње; а времена сложених од других глаголских облика има више: будуће, сложено прећашње прво, сложено прећашње друго и погодбено.

Начина имају два као особита облика: неодређени и заповједни; начин одређени зову се сва времена уједно.

ИМЕНИЦЕ МУШКОГА РОДА.

Има их:

1. које сада за први падеж једнине немају наставка, н. п. град, прах,

2. које и сада имају за тај падеж наставак, и то

а) једне *о*, н. п. Мирко, гатало,

б) друге *е*, н. п. Милоје, Доситије, тале, Јоле.

I

Без наставка у прв. пад. јед.

Ове ријечи имају у једнини наставак за други падеж *а*, за трећи *у*, за четврти једне немају никакога наставка него им је тај падеж као први а друге се мјесто тога падежа служе другим, за пети имају једне наставак *е* а друге *у*, за шести једне *ом* а друге *ем*, а за седми сада имају наставак трећега; — у множини имају за први падеж наставак *и*, за други сада немају наставка него им је на крају прионуо глас *а* ([1]), за трећи падеж имају сада наставак *има*, за четврти *е*, за пети *и*, за шести и за седми имају сада као и за трећи. Н. п.

Ј. 1.	јѐлен	ѐра̂ч	Мн. 1.	јѐлен-и	ора́ч-и
2.	јѐлен-а	ора́ч-а	2.	јѐле̂н-а̂	ора́ч-а̂
3.	јѐлен-у	ора́ч-у	3.	јѐлен-има	ора́ч-има
4.	јѐлен-а	ора́ч-а	4.	јѐлен-е	ора́ч-е
5.	јѐлен-е	ȍра̂ч-у	5.	јѐлен-и	ȍра̂ч-и
6.	јѐлен-ом	ора́ч-ем	6.	јѐлен-има	ора́ч-има
7.	јѐлен-у	ора́ч-у	7.	јѐлен-има	ора́ч-има.

1. Којима се ријечима основа свршује на два сугласна друга осим *жд*, *шт*, *зд*, *ст* (н. п. дажд, пришт,

---

([1]) Онако као што је и у првом пад. јед. прионуо у ријечима т-а-ј, ов-а-ј, он-а-ј, гдје је иза *а* јоште прионуло и *ј*.

грозд, лист), у њих у првом пад. јед. долазе на крају два сугласна која не могу заједно стајати на крају, него се међу њих умеће *а*; за то ријеч која н. п. у другом пад. гласи *вепра*, у трећем *вепру*, којој је дакле основа *вепр*, има у првом пад. јед. *вепар*. Тако је н. п. Би̏рач, во̏сак, ја́рам, jѐчам, ка̏шаљ, ко̀нац, ла̂кат, на̂ко̂вањ, на́сап, но̏кат, о́ван, о́вас, о̀гањ, па́пак, па̀пар, па̏рожак, пиjѐсак, ра́жањ, у̏гаљ, чво́рак, па̏с, са̏н, ша̏в, итд (¹)

По овом је закону и у ријечи која у првом пад. јед. гласи *хрбат* уметнуто *а*; за то у осталијем падежима нема тога *а*, него (по што се још и *б* дошавши пред *т* претвори у *п*) гласе *хрпта*, *хрпту* итд.; али оно *а* у првом пад. по закону уметнуто продире и у остале, па гласе и *хрбата*, *хрбату* итд. — Исто тако и ријеч која у првом пад. јед. с овако уметнутим *а* гласи *да̑н*, има и у осталим падежима ово *а*: *дана*, *дану*, *дани*, *данима* итд.; али у множини јоште јој се сачувала основа и без *а* те има и *дни*, *днима*. (Како ова ријеч има још друкчије облике, види мало натраг.) А има ријечи у којих је овако у првом пад. јед. уметнуто *а* са свијем узело мах и у осталим падежима, те се без њега не говори ни један, и по том им се основа

(¹) Тако: Ђурађ, Марат (види у мојем рјечнику), Марач (Кад Вељача не дажди, Марач добра не мисли. Нар. послов.), рапорат (П. Петровић Његуш, шћеп. мал. II), тестаменат (види у мојем рјечнику), документ (П. Петровић Његуш, шћеп. мал. I), таленат (А. Качић, кораб. 199), гиганат (А. Качић, кораб. 161), порат (П. Посиловић насл. 67. 76), вераш (П. Посиловић, насл. 144. Добретић богосл. 407,) пунат (италијански punto, латински punctum, М. Добретић, богосл. 248), контробанат (С. Дневник 1856, бр. 7. у кореспонденцији с црногорске границе), итд.

сад веђ не свршује на два сугласна; таке су ријечи н. п. лав, лан, мач. ([1])

2. Којима се основа свршује на *л*, у њих у првом пад. јед. долази *л* на крају, а *л* се на крају ријечи или слога претвара у *о*; за то н. п. од ријечи која у другом пад. јед. гласи *пепела*, којој је дакле основа *пепел*, има у првом пад. јед. *пепео*. ([2])

Кад пред оваким *л* буде у основи *о*, па се у првом пад. јед. *л* на крају претвори у *о*, онда дођу два *о* једно до другога, те се оба слију у једно дуго; за то ријеч која у другом пад. јед. гласи *сокола*, којој је дакле основа *сокол*, гласи у првом пад. јед. *соко*. Тако: во, до, расо, итд.

([1]) Може се основа свршивати и на три сугласна; ако су од њих прва два така да не би могла стајати сама ни на крају, онда се умеће *а* или међу прво и друго и међу друго и треће у првом пад. јед. а у осталима који имају наставке само међу прва два, а тада се основа изједначује с онијема које имају на крају само два сугласна, н. п. близа̀нак: близа̀нка, близа̀нац: близа̀нца, света̀чац: света̀чца, стара̀чац: стара̀чца; тако је муда̀рац (И. Ђорђић, уздаси Манд. 1851. VII): муда̀рца (Доситије Обрадовић, бас. 145. Ј. Рајић, поуч. II. 30. III. 48.), мударци (Ј. Рајић, поуч III. 28. М. Дивковић 154.), мударцем (Ј. Рајић, поуч. I. 8. М. Дивковић 158.), тако коза̀лац, кота̀лац, поса̀лак, поса̀лац; — или може у првом пад. јед. узети *а* само међу два посљедња а у осталим падежима који имају наставке остати онако како је споменуто, тако има између споменутих ријечи: козлац, котлац и мудрац (Ј. Рајић, поуч. III. 48.); — или може узевши тако у првом пад. јед. *а* само међу два посљедња задржати га и у осталима падежима који имају наставке, а тада се изједначује с основама које имају на крају само једно сугласно, тако је: ведрац, лознац, љупчац, мртвац, пријеснац, свјетлац, тјеснац, тако и између горњијех ријечи има козлац, котлац, тако и мударци (А. Качић, кораб. 58. 61. 280).

([2]) Тако консуо (П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 40). —Врло ријетко може *л* остати непромијењено, па и кад може

3. Кад је *л* једно од два сугласна на која се свршује основа, и то крајње, онда у првом пад. јед. долазе два сугласна на крају, за то се међу њих умеће *а*, али онда опет оно *л* буде на крају, за то се још и оно претвара у *о*; за то ријеч која у другом пад. јед. гласи *котла*, којој је дакле основа *котл*, гласи у првом пад. јед. *котао*. Тако витао, посао, срдао, угао, Павао, итд.

Кад је *л* прво од два сугласна на која се свршује основа, оно у којим год падежима долази на крају слога, у њима се претвара у *о*, а у којима не долази на крају слога, у њима се не може ни претворити у *о*, него се између њега и другога сугласнога умеће *а*; за то н. п. ријеч којој је основа *жетелц* гласи у другом пад. јед. *жетеоца*, у трећем *жетеоцу*, у првом падежу мн. *жетеоци*, у четвртом *жетеоце* итд; а у првом пад. јед., гдје два сугласна остају на крају, гласи *жетелац*. Тако ко̀милац, ма̀стилац, но̀силац, пра̏тилац, про̀силац, та̏лац, у̀сталац, по̀челак, за́селак, итд.

Кад се овако *л* пред другим сугласним претвори у *о*, а пред њим има у основи још једно *о*, онда се оба *о* слију у једно дуго; за то је од основе *колц* први падеж једнине *колац*, а други *коца*. Тако то̀болац, во̀лак, итд.

У неколико само ријечи, које се ређе говоре у облицима у којима би се овако претворило *л* у *о* пред сугласним, остаје *л* непретворено, н. п. ду̏лац: ду̑лца; тако уби́лац, крвопи́лац, жа̏лац, за́лац, па̏лац; али и између тијех ријечи није необично н. п. крвопиоци ([1]), а *палац* у множини кад се мисле они у точка и не гласи друкчије него *паоци*.

остати опет се свагда може и промијенити, н. п. говори се по јужном говору *дијел* али се мјесто тога говори и *дио*.

([1]) Зликовци су и крвопиоци. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 163.

4. Ако је основа така да јој се крајња сугласна стојећи једно до другога мијењају или отпадају једно другога ради, онда у првом пад. јед., гдје таки гласови не долазе један до другога него их раставља *а*, које се умеће међу сугласна, таки се гласови не могу ни мијењати ни отпадати; за то н. п. ријеч којој је основа *држк*, гласи у другом пад. јед. *дршка*, у трећем *дршку*, а у првом *држак*; тако ријечи које у другом пад. јед. гласе *голупка*, *напретка*, а којима су основе *голубк*, *напредк*, у првом пад. јед. гласе *голубак*, *напредак*; тако ријеч којој први пад. јед. гласи *проштац*, а којој је основа *проштц*, гласи у другом пад. *прошца*; тако ријеч која н. п. у трећем пад. јед. гласи *оцу*, а којој је основа *отц*, гласи у првом пад. јед. *отац*.

Ријеч која у првом пад. јед. гласи *мозак*, гдје је *а* уметнуто да не би била на крају два сугласна, у падежима у којима се нема за што уметати то *а* има *г* мјесто *к*: *мозга*. (1)

5. Које се ријечи говоре за човјека или за каку животињу оне у једнини узимају други падеж и за четврти, а осталима је четврти једнак с првијем.

6. Којима се основа свршује на *ј*, *љ*, *њ*, *ђ*, *ћ*, *ж*, *ч*, *ш*, оне у петом пад. јед. имају наставак *у* а остале имају *е*, н. п. змају, пријатељу, краљу, коњу, смуђу, Краљевићу, ножу, мужу, ковачу, мачу, Милошу, итд. Негда је у наставку *ар* којим постају ријечи било *ј* уз *р*, за то је и сада у таких ријечи ако већ и нема у њих *ј* уз *р* опет остало у овом пад. *у*: господару, писару; негда је тако *р* било и у ријечи *цар*, али је сада у ње *е* у овом падежу: царе; тако и *писар* ако и има *писару* опет се говори и *писаре*. (2)

---

(1) У старо је вријеме у првом пад. било двојако мозгъ и мозъкъ.

(2) У пјесмама има и змаје и краље.

Пред наставком *е* у том падежу претвара се у основи крајње *к* и *ц* у *ч*, а *г* у *ж*, а *х* у *ш*, н. п. јунак: јуначе, стриц: стриче, бог: боже, гријех: гријеше, сиромах: сиромаше; овако се и *з* у ријечима *кнез* и *витез* претвара у *ж*: кнеже, витеже. — Ријеч *коњиц* има наставак *у* мјесто *е*, па се онда ни *ц* не претвара у *ч*: коњицу.

С наставком *у* мјесто *е* говори се страна ријеч *Француз*: Французу; а по правилу *угурсуз* има: угурсузе.

7. Којима се основа свршује на *ј*, *љ*, *њ*, *ђ*, *ћ*, *ж*, *ч*, *ш*, *ц*, у њих у шестом пад. јед. до тијех гласова долази у наставку *е* мјесто *о*: крајем, краљем, коњем, смуђем, броћем, ножем, орачем, Милошем, стрицем, оцем, итд. Како је негда у наставку *ар* којим постају ријечи било *ј* уз *р*, за то и сада таке ријечи ако је и нестало онога *ј* уз *р* опет имају у овом пад. *е* у наставку: господарем, писарем, тако и царем; али прве двије имају већ и *ом*: господаром, писаром. Тако и мјесец има и мјесецем и мјесецом, а зец и јеж: зецом, јежом.

8. Седми пад. јед. ако је и узео наставак трећега (а пређе је имао ѣ), опет се сачувао толико што има акценат друкчији него што је у трећем пад., а то је у ријечима у којима се може акценат тако промијенити да буде та разлика. (¹)

9. У множини се пред наставцима који се почињу гласом *и* мијења у основи крајње *г*, *к* и *х* у *з*, *ц* и *с*, н. п. рог: рози, розима; јунак: јунаци, јунацима; орах: ораси, орасима, итд.

10. Многе ријечи, особито од једнога слога, у множини у свијем падежима до основе добијају *ов* или *ев*, и то:

(¹) Види о том мој чланак у Гласнику VIII.

а) *ов* добијају којима је основа така да им у шестом пад. јед остаје наставак *ом*, н. п. градови, котлови, соколови, голубови, гавранови, јастребови;

б) *ев* добијају којима је основа така да у шестом пад. јед. мјесто наставка *ом* имају *ем*: крајеви, краљеви, ножеви, мачеви, цареви, оцеви, итд.

Али се све оваке ријечи говоре и без *ов* или *ев*, н. п. ножи и ножеви, гаврани и гавранови, громи и громови, сни и снови, миши и мишеви. — Ријеч *па̏с* никако не узима овога уметка, него се говори само пси, псима итд. — Ријеч *стриц* узевши *ев* мијења пред њим у основи крајње *ц* у *ч*: стричеви; — ријеч *зец* узима и *ов* и *ев*, пред *ев* му се мијења у основи *ц* у *ч*: зецови и зечеви; — тако и *кнез* узима обоје, па му се пред *ев* мијења *з* у *ж*: кнезови и кнежеви.

11. Ријечи које постају од других ријечи наставком *ин* или *јанин* и значе којега је ко народа или одакле је или међу каке људе припада, избацују у множини крајње своје *ин*: Србин: Срби, Србима; грађанин: грађани; сељанин: сељани; дворанин: дворани; чобанин (мјесто којега има и чобан): чобани. Тако *Турчин*, гдје је пред овијем *ин* претворено *к* у *ч*, кад одбаци *ин* онда му се и *к* повраћа мјесто *ч*, па се онда то *к* као и у других ријечи претвара у множини пред *и* у *ц*: Турци, Турцима; и за то у осталим падежима којима се наставак не почиње гласом *и* не претвара се ни то *к* у *ц*: Турке.

12. Како се у првом пад. јед. умеће *а* међу крајње гласове у основи, онако се умеће исто *а* и у другом пад. мн.: тај је падеж као и први пад јед. изгубио свој наставак, па му долазе два сугласна на крају као и првом, и тога се ради уметнуло *а*, а то се уметнуто *а* утврдило тако да га не може истиснути оно крајње *а*, које је том падежу на крају прионуло по што је сам падеж на речени начин већ био готов. По том тај падеж гласи н. п. конаца, лаката, папака,

чворака, дана, паса, посала, жетелаца, просилаца, колаца, отаца, проштаца, итд.

Кад оваким основама с два сугласна на крају дође у множини *ов* или *ев*, онда се у овом пад. не нађу на крају два сугласна, за то се онда и не умеће међу њих *а*, н. п. вепрова, послова, итд.

Ријеч која сада у првом пад. јед. гласи *мрав* у старо вријеме гласила *мравиј*, па јој је таки био и други пад. мн.; за то она и сада и другом пад мн. гласи *мра́вй*.

13. Трећи је пад. мн. у старо вријеме имао наставак *ом* и *ем*; за то се гдјегдје и сада гдјекоја ријеч говори у том падежу с тијем наставком, н. п. пријатељем, воловом, Турком ([1]). Али се и онуда гдје се још тако говори исте ријечи говоре и с наставком *има* мјесто *ом* или *ем*.

У овом падежу и у оба која су сада с њим једнака нема у наставку гласа *и* у ријечи *коњ* него гласи *коњма*; а *људи* и *зуб* има *људма* и *људима*, *зубма* и *зубима*.

14. Шести је пад. мн. у старо вријеме имао наставак ы и и; за то се и сада гдјегдје говори гдјекоја ријеч у том падежу са *и* мјесто *има* (премда се и онуда исте ријечи говоре и са садашњим наставком *има*), н. п. *пред волови*, *с пријатељи*; а како ы гласи у Срба *и*, за то се сада и пред таким *и* у том падежу претварају гласови као у првом пад. мн. пред његовијем *и*, н. п. с Турци, с Власи.

15. Седми је падеж мн. у старо вријеме имао наставак ѣхъ (и ихъ); за то се и сада гдјегдје с тијем наставком говоре гдјекоје ријечи (премда се и онуда говоре и са садашњим *има*), само што ѣ сада по јужном говору гласи *ије* а по западном *и* и што се *х*.

([1]) Тешко Турком тргујући с Марком. Нар. пјес. II. 348.

гдјегдје не говори, н. п. по градовијех, на воловијех, по хајдуци ([1]).

16. У старо је вријеме била особита врста именица мушкога рода која је имала особите наставке за своје облике. Од тога сад има само гдјекоји облик у гдјекоје ријечи, а у осталом су се таке ријечи изједначиле с другима. Така је ријеч била *пут* (поүть) и гласила је у шестом пад. јед. *путем* (поүтємь), па тако гласи и сада у том падежу, али изједначивши се и у том падежу с другим ријечима гласи и *путом*. Таке су ријечи имале у другом пад. мн. наставак *иј* (нн), за то и сада иста ријеч (кад се њом броји) има у том пад. и пу́тй̑, али и пу́та̑ према другим ријечима с којима се помијешала у осталијем падежима. Таке су ријечи биле и *људи*, *гост*, *нокат*, *црв*; за то те ријечи и сада имају у другом пад. мн. љу́дй̑, го̏стй̑, но̏ктй̑, цр̏ви; од ове четири ријечи друга и трећа узима у том падежу и наставак којим је у њих постајао други падеж двојине, а то је *ију*, па гласе и гостију, ноктију; ова пошљедња јоште се и измијешала тијем падежем с другим именицама мушкога рода, као што се измијешала осталијем падежима, па гласи у том падежу и нока́та̑. Таке су ријечи у четвртом пад. мн. имале наставак *и*; за то сада *гост* гласи у том пад. и *гости* а говори се и *госте*. ([2]) — Као што су се ове ријечи измијешале с другима па узеле њихове наставке, тако опет друге узимају њихове наставке; по том *мјесец*, *прст*, *сахат*, *хват* има у другом пад. мн. не само мјесе́ца̑, пр̑ста̑, саха́та̑, хва́та̑, него и мјесе́цй̑, пр̏стй̑ и пр̏стију̑, саха́тй̑, хва́тй̑; тако *динар* има дина́ра̑ и дина́рй̑.

([1]) Кака тебе оћера невоља
Врат ломити, по гори ходити
По *хајдуци*, по лошу занату. Нар. пјес. III. 1.

([2]) За опаке гости. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 32.

И ријеч је *дân* била међу ријечима особите врсте; за то осим облика једнаких с облицима осталих именица мушкога рода, има јоште особите, и то 2. пад.: дне и дневи(1), 3. и 7. исто тако(2), 6. дању, али само̀ кад је без и какве друге ријечи и значи преко дан (interdiu), па и тада може пред наставак *ју* узети *ев*: дневљу(3); остала му је од старине и двојина у првом и четвртом̑ пад. *дни*, која се сада говори уз бројеве до̀ пет: два́ днй̑, три́ дни̑, четири̑ дни̑; остао му је и стари четврти пад. мн. *дни*(4), па и ту има уметнуто *ев*: дневи(5); уметнуто му је *ев* тако узело мах да га може имати и пред наставцима какве имају остале именице мушкога рода у свијем падежима и у јед. и у мн. (осим првога и четвртога јед.), тако у јед. 2. днева, 6. дневом, 7. дневу, у мн. 1. дневи, 2. днева, 4. дневе(6).

(1) Од Митрова дне. Овога дне. М. Дивковић 397. Од дне до дне. Посиловић насл. 85. 86. До Ђурђева дневи. Владика црногорски Данило у С. Милутиновића истор. црн. гор. И од дневи тога страшна. П. Петровић Његуш, слобод. 212. Тога свега дневи. С. Милутиновић, ист. срб. 274. Бијелога се дневи нагледали. А Марковић у И. Гундул. осм. III. 85.

(2) Надам се Ђурђеву дне или дневи. В. С. Караџић, рјечн. код ријечи дан. О Ђурђеву дне или дневи. В. С. Караџић, ријечн. код ријечи дан. Тај је облик и у ономадне.

(3) Ноћу дневљу непрестано. П. Петровић Његуш, слобод. 68.

(4) Ове дни. Дивковић 100. Остале дни. Исти, 362.

(5) Изгубио сам толике дневи. В. С. Караџић, рјечн. 110. Може бити да је тај падеж и овдје: побрзи дневи ноћи к својему Марашу. С. Милутиновић, ист. срб. 318. Ту чамају и дневи и ноћи. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 58.

(6) други пад. јед.: за днева. Дивковић 303. до днева. Качић, кораб. 377. онога истога днева. Добретић, богосл. 81. до спасова днева. А. Милетић, наредб. 51. днева. Зоричић, управа 63. — шести јед.: дневом. Качић, кораб. 479. Добретић, богосл. 256.— седми јед.: у дневу. Посиловић насл. 84. Качић, кораб. 166. 276. Милетић, наредбе 17. Ни по

17. *У* множини нема сад облика *човјек*, него се замјењује ријечју *људи*. Тако се и *господин* и *властелин* сада замјењују у множини ријечима *господа*, *властела* (1). И *брат* се замјењује у множини ријечју *браћа*, али има и у множини облике:

Имам дома милих девет *брата*. Нар. пјес.

Ти имадеш девет милих *брата*. Нар. пјес.

18. *Ками* само је у првом и четвртом пад. јед., остали су му облици једнаки с облицима ријечи *камен*.

19. Ријеч која сада гласи у првом пад. јед. *вече* оштетила се у том падежу и у четвртом изгубивши с краја *р*; да иде овамо, т. ј. да је мушкога рода, свједочи не само старо вријеме него што се и сада говори: добар вече(2); у другом пад. има као и остале ријечи овога реда: вечера(3), тако и у трећем: вечеру(4). Опако је окрњено сада и средњега рода, н. п. лијепо вече; али је сада и женскога рода и у том се роду налази цијела и у четвртом пад.: једну вечер(5), прву вечер(6); за то у другом пад. мн. има вечери(7).

дневу ни по ноћи. Дивковић 39. — први мн.: дневи. Качић, кораб. 175. Уњ ратују дневи са ноћима. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 103. — други мн.: не знам броја днева мојих. П. Кнежевић 95. — четврти мн.: дневе. Качић, кораб. 407. Ј. Рајић, поуч. II. 5. III. 31. Рељковић, сат. 23. у оне дневе. Ј. Рајић, поуч. II. 73. у прошасте дневе. Добретић, богосл. 92. да довршим дневе моје. П. Кнежевић 99.

(1) Од пошљедње ријечи још се налази и множина и то онда кад се многи мисле појединце (као н. п. цвјетови) а не скупа (као н. п. цвијеће), н. п. 12 властела. В. С. Караџић, ковч. 37.

(2) Па у друсто добар вече каже. Нар. пјес. III. 191.

(3) Од вечера до света. Нар. пјес. I. 124.

(4) К вечеру. Нар. припов. 149. С. Милутиновић, ист. срб. 361. Д. Милаковић, ист. црн. 262.

(5) П. Петровић Његуш, гор. вијен. 50.

(6) Далм. Магазин 1851. 85.

(7) За седам вечери. Нар. припов. 105.

II

С наставком у прв. пад. јед.

Разликују се од онијех ријечи напријед само тијем што имају наставак у првом падежу једнине, и то једне *о* а друге *е*, и што им је пети падеж једнак с првим. Н. п.

Јед. 1.	Ми́рк-о	Ми̏лој-е
2.	Ми́рк-а	Ми̏лој-а
3.	Ми́рк-у	Ми̏лој-у
4.	Ми́рк-а	Ми̏лој-а
5.	Ми́рк-о	Ми̏лој-е
6.	Ми́рк-ом	Ми̏лој-ем
7.	Ми́рк-у	Ми̏лој-у.

Таке су ријечи највише имена људска или се придијевају познату човјеку или живинчету као имена, за то тешко може доћи прилика да се говоре у множини, али опет н. п. ријеч која је у првом пад. јед. *зеленко* у множини се може чути *зеленци*, по том су у множини ове ријечи једнаке с онијем напријед.

Наставак *е* у првом пад. имају оне у којих је основа онака каква је у онијех напријед без наставка у првом пад., које у шестом имају у наставку *е* мјесто *о*, н. п. Благоје, Богоје, Миливоје, Василије, Ђорђе итд., а остале имају *о*, н. п. Бошко, Живко, Љубинко, бабајко, синко, плачко, старојко, љељенко, Марко, Гаврило, Манојло, Михаило, гатало, јабучило, давало, памтило, приклапало, задиркивало, итд. — Али била основа кака му драго имају *о* јоште ријечи од два слога које се говоре од мила скраћене од других тако да имају први слог дуг с акцентом ´, или које су према такима на исти начин начињене ако и не би било ријечи од којих су скраћене, н. п. бабо, побро, Вујо, Грујо, Гајо, ујо, жујо, гољо, зељо, кушљо, Бошњо, крњо, мањо, црњо, вођо, риђо, рођо, Мићо, злоћо, Божо, Кочо, Мишо,

мршо, Јоцо итд. (1) Такога значења ријечи има и с наставком *е*, ако је и таки глас у основи на крају да би се с њим иначе слагало *о*, н. п. Виде, Јуре, Таде, Павле, побре, брале, Вуле, Иле, Јоле, Криле, итд.

Које год имају у првом пад. *о* оне имају и у шестом пад. *ом*, н. п. с Вујом; тако и ове најпослије споменуте с наставком *е* у првом пад., н. п. с Видом итд.; остале имају *ем*: Љубојем.

ИМЕНИЦЕ СРЕДЊЕГА РОДА.

Има их:

1. које имају наставак у првом пад. јед. и то:

а) једне *о*, н. п. село,

б) друге *е*, н. п. поље;

2. које немају у том падежу наставка, н. п. име, теле, небо.

I

С наставком у прв. пад. јед.

Осим што имају у првом пад. јед. наставак једне *о* а друге *е*, разликују се у облицима само тијем од именица мушкога рода што у првом пад. мн. имају наставак *а* и што им је и у једнини и у множини четврти и пети падеж једнак с првим. Н. п.

Јед.	1. сѐл-о	пȍљ-е	Мн.	1. се̏л-а	пѐљ-а
	2. сѐл-а	пȍљ-а		2. се̑л-а̑	по́љ-а̑
	3. сѐл-у	пȍљ-у		3. се̏л-има	по̀љ-има
	4. сѐл-о	пȍљ-е		4. се̏л-а	по̀љ-а
	5. сѐл-о	пȍљ-е		5. се̏л-а	по̀љ-а
	6. сѐл-ом	пȍљ-ем		6. се̏л-има	по̀љ-има
	7. сѐл-у	пȍљ-у		7. се̏л-има	по̀љ-има.

1. Наставак *е* у првом пад. јед. имају којима је основа онака кака је у ријечи мушкога рода без на-

(1) Те су ријечи по другим крајевима женскога рода с наставком *а*.

ставка у првом пад., које у шестом пад. јед. имају наставак *ем* мјесто *ом*, н. п. оје, оружје, иње, гвожђе, цвијеће, лишће, лице, итд. и море, гдје је иза *р* било *ј*, и којима основа постаје наставком *ишт* (гдје *шт* стоји мјесто *шч*): годиште, огњиште, и Горажде (гдје *жд* стоји мјесто *жђ*). Остале имају *о*.

2. У другом пад. мн. што год бива у именица мушкога рода оно бива и у овијех кад се основа свршује на два сугласна и кад се које од њих долазећи једно до другога мијења или отпада; по том има н. п. гнијѐздо: гнијѐздâ, мје̏сто: мје̂стâ, о̀гњӣште: о̀гњӣштâ итд., тако и гво̀жђа: гво́жђа; а вѐсло: веса́лâ, ко̀ље̂нце: ко̀љенâцâ, ко̀пље: копа́љâ, па̏смо: па̏сâмâ, рѐбро: ре̏бâрâ, сѐдло: седа́лâ, ста́бло: стаба́лâ, итд.; тако криѐоце: крила́цâ, гр̏ьоце: гр̏лâцâ; тако клу̏пко: клуба́кâ; тако пу̏це: пу̏тâцâ; по том и ср̏це: ср̏дâцâ, али се у тој ријечи већ заборавља да је у основи пред *ц* отпало *д*, па се узима да се основа свршује на једно сугласно, на *ц*, те се говори и *ср̂цâ*.

Многе се ради значења својега слабо говоре у множини, за то би се н. п. *друштво* учинило необично у овом пад. *друштава*, али кад би често било прилике да се говори не би могло бити друкчије него тако.

3. Трећи, шести и седми пад. мн. још се гдјегдје говоре и онако како се гдјегдје говоре у именица мушкога рода (т. ј. с наставцима *ом*, *и*, *ијех*): селом, за врати, по селијех, по брдијех, у устијех, или у западном говору и без *х*:

Љуби цара по недри свилени. Нар. пјес. II. 163.

4. Ријечи *око* и *ухо* имају у једнини облике као и друге ријечи овога реда, а мјесто множине имају стару двојину, и то пад. 1. очи, уши, 2. очију, ушију, 3. очима, ушима, 4. очи, уши, 5. очи, уши, 6. и 7. очима, ушима. Али кад се не мисли право *око* него се том ријечју зове друго што (н. п. у језеру,

у житнице, у моста), онда је и у њега множина као и у осталијех, н. п. оваковијех ока. (1)

II

Без наставка у прв. пад. јед.

Разликују се од осталијех именица средњега рода само тијем што у првом пад. јед. и у падежима који су с њим једнаки, а то је четврти и пети, немају наставка, него им се још и сама основа крњи не имајући уза се наставка.

Између овијех ријечи једнима се основа свршује на *ен*, другима на *ет*, трећима на *ес*.

1. Основа на *ен*.

У облицима који немају наставка крњи се основа тако да се крајње *н* са *е* које је пред њим слијева у један глас, а тај је глас у старом језику словенском ѧ, па мјесто тога гласа у српском је језику чисто *е*, по чему се чини да у српском језику само отпада крајње *н* од основе. Н. п.

Јед.	1. пле̏ме	Мн.	1. племѐн-а
	2. пле̏мен-а		2. племе́н-а̑
	3. пле̏мен-у		3. племѐн-има
	4. пле̏ме		4. племѐн-а
	5. пле̏ме		5. племѐн-а
	6. пле̏мен-ом		6. племѐн-има
	7. пле̏мен-у		7. племѐн-има.

Таке су ријечи н. п. бре̏ме, ви̏ме, вријѐме, и̏ме, ра̏ме, сје̏ме, тје̏ме, шље̏ме, итд. Међу њима нема ниједне да значи чељаде или како живинче. — У ријечи *раме*, кад је *е* на крају, онда се мјесто њега говори и *о*: рамо.

2. Основа на *ет*.

Ова се основа крњи у облицима који немају наставка тако да само отпада крајње *т*. Највише таких

---

(1) В. С. Караџић, рјечн. 454. — Трећем, шестом и седмом пад. у оваковој множини нема потврде. — Како се

ријечи значи младо чељаде или живинче и нема облика за множину; друге су понајвише туђе, и значе каку ствар, и ријетко се која између њих говори у множини. Н. п.

Ј. 1. тѐле	та́не	М. 1. —	танѐт-а
2. тѐлет-а	та́нет-а	2. —	тане́т-â
3. тѐлет-у	та́нет-у	3. —	танѐт-има
4. тѐле	та́не	4. —	танѐт-а
5. тѐле	та́не	5. —	танѐт-а
6. тѐлет-ом	та́нет-ом	6. —	танѐт-има
7. тѐлет-у	та́нет-у	7. —	танѐт-има.

Таке су ријечи н. п. 1) бли̑зне, дијѐте, ждри̏јебе, ја̏гње, ја̏ре, мла̏де, пи̏ле, пра̑се, у̀нуче, чеља́де, итд. —2) бу̏ре, гѐнце, гр̏не, де̏бе, ду̀гме, и́се, јапу̀нце, клѐмпе, клу̏пче, па́рче, полова́че, силѐмбе, тѐкне, ће̏бе, хима́не, ћо́ше, ши̏ше, шкѐмбе.

Ријеч *у́же* припада и међу ове ријечи које немају у првом пад. наставка и међу оне које имају наставак у том пад., па има двојако: ужа и ужета, ужем и ужетом итд. ([1]); — тако и *јаје* има двојако, али само у једнини: јајета и јаја, у јајету и јају, ([2]) а у множини не иде овамо, него има само јаја, јајима итд.; — *весло* у множини осим редовнога *весла* има и према овим ријечима али само у пјесмама: веслета ([3]).

Има једна ријеч којој се друкчије крњи основа кад стоји без наставка: мјесто *е* које тада добијају друге ријечи она има *о*, тако је у другом падежу *дрвета*, у трећем *дрвету* итд., а у првом *дрво*; та ријеч у множини кад значи посјечено дрво за ватру или за грађу (lignum), онда не иде међу ове ријечи него

те двије ријечи говоре кад се уз њих особитом ријечју каже да се мисли двоје, гледај натраг код бројева.

([1]) Да се ужа једнога држимо. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 13.

([2]) ниједнога јаја. Добретић, богосл. 567.

([3]) Дај ти мени орахову лађу
И *веслета* дрва шимширова. Нар. пјес.

међу друге средњега рода, па има: др̏ва, др̑ва̑, итд., а кад не знати то, онда и у множини иде међу ове ријечи, па има: дрвѐта (arbores), дрвѐта̑, итд.

Једна је ријеч овога реда к својој основи узела у први пад. јед. још и наставак *о*, који имају друге ријечи средњега рода, па се с њима изједначила; така је ријеч која н. п. у другом пад. јед. гласи *псета*, у трећем *псету*, па јој је први пад. *псето*. Та ријеч у свијем падежима осим првога и онијех који су једнаки с првијем узима и двапута крајње *ет* у основи, као да би прешавши првијем падежем међу друге ријечи на ново показала да припада међу ове; по томе н. п. у другом падежу гласи не само *псета* него и *псетета*.

Које немају множине, оне се у множини замјењују другим ријечима, као: теоци (телаца), јагањци, јарићи, гушчићи, телад, близнад, чељад, дјеца, итд.

3. Основа на *ес*.

Ова се основа у облицима који немају наставка крњи тако да крајње *с* отпада, па се онда за накнаду глас *е* оставши на крају претвара у *о*. Така је н. п. ријеч која у првом пад. мн. гласи *небеса*, а у првом пад. јед. *небо*. Али су те ријечи само у множини сачувале таку основу, а у једнини добивши на речени начин у основи на крају глас *о* помијешаше се међу ријечи средњега рода које имају за први пад. јед. наставак *о*, као да је и њихово *о* таки наставак а основа као да им је само оно што пред *о* стоји. Н. п.

Јед.	1. не̏бо	Мн.	1. небѐс-а
	2. не̏б-а		2. небе́с-а̑
	3. не̏б-у		3. небѐс-има
	4. не̏бо		4. небѐс-а
	5. не̏бо		5. небѐс-а
	6. не̏б-ом		6. небѐс-има
	7. не̏б-у		7. небѐс-има.

Таке су ријечи јоште само *чудо* и *тијело*. Пошљедња се ријеч и у множини изједначује с ријe-

чима средњега рода које имају у првом падежу јед. наставак, као што су се у једнини с њима изједначиле све, па јој множина гласи не само: тјелеса, тјелесима, него и тијела, тијелима.

У старо је вријеме било више овакијех ријечи; али као што су ове прешле у једнини међу ријечи које имају у првом пад. јед. наставке, тако су оне све прешле и у множини, н. п. дјело, слово, коло, око, ухо, лице, итд.

ИМЕНИЦЕ ЖЕНСКОГА РОДА.

Има их:

1. које за први пад. јед. имају наставак, н. п. жена,
2. које сада немају наставка за тај падеж, н. п. кост.

I

С наставком у прв. пад. јед.

Имају у једнини наставак за први падеж *а*, за други *е*, за трећи *и*, за четврти *у*, за пети једне *о* а друге *е* а треће имају овај падеж као први, за шести *ом*, за седми *и*; — у множини за први падеж *е*, за други немају наставка него им је на крају прионуло *а* као и у ријечи мушкога рода, за трећи имају наставак *ама*, за четврти *е*, за пети *е*, за шести и седми имају сада *ама*. Н. п.

Јед.	1. жѐн-а	Мн.	1. жѐн-е
	2. жѐн-ê		2. же́н-â
	3. жѐн-и		3. жѐн-ама
	4. жѐн-у		4. жѐн-е
	5. же̏н-о		5. же̏н-е
	6. жѐн-ôм		6. жѐн-ама
	7. жѐн-и		7. жѐн-ама.

1. Међу овијем ријечима има их много које су у природи мушкога рода а у граматици женскога, н. п.

војвода, владика, слуга, судија, Грујица, Илија, Лука, итд. (¹)

2. *У* трећем и у седмом пад. јед. пред наставком *и* мијења се у основи крајње *к* у *ц*, *г* у *з*, *х* у *с*, н. п. ру́ка: ру̑ци, ру́ци; нòга: нòзи; снàха: снàси. (²)

3. Седми пад. јед. ако и има једнак наставак с трећим (као што је и у старо вријеме био једнак ѣ у оба падежа), опет се сачувао са свијем онолико колико и трећи одржавши и разлику између себе и трећега у акценту у ријечима којима се акценат тако мијења

(¹) Уз њих друге ријечи кад им се придијевају у једнини стоје у мушком роду, н. п. мој слуга, али у пјесмама стоје и у женском, н. п.

Слуго моја Облачићу Раде. —

Да ти бог да, сибињска војводо. —

а у множини стоје свагда у женском роду и осим пјесама, н. п. српске војводе, моје слуге, наше владике.

(²) Тако н. п. Анка: Анци (у спомeницима, види у мојем рјечнику), Африка: Африци (Добретић, богосл. 402), дика: дици (И. Гундулић, осм. IX. 27. пјес. разл. 96 А. Марковић, у И. Гундулића осм. III. 217), Лука: Луци (Добретић, богосл. 243), маска: масци (А. Марковић у И. Гундулића осм. III. 251), шака: шаци (И. Гундулић, осм. XVIII. 149); — куга: кузи (С. Милутиновић, ист. срб. 233), слуга: слузи (А. Качић, кораб. 406. Дивковић 359. Посиловић, насл. 144), туга: тузи (А. Качић, кораб. 264); — муха: муси (П. Петровић Његуш, шћеп. м. 57. 108), соха: соси (Дивковић 67), итд. — Овијем је падежима наставак негда био ѣ, за то и сада има по источним крајевима: ка Удбине, на крајине, по дружине, у планине, у зелене траве, у Удбине беле (Нар. пјес. II. пјес. 26), па се пред оваким *е* сада не претвара *к* у *ц*, н. п.

Њега гледа, пушке огањ дава. —

Ал јунаку одолела жеђца

Како свакем у битке јунаку. — (све у истој пјесми); а и сам сам чуо у Биограду од једнога господина с источнијех крајева гдје у разговору рече: по војске. То је *е* у источном говору продрло и до онакијех гласова до којих ни ѣ није могло стајати него се претварало у *и*, н. п. к земље, на алче (у истој нар. пјесми).

да може бити та разлика, н. п. гла́ва, ду́ша, ру́ка, трећи пад. гла̂ви, ду̂ши, ру̂ци, а седми гла́ви, ду́ши, ру́ци; во̀да, зѐмља, трећи пад. во̏ди, зе̏мљи, седми во̀ди, зѐмљи, итд. ([1])

4. *У* петом пад. јед. мјесто наставка *о* имају *е* ријечи којима се основа свршује на *ц* а у првом пад. имају више од два слога, н. п. банице, богородице, водице, Јелице, Милице, Ружице, Тодице, итд. ([2]) Гдјекоје се између њих налазе и с наставком *о* (дакле двојако), н. п. заручницо, кукавицо, несретњицо, пијаницо, поглавицо, потурицо, сиротицо.

Ни *о* ни *е* него први пад. јед. мјесто петога имају она имена сва и мушка и женска (nomina propria) која имају два слога а на првом слогу у првом пад. јед. немају акцента ′ него други какав, и која имају више од два слога, н. п. и у првом је и петом пад. Ру̏жа, Ма̏ра, Са̏ва, Ми̏лка, Лу̂ка, Ста̀ниша, Ми̏лија, Ни̏кола, Та̀дија, Јѐлена, Зла̀тија, Ма̀рија, Се̏кула, тако ако се основа и на *ц* свршује: Аница, Ми̏лица, Ру̏жица. ([3])

5. *У* другом пад. мн. што год бива у именица мушкога рода оно бива и у овијех кад се основа свршује на два сугласна и кад се које од њих долазећи једно

([1]) Види о том чланак мој у Ф. Миклошића Slav. Bibliothek. I.

([2]) Тако агинице, бановице, беговице, годинице, госпођице, голубичице, дангубице, данице, дјевојчице, добродошлице, другарице, дружинице, душице, заовице, јединице, јетрвице, кецељице, кошутице, краљице, крчмарице, кукавице, љубичице, маглице, мљезимице, наранџице, невјернице, невјестице, нећачице, отпаднице, отровнице, паунице, пашинице, преходнице, пунице, робињице, ружице, свекрвице, сестрице, снашице, старице, тамбурице, трњинице, тројице, удовице, удовичице, царице, царевице, шенице, шеничице, шесторедице.

([3]) Оваке су ријечи управо изгубиле пети пад. па га замјењују првим, али се опет још налази: Маријо (нар. пјес. I. 202), Рожалијо (Канижлић, рожал. 53).

до другога мијења или отпада; по том има: звије̏зда: звије̏зда̂, у̏зда: у́зда̂, кра̏ста: кра̂ста, клије̏ште: клије̏шта̂, а о́вца: ова́ца̂, тре̏шња: тре̏ша̂ња̂ итд. (1) тако властеока: властелака; у ријечи *усна* са свијем се заборавило да је у основи између *с* и *н* отпало *т*, па се *т* не повраћа ни у другом пад. мн. кад пред *н* дође *а*, него има: усана(2); — у ријечи *бресква* у овом падежу отпада *в*, па гласи: бресака.

---

(1) Тако ако ће бити сугласна кака му драго на која се свршује основа (осим жд, шт, зд, ст), н. п. кад су *бљ*: сабаља; *вд*: правада (у споменицима, види у мојем рјечнику код ријечи коунньсоуль), неправада (Гундулић, осм XVII. 162. гдје је стиха ради изостављено крајње *а*); *вк*: пловака, псовака (Зоричић, управа 71. три пута), чавака (Гундулић XIII. 84), херцеговака; *вн*: гривана; *вњ*: главања; *вт*: павата (и на њој је тридесет павата. Нар. пјес. 111. 68); вц: оваца; *гл*: игала; *гр*: игара (Далм. магаз. 1851. 111. Зоричић, управа 133); *дв*: брадава; *дњ*: кладања; *јк*: дјевојака, дојака, мајака (П. Петровић Његуш, слобод. 54), сојака; *кв*: букава, Поникава, смокава, тикава, цркава (Качић, кораб. 407. 410. Добретић, богосл. 326. 396. А. Милетић, наред. 74. А. Марковић у И. Гундул. осм. I. 47. Магаз. далм. 1851. 37. 48. 1861. 62. С. Дневник 1860 бр. 83. у кореsп. из Рисна); *љк*: жутовољака, школьака (Бранко Радичевић I. 45); *мк*: трмака; *мљ*: земаља; *нк*: банака, маслинака, челенака; *нт*: влината, Климената; *нч*: наранача (Ковчеж. 96); *њк*: евењака; *пл*: дипала (П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 26); *пљ*: капаља, конопаља; *рб*: тораба (С. Милутиновић, ист. срб. 340); *рд*: лубарада; *рк*: бирака, жирака, печурака, ћурака, Црногорака; *рл*: перала (у споменицима, види у мојем рјечнику); *рм*: јечерама (А. Качић, кораб 199); *рт*: карата; *ск*: гусака, дасака, љусака, масака (силно благо, пуно пет масака. Н. јес. III. 44); *сл*: јасала; *см*: пјесама; *тв*: клетава, летава, молитава (J. Рајић, поуч. I. 45. 46. II. 23. А. Качић, кораб. 278. Дивковић 337. 355), остава; *тк*: битака (Никанор Грујић у бесједи на сабору 21 марта 1861), притака; *тл*: метала; *тр*: ватара, литара, натара, сестара; *ћв*: наћава; *чв*: бачава; *чм*: сачама; *шв*: ошава; *шк*: кокошака, крушака, погрјешака, пушака; *шњ*: вишања, крошања, трешања. итд.

(2) Јевр. XIII. 15. у В. С. Карацића.

Ријеч која сада у првом пад. јед. гласи *лâђа* у старо је вријеме гласила *ладија*, и други јој је пад. мн. гласио по правилу *ладиј*; отуда је дошло те и сада има та ријеч у другом пад. мн. *и* без *а*: лâђй, али се говори и лâђâ; уз таке је ријечи дошло те и *млâда* има у том пад. *млâдй*, а *вр́ста* има и *вр́стй* и *вр́стâ*; тако ȁспре: ȁсприй. ([1])

6. *У* ријечи *рýка* и *нòга* још се сачувао други и седми падеж двојине: рỳкŷ, нȍгŷ (с нȍгŷ, нà ногŷ); али се ти облици не говоре само за двије руке или ноге, него се сад већ говоре и мјесто истијех облика множине, који се такође држе: рýкâ, нóгâ, рỳкама, нòгама. — Према тијем ријечима и *слýга* има други пад. мн. и слȕгŷ и слýгâ.

7. За седми је падеж мн. у старо вријеме био наставак ахъ; за то се и сада гдјегдје тај падеж говори и с тијем наставком, само што се глас *х* гдјегдје изгубио (као и у другим ријечима), н. п. по ливада, на кућа,

Да иштемо свилу по везиљах
А ибришим конце по терзијах. Нар. пјес. I. 397.
Куда ћеш се повлачити
По брдина, по долина,
По слепачки торбетина. Нар. пјес. I. 133.

8. Гдјекоје ријечи по неким крајевима кад се говоре од мила могу имати у првом пад. *е* мјесто наставка *а*, па им је таки и пети пад. јед., н. п. Стане, селе, неве, Јеле, Маре, Фате, итд.

II

Без наставка у прв. пад. јед.

У једнини имају за све падеже осим првога, четвртога и шестога наставак *и*, а први им је и четврти једнак, а за шести имају наставак *ју*; у множини имају за први, четврти и пети *и*, за други *ӣ*, за трећи и шести и седми *има*. Н. п.

([1]) али опет има аспара (А. Марковић у И. Гундулића осм. III. 83).

Јед. 1. ствâр	Мн. 1. ствâр-и
2. ствâр-и	2. ства́р-ӣ
3. ствâр-и	3. ства́р-има
4. ствâр	4. ствâр-и
5. ствâр-и	5. ствâр-и
6. ствâр-ју	6. ства́р-има
7. ства́р-и	7. ства́р-има.

1. Којима се основа свршује на два сугласна, у њих у падежима који немају наставака бива исто што бива у именица мушкога рода с таким основама. По том ријеч која н. п. у другом пад. јед. гласи рâвни у првом је пад. рâван; тако је н. п. други пад. ми̑сли, смр̂зли, пре̏ги̑бли, по̏ги̑бли, на̏зе̑бли, ѝзни̑кли, а први је: ми̑сао, смр̂зао, пре̏ги̑бао, по̏ги̑бао, на̏зе̂бао, ѝзни̑као; по истим законима ријеч која н. п. у другом пад. гласи ѝзрâсли, и има основу *израстл*, у првом је пад. јед. ѝзрâстао; тако која у другом пад. јед. гласи со̏ли, којој је дакле основа *сол*, гласи у првом пад. једнине сô.

2. Кад се основа свршује на *д*, *т*, *л*, *н*, онда се у шестом падежу јед. с првим гласом *ј* од наставка слијевају ти крајњи гласови *д* у *ђ*, *т* у *ћ*, *л* у *љ*, *н* у *њ*, н. п. глад: глâђу, смрт: смр̂ћу, зѐле̑н: зѐле̑њу, сô: сô-љу. Ако пред овим крајњим гласовима у основи има још *с* онда се и то *с* пред гласовима онако претвореним претвара у *ш*, н. п. мâст: мâшћу, плѝјесан: плѝјешњу, ми̑сао: ми̑шљу. — Кад се основа свршује на *б*, *в*, *п*, онда се у том пад. између тијех гласова и гласа *ј* од наставка умеће *л*, па се онда с тијем *л* слијева *ј* у *љ*, н. п. зôб: зôбљу, кр̂в: кр̂вљу, кâп: кâпљу([1]). — Кад се основа свршује на *ђ*, *ћ*, *љ*, онда у овом пад. иза тијех гласова глас *ј* од наставка отпада н. п. чâђ: чâђу, по̏мôћ: по̏моћу, кр̏ме̂љ: кр̏ме̂љу. ([2])

([1]) Исто би било кад би се основа свршивала на *м*.
([2]) Исто би било кад би се основа свршивала на *њ*.

Наставак је тога падежа у старо вријеме гласио *ију*, па од њега има сада *ју*; али се говори и прва половина тога старога наставка без друге; тај дакле падеж гласи н. п. ства̑рју и ства̑ри, кр̏вљу и кр̏ви.

3. Ријечи *кост*, *кокош*, *ваш* (или *уш*) имају стари други падеж двојине: костију, кокошију, вашију; али се ти облици сада говоре и мјесто другога пад. мн., те тај падеж има двојак: ко̀сти̑ и ко̀стију̑, коко̀ши̑ и коко̀шију̑, итд.; — тако и *пр̀си̑* и *пр̀сију̑*; али је та ријеч и средњега рода и то од онијех које у првом пад. јед. имају наставак, за то гласи у првом пад. мн. и *прса* (а једнине нема); — тако и *пле̏ћи* иде и овамо, па има у другом пад. мн. плѐћи̑, али је и средњега рода и онда има у једнини: плѐће, а по том и у другом пад. мн. пле́ћа̑.

Међу ове ријечи иду и *гу̏сли* и *ја̏сли* (¹); али немају другога пад. мн. према овијем ријечима, него како припадају и међу ријечи женскога рода с наставком у првом пад., па н. п. у првом пад. мн. гласе и *гу̏сле* и *ја̏сле* (а једнине и немају), у обичају им је други пад. мн. само према тијем ријечима, дакле: гу̏са̑ла̑, ја̏са̑ла̑.

Овамо иде и ријеч *ни̏ти*, али је у другом пад. мн. прешла међу друге ријечи, те гласи: ни̏та̑.

4. У трећем, шестом и седмом пад. мн. може се од наставка *има* и одбацити *и* кад је пред њим глас *р* у основи, н. п. ствар: стварма.

5. Ријечи којима основа постаје наставком *ад* и значе мноштво чега (колективне̓), н. п. *момчад*, *телад*, итд. имају истина све облике од једнине, н. п. момчад, момчади, момчади, момчад, момчади, момчађу, момчади (²); али трећи, шести и седми пад. узимају и

(¹) Ђе је небо јасли освештало. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 93. Натежите жице на гуслима. Исти, шћеп. мал. 100.

(²) Момчађу. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 98. унучађу. Исти, гор. вијен. 101. чељађу. С. Милутиновић, ист. срб.

од множине избацујући у наставку први глас *и*, н. п. тела́дма. (1)

6. Ријечи *мати* и *кћи*, којима су основе *матер*, *кћер*, не само немају наставка у првом пад. јед., него им се још и основа крњи тако да *р* од основе отпада па се онда крајње *е* претвара у *и*; у четвртом су пад. јед. негда имале наставак, који је послије отпао, за то се и сада у том падежу сачувала цијела основа; остале падеже и у једнини и у множини има *кћи* као и остале ријечи овога реда, а *мати* у петом пад. јед. нема наставка као ни у првом, те су јој та два падежа једнака, а осталим је падежима свијема прешла међу ријечи женскога рода које имају наставак у првом пад. јед. По том су облици овијема двјема ријечима оваки:

J. 1.	кћӣ	ма̏ти	М. 1.	кће̏р-и	ме̏тер-е
2.	кћер-и	ма̏тер-е̑	2.	кће̏р-ӣ	ма̏те̑р-а̑
3.	кће̏р-и	ма̏тер-и	3.	кће̏р-има	ма̏тер-ама
4.	кће̑р	ма̏те̑р	4.	кће̏р-и	ма̏тер-е
5.	кће̏р-и	ма̏ти	5.	кће̏р-и	ма̏тер-е
6.	кће̑р-ју	ма̏тер-о̑м	6.	кће̏р-има	ма̏тер-ама
7.	кће̏р-и	ма̏тер-и	7.	кће̏р-има	ма̏тер-ама.

У шестом пад. јед. мјесто кће̑рју има и кће̑ри, као и у осталијех ријечи овога реда.

По некијем се крајевима говори и у првом пад. јед. кће̑р и ма̏те̑р.

7. Ријеч *љу̏би* не мијења облика, него тако остаје у првом (2), у четвртом (3) и у другом пад. (4)

---

225. А. Рељковић, сат. 79. 89. М. Добретић, богосл. 106. 221. 415. у том пад. има и чељади, В. С. Караџић, Лук. XII. 42.

(1) Звјерадма. Нар. прип. 117. чељадма. Рељковић, сат. 77. С. Милутиновић, ист. срб. 236. 298. турадма. Рељк. сат. 16.

(2) Ал дотрча љуби невјерна. В. С. Караџић, рјечн. 338.

(3) Изведе љуби пред дворе. Ковч. 87.

(4) Не љепше љуби од моје. Ковч. 87.

ЗАМЈЕНИЦЕ.

У једнијех замјеница нема рода него су им облици једнаки за сваки род, а друге имају сва три рода, те су им облици и према роду различни.

I

Замјенице без рода.

Таке су замјенице *ја* и *ти*, за прво и за друго лице, и замјеница за свако лице, која нема првога пад. а другом гласи *себе*. Двјема су првима облици оваки:

Ј.	1. ја̑	ти̑	М.	1. ми̑	ви̑
	2. мѐне, ме	тѐбе, те		2. на̑с	ва̑с
	3. мѐни, ми	тѐби, ти		3. на̏ма, нам	ва̏ма, вам
	4. мѐне, ме	тѐбе, те		4. на̑с	ва̑с
	5. —	ти̑		5. —	ви̑
	6. мно̑м	то̏бо̑м		6. на̏ма	ва̏ма
	7. мѐни	тѐби		7. на̏ма	ва̏ма.

Замјеница свакога лица која нема првога падежа ни множине него јој је једнина и за множину има оваке облике: 2. сѐбе, 3. сѐби, 4. сѐбе, се, 6. со̏бо̑м, 7. сѐби. (1)

Који су облици двојаки, као *мене* и *ме*, од њих се говори онај већи: 1) кад је на замјеници сила у говору, н. п. тебе су звали а не мене, дао је и теби и мени; 2) уз предлоге, н. п. од мене, од тебе, од себе, к мени, к теби, к нама; само се четврти пад. говори и мањи послије предлога, н. п. у ме, у те, у се, за ме, за те, за се, преда ме, преда те, преда се; тај мањи облик и јест прави четврти пад., а онај већи није четврти него други, па је као и у других ријечи многих

(1) Пређе је било у трећем пад. и *си*, али је сада врло ријетко, и гдје се још говори, говори се у таким приликама у којима се и без њега све каже што треба, н. п. узми си то.

узео мах те се говори и мјесто четвртога. Иначе се свагда говоре мањи облици, али не могу стајати у почетку, него их у почетку замјењују они већи, н. п. боји ме се, бојим те се, дођи ми, даде нам, молио сам те.

Трећи је и седми пад. јед. имао у старо вријеме на крају ѣ мјесто садашњега *и*; за то се и сада говори и *мене*, *тебе*, *себе*, и то не само по источном говору него и по јужном.

У четвртом пад. мн. мјесто *нас*, *вас*, које је управо други падеж па дошао и мјесто четвртога (као и у многих других ријечи), говори се и *не*, *ве*, и то је прави четврти пад. мн. (у старом словенском нъі, въі[1]).

У трећем пад. мн. мјесто *нам*, *вам*, говори се и *ни*, *ви*; а тако је двојако било и у старо вријеме (у старом словенском нъі, въі[2]).

У шестом је пад. мн. било у старо вријеме на крају *и* мјесто садашњега *а*; за то се и сада гдјегдје говори тако у том падежу: с нами, с вами. ([3])

II

Замјенице с родом.

Оне имају наставке за своје облике:

у мушком роду за први пад. јед. немају наставка, за други имају наставак *ога*, за трећи *ому*, четврти је падеж или једнак с првијем или се замјењује другим онако као у именица мушкога рода, и пети је падеж као и први, за шести имају наставак *јем* (по јужном говору, гдје по закону тога говора гласи *ијем*, старо ѣмь), за седми *ом*; — у множини за први пад. *и*, за други *јех*

---

(1) Силни коњи да *не* савијају. Нар. пјес.
Што *ве* храним тридесет година. Нар. пјес.

(2) Тамо су *ни* наши господари. Нар. пјес.
Нек *ви* слава иде по свијету. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 93.

(3) У трећем ни у седмом не може бити тако, кад је то шести.

(по јужном говору, гдје по закону тога говора гласи *ијех*, старо ѣхъ), за трећи *јем* (по јужном говору, гдје по закону тога говора гласи *ијем*, старо ѣмъ), за четврти *е*, пети имају као први, за шести као за трећи, а тако сада имају и за седми;

у женском роду за први пад. јед. имају наставак *а*, за други *е*, за трећи *ој*, за четврти *у*, пети пад. имају као први, за шести имају наставак *ом*, за седми *ој*; — а у множини за први пад. *е*, тако и за четврти и пети, а за остале падеже као у мушком роду;

у средњем роду за први, четврти и пети пад. имају наставак *о*, а у множини за исте падеже *а*, а за све остале падеже и у једнини и у множини имају наставке као у мушком роду. Н. п.

		мушк.	*женск.*	*средњ.*
Јед.	1.	са̑м	са́м-а	са́м-о
	2.	са́м-ога	са́м-е̑	са́м-ога
	3.	са́м-ому	са́м-о̑ј	са́м-ому
	4.	са̑м (1)	са́м-у	са́м-о
	5.	са̑м	са́м-а	са́м-о
	6.	са́м-ијем	са́м-о̑м	са́м-ијем
	7.	са́м-ом	са́м-о̑ј	са́м-ом
Мн.	1.	са́м-и	са́м-е	са́м-а
	2.	са́м-ијех	*за сва три рода*	
	3.	са́м-ијем	*за сва три рода*	
	4.	са́м-е	са́м-е	са́м-а
	5.	са́м-и	са́м-е	са́м-а
	6.	са́м-ијем	*за сва три рода.*	
	7.	са́м-ијем	*за сва три рода.*	

Има основа које се свршује на *ј* (н. п. мој, твој, свој, итд.) и на *ш* (н. п. наш, ваш), и на *ч* (н. п. што); ради тијех гласова глас *о* од наставка дошавши до њих мијења се у *е* у мушком и у средњем роду, а у женском остаје *о*, а *је* у наставку (или, кад је дуго, *ије*, старо ѣ) мијења се у *и*. Н. п.

(1) или као у другом пад.

		мушк.	женск.	средњ.
Јед.	1.	на̏ш	на̏ш-а	на̏ш-е
	2.	на̏ш-ега	на̏ш-е̑	на̏ш-ега
	3.	на̏ш-ему	на̏ш-о̑ј	на̏ш-ему
	4.	на̏ш ([1])	на̏ш-а	на̏ш-е
	5.	на̏ш	на̏ш-а	на̏ш-е
	6.	на̏ш-им	на̏ш-о̑м	на̏ш-им
	7.	на̏ш-ем	на̏ш-о̑ј	на̏ш-ем
Мн.	1.	на̏ш-и	на̏ш-е	на̏ш-а
	2.	на̏ш-ӣх	*за сва три рода*	
	3.	на̏ш-им		
	4.	на̏ш-е	на̏ш-е	на̏ш-а
	4.	на̏ш-и	на̏ш-е	на̏ш-а
	6.	на̏ш-им	*за сва три рода.*	
	7.	на̏ш-им		

Који се наставци почињу гласовима *ије*, они, као што је напоменуто, имају те гласове само у јужном говору; али како су се таки гласови (постали од старога ѣ) замијенили гласом *и* и у другим ријечима у наставку, за то се и у овијем наставцима мјесто њих говори и *и*, те падежи с оваким наставком и у јужном и у источном и у западном говору гласе н. п. *самим*, *самих*. — Као што ту јужни говор може одступати од своје особине, тако је опет утискује и у оне облике у којима се по закону његово *ије* (као и у старо вријеме само ѣ) мијења на *и*, па таки облици гласе у јужном говору и *мојијем*, *мојијех*, *нашијем*, *нашијех* итд.

У седмом пад. јед. мушкога и средњега рода кад се наставак *ом* не претвара у *ем*, може му се додати на крају *е*, које у постајању тога облика нема ништа, н. п. *самоме*. Исто се тако може додати *а* у трећем, шестом и седмом пад. мн., па може бити и *самијема* или *самима*, *нашима* или *нашијема*.

У другом пад. јед. мушкога и средњега рода може крање *а* отпасти, па се говори и *самог*, *нашег*. Та-

---

([1]) или као други падеж.

ко и у трећем пад. крајње *у* може отпасти: *самом*, *нашем*; тако бива трећи пад. једнак са седмим.

Исте наставкѐ има и лична замјеница трећега лица познатога; њојзи је основа *ј*, иза којега бивају поменуте промјене у наставку; али се она јако помјерила које у самој основи које што је изгубила неке падеже. У ње нема првога пад. јед. ни за један род ни у једнини ни у множини, него се мјесто тога облика њезина узима први пад. замјенице која сада гласи *онај*, *она*, *оно*, а која је пређе гласила *он*, *она*, *она*, па тако и данас гласи у том послу, кад замјењује личну замјеницу трећега лица у првом пад. јед. Њојзи је за први пад. јед. мушкога рода био наставак ъ (као и осталим ријечима мушкога рода), па се то ъ с основом *ј* слијевало у *и*, и тако је гласио тај падеж *и*; за женски је род био наставак *а* (као и у других ријечи женскога рода), па је тај падеж с тијем наставком и с основом *ј* гласио *ја*; за средњи је род био наставак *о*, које се иза *ј* претвара у *е*, па је било *је* први пад. јед. средњега рода; али сам први падеж није никад био у обичају у те замјенице, него се у другим приликама употребљавао и он, употребљавао се у замјеници која је сложена од те замјенице и од ријечце *же*, те је гласила у првом пад. јед. *иже*, *јаже*, *јеже*; употребљавао се а и сад се још употребљава у придјевима кад од неодређених постају одређени, н. п. *лијеп човјек* да би било одређено узима к себи личну замјеницу трећега лица познатога, дакле стојећи и сам у првом падежу и будући мушкога рода узима к себи ту замјеницу у мушком роду и у првом падежу, а то је *и*, те постаје *лијепи човјек*. — Кад се први глас од наставка дошавши до основе *ј* по закону напријед поменутоме претвори у *и*, онда испред *и* отпада оно *ј*; тако је н. п. *их*, *им*. — Ова је замјеница у старо вријеме кад би год имала пред собом предлог свагда узимала између себе и

предлога глас *н* који се с гласом *ј* од основе слијева у *њ*; тако н. п. у трећем пад. јед. мушкога рода имајући основу *ј* и наставак *ему*, гласила је *јему* само кад није стајала с предлогом, а кад је имала пред собом предлог, н. п. *к*, гласила је с њим: *к њему* (къ нѥмоу). Ако се падеж почиње гласом *и*, пред којим је отпало *ј*, па преда њ дође предлог, онда се повраћа оно *ј*, јер већ не ће бити само пред *и*; по том је други пад. мн. *их* с предлогом н. п. *без* гласио: *без њих* (безъ нихъ). Што је негда у те замјенице бивало само уз предлоге, то је узело мах, те сад бива и осим предлога, н. п. у шестом пад. јед. мушкога рода мјесто старога *им* сада је само *њим*, стајало с предлогом или без предлога. Али опет још има неколико облика у којих се сачувала она стара особина кад су без предлога; таки су облици други и трећи падеж мн. у сва три рода (*их*, *им*) и други и трећи пад. јед. женскога рода (*је*, *јој*); али су ти падежи ослабили у тој особини својој толико да се сада говоре само онда кад се говоре мањи облици личне замјенице првога и другога лица (*ме*, *те*, *нам*, *вам* итд.). — Четврти се падеж сада замјењује другим у једнини у мушком и у средњем роду а у множини у сва три рода. За мушки је род у једнини био наставак у том падежу као и у првом, те је гласио *и*; иза предлога је отпадао том облику наставак, те је остајала само основа *ј*, а то се *ј* с онијем *н*, које долази међу предлоге и ову замјеницу, слијевало у *њ*; у том се обличју сачувао тај падеж мушкога рода и данас, за то н. п. с предлозима *на*, *у*, *по* итд. гласи *на њ* (на нь), *у њ* (въ нь), *по њ* (по нь) итд. За женски је род био у четвртом пад. јед. наставак *у*, те је с основом *ј* гласио тај падеж *ју* (ю); сада га имамо само с поменутим *н*, те гласи *њу*, а тако се говори уз предлоге и још само онда кад се говоре већи облици у замјенице првога и другога лица (*мене*, *тебе*), а кад се говоре мањи облици тијех замје-

ница без предлога (*ме, те*), онда се овај четврти пад. јед. женскога рода замјењује другим (*је*). (¹) — Ни седмога пад. јед. у мушком и средњем роду сада нема, него га је замјенио трећи, и то *њему*, јер седми пад. долази само с предлозима. (²) — Осим цијелих облика има ова замјеница као и замјеница првога и другога лица и мање облике; таки су осим поменутих (*их*, *им*, *је*, *јој*) јоште други и трећи пад. јед. у мушком и средњем роду и четврти кад се замјењује другим: они губе основу и до ње први глас *е* од наставка, те гласе *га*, *му*, а говоре се онда кад се говоре мањи облици првога и другога лица. — Трећи пад. мн. кад није без онога *н*, које се уметало само предлога ради, онда не може бити ни без онога *а*, које добијају и друге замјенице, ако и могу бити без њега; тако и падежи с њим једнаки шести и седми. По томе ово су личној замјеници трећега лица сви облици какве сада на показани начин може имати заједно с првим пад. у којем је замјењује друга:

(¹) Ако би тада до такога *је* дошло треће лице јед. од *јесам*, које је такође *је*, онда гдјекоји пишу још старо *ју* н. п. тражио ју је. То се *ју* још налази и у пјесмама:

Па ју тури на раме јуначко. III. пјес. 26.

али су у истој пјесми облици јако измијешани тако да исто *ју* долази и мјесто трећега пад.:

Те ју тврдо завезао руке. —
Где ју јарац растерује стадо. —

За четврти је пад. мн. у мушком роду био наставак *е*, те је с основом *ј* гласио *је* а иза предлога *ње*; тај је облик истина изашао из обичаја и замјенио се другим падежем, али га још није нестало са свијем, него у пјесми има:

Полећела два сокола сива,
Ма се Стане упознала у ње. — Ковч. 94.

(²) У пјесмама се налази и прави седми пад. јед. н. п. *у њем*, али само стиха ради.

		мушк.	*женск.*	*средњ.*
Јед.	1.	о́н (ȍн)	о̀на	о̀но
	2.	њѐга, га	њȇ, је	њѐга, га
	3.	њѐму, му	њȏј, јој	њѐму, му
	4.	њѐга, њ, га	њу̑, је	њѐга, га
	5.	—	—	—
	6.	њи̑м	њȏм	њи̑м
	7.	њѐму	њȏј	њѐму
Мн.	1.	о̀ни	о̀не	о̀на
	2.	њи̑х, их	} *за сва три рода.*	
	3.	њи̏ма, им		
	4.	њи̑х, их		
	5.	—		
	6.	њи̏ма		
	7.	њи̏ма.		

Кад се узме други пад. јед. мјесто четвртога у мушком и средњем роду с предлогом, онда може испасти у наставку глас *е* тако да остане *н* уметнуто ради предлога, и основа *ј*, сливена с онијем *н* у *њ*, и од наставка само *га*, н. п. *на њга.* — *У* шестом пад. јед. у сва три рода може се крајњему *м* додати још *е: њи́ме, њо́ме.* — Ове се замјенице није дохватио јужни говор онијем уметањем својега *ије* и онамо гдје је *ије* (ѣ) по закону постало *и*; за то и у јужном говору гласи само н. п. *њих, њима, њим.*

Замјеница трећега лица непознатога која сада у првом пад. гласи *ко* или *тко* имала је до основе *к* у том пад. на крају још слог *то*, па *к* и *т* промијенише своја мјеста а на крају оста *о*, те поста *тко*; ка̀ко је то било само у првом пад., за то у осталијем пад. није могло бити нити сада има онога *т*. Дошавши тако напријед *т*, најпослије отпаде, те се сада говори и *ко*. Она је само мушкога рода. Тако *то* има и сада замјеница трећега лица непознатога за ствари, којој је основа *ч* па се то *ч* пред гласом *т* од онога *то* претвара у *ш*, те гласи у првом пад. *што*. Како је та замје-

ница средњега рода, за то јој је четврти пад. једнак с првијем; а како је уње поменуто *то* само за те падеже, а у њима оно *ш* стоји мјесто *ч* само за то што је иза њега *т*, за то јој у осталијем падежима остаје чиста основа *ч*. — Обје ове замјенице имају само једнину, а у њој облике с наставцима какви су и у осталијех, само у шестом пад. она прва нема сад *ије* у наставку, него јој тај падеж гласи *ким*, тако и кад је сложена: *неко* (*нетко*, или и *њетко* по јужном говору), *нико* (*нитко*), *свако* (*сватко*), *којеко*(1); а *што* има други пад. двојак: осим *чега* има и *чеса*(2), а у првом и четвртом гласи и *шта*, а тијем јој се може замијенити и други пад., н. п. *одашта*; она сложена с *не* гласи у првом пад. *нешто*, с *ни* само *ништа*, са *све*: *свашта*; све је троје у осталом као и кад није сложено; сврх тога *свашта* може мијењати и прву половину своју: *свега чеса*. (3) У шестом падежу може и *ко* и *што* узети на крају *е*: ки́ме, чи́ме. — И *чим* оставља јужни говор на миру не повраћајући му гласова *ије* (ѣ) по закону претворенијех у *и*. — Трећи се пад. *кому* може и окрњити, као и у других замјеница, али тада узима *е*, без којега могу бити друге: *коме*; кад је сложена може бити и она без тога *е*: *ником*.

Замјеници која сада у првом пад. јед. мушкога рода гласи *тај* основа је само *т*; у падежима који немају наставка та се основа сама не може изговорити, за то је у тијем падежима по закону српскога језика добила *а*, уз које је јоште пријонуло и *ј* а говори се и без тога *ј*, за то у реченим падежима гласи *та* и *тај*. Уз њу су добиле исто *ај* у истијем падежима и замјенице *овај*, *онај*, које гласе у тијем падежима и *ова*, *она*, а основа им је *ов*, *он*.

---

(1) С ким си био; с неким, ни с ким, са сваким.

(2) Чеса није, може ли се дати? П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 59.

(3) Свега чеса по залогај. Нар. посл.

Замјеница *који* у старо је вријеме гласила и *ки*; тако има сада само сложено *неки*. — Замјенице *који*, *исти*, *чији* узеле су у том облику *и*, којим придјеви постају одређени, а основе су им *кој*, *ист*, *чиј*. — И *овај* и *онај* могу узети овако *и* у том облику одбацивши крајње *aј*, те бива и *ови*, *они*. — И *сам* говори се и с таким *и*: *сами*; та замјеница (кад значи: без икога другога, solus) може имати и облике каке имају придјеви неодређени: *сама* (други пад.), *саму* (трећи пад.) итд. — Без тога *и* не могу сада бити: *оваки*, *таки*, *онаки*, *каки*, а *сваки* може бити и без њега: *свак*. — Прелазећи у придјеве ријечи *оваковu*, *онакови*, *такови*, *какови* не само могу по старински бити без тога *и*, него могу остале облике имати и као придјеви неодређени, премда су им ти облици обичнији као у замјеница а први пад. јед. мушкога рода обичнији с реченим *и*. Осим првога пад јед. мушкога рода исто је тако и у ријечи *какав*, која у реченом пад. нема онога *и*, па како јој се основа свршује на два сугласна *кв*, добија међу њих *а* кад остану на крају; тако и сложено *некакав*, *никакав*.

Ријечи *његов*, *њен*, *њезин*, *њихов*, *њихан* (*њихна*) иду међу придјеве као *Миланов* итд.

Којима се основа свршује на *ој*, као *мој*, *твој*, *свој*, *који*, у њих се у наставку може глас *е*, ако није сам на крају, изједначити с гласом *о* који је у основи пред њим, истиснувши испред себе *ј*, које га раздваја од онога *о*, па се онда оба *о* слијевају у једно дуго; за то се мјесто *мојега*, *мојему*, *мојем* говори и *мога*, *мому*, *мом*. — Кад на тај начин не буде у седмом пад. јед. *е* пред *м* него *о*, онда може и у таких ријечи тај падеж добити на крају *е*: *твоме*.

Које се основе свршују на *к* у њих се у старо вријеме тај глас пред наставком *и* у првом пад. мн. и пред наставцима који се почињу гласовима *ије* по јужном говору претварао у *ц*; али сада нема тога.

Како трећи пад. јед. мушкога и средњега рода може одбацити своје *у* на крају, а тада бива једнак са седмим, могло би се чинити да седми пад. долази мјесто трећега; али да су се оба падежа сачувала у својим особинама, тому је потврда што прави трећи пад. са својим *у* не долази мјесто седмога; може се н. п. мјесто *тому човјеку* казати и *том* или *томе човјеку*, али н. п. мјесто *у том* или *у томе селу* било би погрјешка *у тому селу*; тако н. п. мјесто *на том*, *о том* погрјешка би било *на тому*, *о тому*; тако н. п. *по том* (кад се хоће да каже вријеме, postea) само се тако говори, а то је прави седми падеж; исто тако н. п. *коме* може бити и трећи и седми падеж; али *кому* трећи пад. не може стајати мјесто седмога, н. п. мјесто *на ком* или *на коме* не може бити *на кому*; тако: *на том доба* говори се само тако, а ту је *том* прави седми пад.; тако *оном лани* није ништа друго него седми пад., а друкчије се не говори; тако *ономадне* није ништа него седми падеж *оном дне*, па *а* стоји само ради више сугласних која су се стекла (као у *данас*). — Замјеница је трећега лица познатога са свијем изгубила седми падеж и замијенила га трећим (*њему*); за то се ово не може њетицати. Замјеница трећега лица непознатога за ствар (*што*) истина узима и трећи пад. мјесто седмога, н. п. *на чему* мјесто *на чем*; али је не само много обичније ово друго по закону, него н. п. мјесто седмога пад. *по чем* (кад се хоће да каже за вријеме) не може се казати трећим пад. *по чему* (у истом значењу); [1] а како ова ријеч не одбацује у трећем пад. *у*, па се н. п. мјесто *к чему* не може казати *к чем*, отуда се још најбоље види да је она добро сачувала оба ова падежа.

---

[1] У другом значењу, кад се предлогом *по* не ће да каже вријеме него се каже да што бива држећи се чега, може бити *по чему*, и то је врло добро, али је остатак старе особине тога предлога, по којој се он у реченом значењу слагао не са седмим пад. него с трећим.

ПРИДЈЕВИ.

Придјеви кад су неодређени (т. ј. кад само показују кака је ствар којој се придјену н. п. жив) имају за своје облике исте наставке које имају именице, али их нијесу сачували у свијем облицима, него од одређених узимају наставке у шестом пад. јед. мушкога и средњега рода и у трећем и седмом пад. јед. женскога рода, и у другом, трећем, шестом и седмом пад. мн. у сва три рода; ни петога пад. нема у неодређених, него се у том падежу говоре само одређени.(1)

Кад придјеви треба да су одређени (т. ј. кад треба да покажу не само кака је ствар, него и која управо) онда ка сваком облику онаком какав им је кад су неодређени само узимаху с краја исти облик личне замјенице трећега лица познатога па се с њим слагаху онако како допуштају гласови који се тада стеку од придјева и од те замјенице. То је сада у српском језику само у првом пад. јед. мушкога рода очевидно; по томе н. п. к истом падежу неодређенога придјева *жив* долази с краја исти пад. речене замјенице који је био *и*, па постаје *живи* први падеж јед. придјева одређенога у мушком роду. А у осталим облицима узима се само основа неодређенога придјева па се на њу настављају наставци које имају замјенице с родом, и то по истим законима којих се држе ти наставци и у самијех замјеница, а сврх тога јоште акценти долазе јачи у самој основи а и сами наставци добијају акценат ˆ накнађајући што су други наставци испред њих изотпадали. Н. п.

---

(1) Што у пјесмама има н. п. *млад јуначе*, ту *млад* није пети пад.; тако се у пјесмама налазе и саме именице, н. п. *Дојчин Петре*, *Шабац граде*, па ни ту *Дојчин* и *Шабац* није пети пад., него се узимају по двије ријечи за једну помисао па је само друга промијенила облик а прва остала у првом пад.

А. основа: жут.

а) *неодређ.:*		*мушк.*	*женск.*	*средњ.*
Јед.	1.	жу́т	жу́т-а	жу́т-о
	2.	жу́т-а	жу́т-ê	жу́т-а
	3.	жу́т-у	жу́т-ôј	жу́т-у
	4.	жу́т (1)	жу́т-у	жу́т-о
	5.	—	—	—
	6	жу́т-ијем	жу́т-ôм	жу́т-ијем
	7.	жу́т-у	жу́т-ôј	жу́т-у
Мн.	1.	жу́т-и	жу́т-е	жу́т-а
	2.	жу́т-ијех	*за сва три рода*	
	3.	жу́т-ијем	*за сва три рода*	
	4.	жу́т-е	жу́т-е	жу́т-а
	5.	—	—	—
	6.	жу́т-ијем	*за сва три рода.*	
	7.	жу́т-ијем	*за сва три рода.*	
б) *одређено:*		*мушк.*	*женск.*	*средњ.*
Јед.	1.	жу̑т-ӣ	жу̑т-â	жу̑т-ô
	2.	жу̑т-ôга	жу̑т-ê	жу̑т-ôга
	3.	жу̑т-ôму	жу̑т-ôј	жу̑т-ôму
	4.	жу̑т-ӣ (2)	жу̑т-ӯ	жу̑т-ô
	5.	жу̑т-ӣ	жу̑т-â	жу̑т-ô
	6.	жу̑т-ијем	жу̑т-ôм	жу̑т-ијем
	7.	жу̑т-ôм	жу̑т-ôј	жу̑т-ôм
Мн.	1.	жу̑т-ӣ	жу̑т-ê	жу̑т-â
	2.	жу̑т-ијех	*за сва три рода*	
	3.	жу̑т-ијем	*за сва три рода*	
	4.	жу̑т-ê	жу̑т-ê	жу̑т-â
	5.	жу̑т-ӣ	жу̑т-ê	жу̑т-â
	6.	жу̑т-ијем	*за сва три рода.*	
	7.	жу̑т-ијем	*за сва три рода.*	

(1) или као у другом пад.

(2) или као у другом пад.

Б. основа: вру́ћ.

а) *неодређ.:*

	мушк.	*женск.*	*средњ.*
Јед. 1.	вру́ћ	вру́ћ-а	вру́ћ-е
2.	вру́ћ-а	вру́ћ-е̑	вру́ћ-а
3.	вру́ћ-у	вру́ћ-о̑ј	вру́ћ-у
4.	вру́ћ ([1])	вру́ћ-у	вру́ћ-е
5.	—	—	—
6.	вру́ћ-и̑м	вру́ћ-о̑м	вру́ћ-и̑м
7.	вру́ћ-у	вру́ћ-о̑ј	вру́ћ-у
Мн. 1.	вру́ћ-и	вру́ћ-е	вру́ћ-а
2.	вру́ћ-и̑х	*за сва три рода*	
3.	вру́ћ-и̑м		
4.	вру́ћ-е	вру́ћ-е	вру́ћ-а
5.	—	—	—
6.	вру́ћ-и̑м	*за сва три рода.*	
7.	вру́ћ-и̑м		

б) *одређено:*

	мушк.	*женск.*	*средњ.*
Јед. 1.	вру̑ћ-и̑	вру̑ћ-а̑	вру̑ћ-е̑
2.	вру̑ћ-е̑га	вру̑ћ-е̑	вру̑ћ-е̑га
3.	вру̑ћ-е̑му	вру̑ћ-о̑ј	вру̑ћ-е̑му
4.	вру̑ћ-и̑ ([2])	вру̑ћ-у̑	вру̑ћ-е̑
5.	вру̑ћ-и̑	вру̑ћ-а̑	вру̑ћ-е̑
6	вру̑ћ-и̑м	вру̑ћ-о̑м	вру̑ћ-и̑м
7.	вру̑ћ-е̑м	вру̑ћ-о̑ј	вру̑ћ-е̑м
Мн 1.	вру̑ћ-и̑	вру̑ћ-е̑	вру̑ћ-а̑
2.	вру̑ћ-и̑х	*за сва три рода*	
3	вру̑ћ-и̑м		
4.	вру̑ћ-е̑	вру̑ћ-е̑	вру̑ћ-а̑
5.	врћу̑-и̑	вру̑ћ-е̑	вру̑ћ-а̑
6.	вру̑ћ-и̑м	*за сва три рода.*	
7.	вру̑ћ-и̑м		

([1]) или као у другом пад.

([2]) или као у другом пад.

По оном што је казано код замјеница зна се да наставци *ијем, ијех* гласе и *им, их*, и да се у јужном говору н. п. мјесто *врућим, врућих* говори и *врућијем, врућијех*, и да н. п. у другом и трећем пад. јед. мјесто *жутога, жутому* може бити и *жутог, жутом, жутоме*; тако и у седмом пад. јед. мјесто *жутом* може бити и *жутоме*; а у трећем, шестом и седмом мн. мјесто *жутим* може бити и *жутима*.

Стари седми пад. мн. који је у неодређенијех придјева имао као и у именица наставак *јех* (старо ѣхъ) а у одређенијех *их* (ынхъ), налази се и сада гдјегдје али онако ријетко као и у именица, н. п. по јужном говору: *по околнијех селијех, у градовијех приморскијех, на сеоскијех воловијех*, и у источном говору, а без *х*:

Љуби цара по недри свилени. Нар. пјес. II. 163. (¹)

Што бива у именица мушкога рода у првом пад. јед. кад се основа свршује на два сугласна, оно бива и овдје у неодређених придјева у истом пад., н. п. добра: добар; весела: весео; гола: го; зла: зао, итд.; у основи *топл* остаје *л* непретворено у *о*: тӧпал.

Акценат се у придјева кад постају одређени мијења овако: 1) *У* којих је основа од једнога слога и на том слогу имају ˊ кад су неодређени у падежима који имају наставке, у њих се ˊ мијења на ˆ у падежима у којима кад су неодређени немајући наставка остају од једнога слога, а тако им се мијења акценат и онда кад постају одређени у свијем падежима, н. п. неодређено: жи̏ва, у првом пад. јед. мушк. рода: жи̑в, одређено: жи̑ви̑, жи̑во̑; тако ријечи у којих су само у јужном говору по законима тога говора у основи

(¹) *У* источном говору још се гдјешто у пјесмама налази и трећи и седми пад. јед. женскога рода у неодређенијех придјева незамијењен истијем падежем одређенијех придјева, н. п.

Да с' не мучи у зелене траве. III. пјес. 26.

два слога, па зато и акценат само по законима тога говора друкчији, н. п. лије̏па (источно ле́па): ли̏јеп (источно ле̑п), ли̏јепи̑ (источно ле̑пи̑), итд.; тако придјев којему се основа свршује на *л* па у падежима који немају наставка претворивши *л* на крају у *о* постаје у тим падежима од два слога, те у њима и акценат добија други, н. п. неодређено: гњи́ла, одређено: гњи̑ли̑, гњи̑ла̑, гњи̑ло̑, у првом пад. јед. мушк. рода неодређено: гњи̏о; тако по јужном говору неодређено: бије̏ла (источно бе́ла), одређено: би̏јели̑ (источно бе̑ли̑); — у којих придјева оваке основе имају на крају два сугласна па у падежима који немају наставка добију *а* међу два сугласна и тако постану у тијем падежима од два слога, у њих се акценат на речени начин мијења само кад постану одређени, а кад су неодређени остаје исти акценат ´ и у падежима који немају наставка, н. п. кра́тка (неодређено): кра̑тки̑ (одређено), кра́так (неодређено); ра́ван, ра́вна: ра̑вни̑, ра̑вна̑; тако и они у којих су само у јужном говору по законима тога говора у основи два слога, па зато и акценат по законима тога говора имају друкчији, н. п. неодређено: бије̏сна (источно бе́сна), а одређено: би̏јесни̑, би̏јесно̑; врије̏дан, прије̏сан, рије̏дак итд.; тако и кад је од два сугласна пошљедње *л*, па међу оба дође *а*, а *л* се претвори у *о*, н. п. неодређено: на́гла, одређено: на̑гли̑, на̑гла̑, на̑гло̑, неодређено у првом пад. мушк. рода: на́гао. — 2) У којих је основа од једнога слога и на том слогу имају ` кад су неодређени у падежима који имају наставке, у њих се кад постају одређени мијења ` на ̏, н. п. неодређено: го̀ла, одређено: го̏ли̑, го̏ла̑, го̏ло̑, а у падежима у којима немају наставка кад су неодређени, те остају од једнога слога, мијењају ` на ̑, н. п. бо̀са: бо̑с, го̀ла: го̑; ако се овака основа свршује на два сугласна, промјена бива и онда на речени начин кад постају одређени, н. п. неодређено: до̀бра, одређено: до̏бри̑, до̏бра̑, до̏бро̑; али и

кад су неодређени бива та иста промјена у падежима који немају наставака, те добивши *а* међу крајња сугласна постају од два слога, н. п. неодређено: до̀бра, одређено: до̏бар; од неодређенога: мр̀тав, мр̀тва, које гласи и мр́тав мр́тва, одређено је: мр̂твӣ, мр̂тва̂. — 3) *У* којих је основа од два слога, и други је слог или *ен* или *ок* или *ел* или *ем*, па на том слогу кад су неодређени имају акценат ̀ у падежима који имају наставке, у њих тај акценат прелази на први слог у падежима у којима кад су неодређени немају наставка, а тако прелази акценат и онда кад постају одређени у свијем падежима, н. п. зелѐна неодређено, зѐлен неодређено, а одређено: зѐленӣ, зѐлена̂, зѐленӧ; тако мавен, мален, поштен, румен, свилен, студен, црвен, шарен, висок, дубок, широк, дебео, голем. — 4) *У* којих је основа од два слога али је други слог друкчији него што је у поменутих, па на том слогу имају акценат ̀ кад су неодређени, у њих се кад постају одређени премјешта тај акценат на први слог, али кад су неодређени остаје тај акценат на другом слогу у онијем падежима који немајући наставка добијају *а* међу два сугласна, на која се свршују таке основе, н. п. плавѐтна неодређено, одређено: пла̀ветнӣ, пла̀ветна̂, пла̀ветнӧ, али плавѐтан неодређено; тако дугàчак. — 5) *У* којих је основа од два слога и на другом слогу стоји акценат ́ кад су неодређени у свијем падежима који имају наставке, у њих се тај акценат у том слогу претвара у ̂ па онда и на први слог долази акценат ̀ у падежима у којима кад су неодређени немају наставка, а иста промјена бива и онда кад постају одређени у свијем падежима, н. п. иму́ћа неодређено, ѝмӯћ неодређено, одређено ѝмӯћӣ, ѝмӯћа̂, ѝмӯћӗ; тако мòгӯћ, ва̀ља̄н; ако се така основа свршује на два сугласна, промјена у акценту бива иста кад придјев постаје одређен, али кад је неодређен, онда у падежима који немају наставка добивши

међу два крајња сугласна још *а* задржава акценат који има у осталим падежима кад је неодређен, н. п. могу́ћна неодређено, могу́ћан неодређено, а одређено: мо̀гу̑ћнӣ, мо̀гу̑ћнā, мо̀гу̑ћнō, тако иму́ћан, тану́шан; ако ли је *л* крајње од два сугласна на која се свршује основа, онда се акценат мијења на речени начин и у падежима који немају наставка па међу два крајња сугласна добију *а* а за њим *л* претварају у *о*, те добију четири слога, н. п. окру́гла неодређено, о̀кру̑гао неодређено, одређено: о̀кру̑глӣ, о̀кру̑глā, о̀кру̑глō; тако по̀дму̑као. — 6) Неодређено: ста̏р, ста̏ра; ве̏т (ветах), ве̏та; за̏о, зла̏; о̏ран, о̏рна, поставши одређено гласи: ста̑рӣ, ста̑рā; вѐтӣ, вѐтā; злӣ, злā; о̑рнӣ, о̑рнā. — 7) У некијех кад постају одређени може бити акценат двојак; они понајвише имају двојак акценат и кад су неодређени; тако у којих је основа од једнога слога с једнијем сугласним на крају или са два така међу која не долази *а* кад су на крају: ду̏г: ду̏гӣ и ду̑гӣ; ме̏к: ме̏кӣ и мѐкӣ; мр̏к: мр̏кӣ и мр̀кӣ; све̑т: свѐтӣ и све̑тӣ; че̑ст: чѐстӣ и че̑стӣ; са два сугласна на крају међу која долази *а* кад иза њих нема наставка: ви̏ткӣ и ви̏ткӣ; гла̏тки и гла̀ткӣ; жи̏ткӣ и жѝткӣ; кра̑ткӣ и кра̀ткӣ; кру̑пнӣ и кру̀пнӣ; мр̑снӣ и мр̀снӣ; о̏блӣ и о̑блӣ; пли̏ткӣ и плѝткӣ; по̏знӣ и по̀знӣ; по̏сни и по̀снӣ; ри̏јеткӣ (источно ре̑ткӣ) и рѐткӣ; си̏тнӣ и сѝтнӣ; сла̏тки и сла̀ткӣ; стр̀внӣ и стр̑внӣ; стра̑шнӣ и стра̀шнӣ; та̏нкӣ и та̀нкӣ; у̏ски и у̀скӣ; у којих је основа од два слога: во̏денӣ и водѐнӣ; гво̏здени и гвоздѐнӣ; зе̏мљанӣ и земља̀нӣ; ко̏штанӣ и кошта̀нӣ; ле̏денӣ и ледѐнӣ; ма̏сленӣ и маслѐнӣ; но̏вчанӣ и новча̀нӣ; ра̏жанӣ и ража̀нӣ; сње̏жани и сњежа̀нӣ; чо̏хани и чоха̀нӣ. — 8) Остали придјеви не мијењају акцента ни кад постају одређени нити кад неодређени прелазе из једнога облика у други, н. п. неодређено: но̏в, но̏ва, одређено: но̏вӣ, но̏вā; неодређено: хи̏тар, хи̏тра, одређено: хи̏трӣ, хи̏трā, итд.

Облици одређених придјева доста се често говоре мјесто облика неодређенијех, али тада задржавају акценте какви су у неодређенијех, н. п. мјесто жу́та, жу́ту говори се и жу́то̑га, жу́то̑м.

Придјеви који показују чије је што, а постају наставцима *ов* (или *ев*), *ин*, *ј*, н. п. Стојанов, царев, мајчин, Ивањ, и замјенице његов, њен, њезин, њихов, њихан, као што су у првом пад. само неодређени, тако и остале падеже могу имати само као неодређени придјеви; али како у другијех придјева долазе облици одређени и мјесто неодређенијех, тако је и у њих, само што је у њих још много ређе, н. п. ријетко Стојановог мјесто Стојанова. — Између придјева овога значења они којима основа постаје наставком *ij* и *ск*, престали су и у првом пад. јед. мушкога рода бити неодређени, него су само одређени, н. п. рибљи, божји (по том и дивљи), српски, удовички; за то ни осталијех падежа немају неодређенијех или су им врло ријетки. (¹)

Придјев који сада у првом пад. јед. мушкога рода гласи *ма̏лӣ*, долази у том падежу само тако одређен, а у осталим падежима може бити и неодређен. Тако и *многи*. Тако и *оволики*, *толики*, *onолики*, *колики*; пошљедњи уз ријеч *сав* или *вас* долази и без *и*: вас колик. (²)

Сада су само одређени сви придјеви који постају наставком *њ*, н. п. средњи, пошљедњи, крајњи, данашњи, вишњи, итд.

Које се основе свршују на *г*, *к*, *х*, у њих су се у старо вријеме ти гласови претварали као и у именица

(¹) Мушка чеда не родила. Нар. пјес. I. 262.

(²) Те двије ријечи кад долазе тако једна с другом мијењају облике и једна и друга: *сва колика*, *све колико*, *сви колики*: Да подигну војску сву колику. П. Петровић Његуш, шћел. мал. 35. О облицима ријечи *сав* гледај код бројева.

у *з*, *ц*, *с* пред наставком *и* у првом пад. мн. и пред наставцима који се почињу гласовима *ије* (по јужном говору); али је то сада врло ријетко; говори се кад кад н. п. *мнози* (1), али је обичније *многи*; тако и *једнаци* (2), *сви колици* (3).

ПОРЕЂЕЊЕ.

Придјеви у поређењу добијају на своје основе наставак који показује поређење, па на основу какав тада буде долазе наставци за падеже, и то онаки каки су у придјева одређених. Тројак је сада наставак којим постају основе за поређење:

1. *ј*; тај наставак добијају ови придјеви, и то:

а) уз цијелу основу: бйјел (бйо), бијѐсан, блâг, блйјед, бр̑з, врŷћ, глŷх, гòрак, гр̑к, гŷст, дрâг, дŷг, жйв, жŷт, крйв, крŷт, лäсан, лŷд, љŷт, млâд, млâк, мр̏к, рйђ, сйјед, скŷп, сŷх, тврд, тијѐсан, тйх, тŷп, ŷд, цр̑н, чвр̑ст, чѐст;

б) уз основу без крајњега гласа: глäдак, жйдак, жйтак, крáтак, мр̏зак, нйзак, плйтак, ријѐдак, слäдак, тäнак, тéжак, ŷзак;

в) уз основу без два крајња гласа: вйсок, дѐбео, дŷбок, жѐсток, шйрок.

Овијем наставком упоређени придјеви добијају на првом слогу акценат ̏, имали иначе акценат какав му драго, а наставак се *ј* по својим законима слаже с гласовима иза којих дође, и то: с гласовима *д*, *т*, *л*, *н*, *з*, *с* слијева се у *ђ*, *ћ*, *љ*, *њ*, *ж*, *ш*, н. п. млâд: млäђй, млäђâ, млäђê; слäдак: слäђй; крŷт: крŷћй, крáтак: крäћй, гŷст: гŷшћй; бйјел: бјѐљй; цр̑н: цр̏њй; тäнак: тäњй; тијѐсан: тјѐшњй; ŷзак: ŷжй; вйсок: вйшй; ако наставак *ј* дође иза *б*, *в*, *п*, онда се између тијех гласова и наставка *ј* умеће *л* па се то *л* слијева са *ј* у *љ*, н. п. дŷбок: дŷбљй; жйв: жйвљй;

---

(1) На кога су мнози на тога и бози. Нар. посл.
(2) Јао мајци, сви ти смо једнаци. Нар. посл.
(3) Сви колици мито прифатише. Нар. пјес.

ску̑п: ску̏пљи; ако наставак *ј* дође иза гласова *г*, *к*, *х*, онда се ти гласови пред *ј* претварају у *ж*, *ч*, *ш*, па иза њих отпада наставак *ј*, н. п. дра̑г: дра̏жӣ, дра̏жа̑, дра̏же̑; ја̑к: ја̏чи; ти̏х: ти̏шӣ; кад пред наставком *ј* буде у основи *ж*, *ђ*, *ћ*, *р*, и онда отпада *ј*, н. п. те́жак: те̏жӣ, те̏жа̑, те̏же̑; ри̑ђ: ри̏ђӣ; вру̑ћ: вру̏ћӣ; ши̏рок: ши̏рӣ, ши̏ра̑, ши̏ре̑. (1)

2. *ш*; тај наставак добијају ова три придјева, у којих такође долази акценат ̏ на први слог ако га немају још док су неодређени: ла̏к: ла̏кшӣ; ли̏јеп: ље̏пшӣ; ме̏к: ме̏кшӣ.

3. *иј*; тај наставак добијају сви остали придјеви којима се може поредити, и то уз цијелу основу а акценат имали какав му драго док су неодређени добијају у поређењу ̀ сви само на слогу пред наставком, н. п. сла̑ван: сла̀внијӣ; кру̑пан: кру̀пнијӣ; ста̏р: ста̀ријӣ; хи̏тар: хѝтријӣ; бо̀гат: бога̀тијӣ; па̏метан: памѐтнијӣ; по̀божан: побо̀жнијӣ; за̏довољан: задово̀љнијӣ; ра̏зуман: разу̀мнијӣ, итд.; ако се пред овијем наставком деси *к*, оно се претвара у *ч*, н. п. крепчији, лупчији; — овај наставак могу узети и придјеви *висок*, *жесток*, у којих је обичнији наставак *ј*, н. п. висо̀чијӣ, жесто̀чијӣ (2); тако придјеви *здрав*, *слаб*, *рђав*, у којих је обичнији овај наставак *иј*, могу се чути гдјегдје с наставком *ш*: здра̏вшӣ, сла̏пшӣ, р̀ђавшӣ. (3)

---

(1) дражи. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 163. дража. А. Качић, кораб. 51. драже. И. Гундулић, осм. (дубровачко издање) VIII. 54. Посиловић, насл. 101. Дивковић 297. П. Соларић, предгов. к Мезимцу 8. 25. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 121. 122. дражу. И. Гундулић осм. (дубровачко издање) XII. 7. мржа. Дивковић, 112. С. Милутиновић ист. срб. 289. грче. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 102. глуши. И. Гундулић, осм. XX. 71. глуше. Исти II. 35.

(2) Височија. Нар. прип. 132. жесточија. И. Гундулић, осм. XIX. 154.

(3) рђавшега. Нар. пјес. III. 187. у Биограду сам чуо и *скупше*, а *групши* има Иванишевић 169.

Придјеви *добар*, *зао*, *велик*, *мали*, кад се пореде имају од других коријена: бо̏љӣ, го̏рӣ, ве̏ћӣ, ма̏њӣ.

Мјесто ду̏жӣ говори се и ду̏љӣ, а мјесто ла̏кшӣ: ла̏гљӣ; према томе и прѐтио има прѐтљӣ (1).

Од старога придјева *грд*, који се сада не говори, има још у поређењу *гр̏ђӣ*, којим се замјењује у поређењу придјев *грдан*, који је и сам постао од онога старога.

Кад се пред овако упоређене придјеве метне *нај*, онда постаје трећи ред поређења, н. п. мла̂д, мла̏ђӣ, на̂јмлађӣ, итд.

БРОЈЕВИ.

Бројеви прости већи од четири сад не мијењају облика (осим онијех који су именице, а то су стотина, тисућа или хиљада).

Број *један*, који има сва три рода, мијења облике као замјенице које имају род, и то у једнини и у множини: једнога, једному, једни, једнијех, итд.

Број је *два* у мушком и у женском роду сачувао старе облике, само је изгубио седми падеж, који је био једнак с другим а сад се мјесто њега узима трећи, а други се падеж помјерио овако: у мушком је роду из првога падежа крајње *а* прешло и у други падеж мјесто старога *о* пред наставком *ју*, исто је тако у женском роду из првога падежа крајње *је* (по јужном говору, а по источном *е*, по западном *и*) прешло у други. Сад су дакле облици том броју оваки, и то у јужном говору, у ком у овијем облицима по законима његовијем стоји *ије*, *и*, *је*, мјесто источнога *е* а западнога *и*:

---

(1) Нар. посл. 187.

	мушк.	*женск.*
1. 4. 5.	два̑	дви̏је
2.	два́ју̑ (1)	дви́ју̑ (3)
3. 6. 7.	двје̏ма (2)	двје̏ма.

У средњем роду који се само првијем падежем разликовао од мушкога, а с првијем је пад. једнак четврти и пети, изгубио се баш тај падеж, па мјесто њега долази исти падеж мушкога рода *два*, а пређе је мјесто тога *а* било у средњем роду *је* (по јужном говору); али још није са свијем нестало тога правога облика средњем роду него се још држи уз двојину ријечи средњега рода *сто*, те се говори *двје ста* (по источном говору *две ста*); уз тај прави падеж средњега рода сачувала се права двојина ријечи *сто*: та је ријеч будући средњега рода такође имала у реченом пад. *је* (по јужном говору), па то *је* сада гласи *и* (којим се и у другим приликама замијенило старо ѣ), а отуда и сада има по јужном говору *двје сти* (4); овако се овај прави облик средњега рода броју *два* сачувао јоште и уз двојину ријечи средњега рода *око: очи*, те се говори (по јужном говору): *двије очи* (5), али како се иначе овај падеж изједначио с истим пад. мушкога, говори се мјесто тога и *два ока*. Остали падежи броја *два* у средњем роду као што су свагда били једнаки с падежима мушкога рода тако су и сада. (6).

---

(1) А за здравље двају браће своје. Нар. пјес. Помоћу двају хришћанскије цара. С. Милутиновић, ист. срб. 232.

(2) Заповеди господ бог
Двема трима анђелом. Нар. пјес. I. 127.

(3) Из други двију речи. Л. Милованов, сличн 30. двеју пахија. С. Милутиновић, ист. срб. 149. — Мјесто *двјема* јима у јужном говору и *двима*.

(4) П. Петровић Његуш, гор. вијен. 33.

(5) Врло често у народнијем пјесмама: међу очи двије.

(6) Оних двају места. С. Милутиновић, ист. срб. 232. на двима мјестима. Л. Милованов, сличн. 51.

Број *о̏ба* има облике као и *два* у сва три рода, само што му у женском роду у првом пад. и у падежима једнакима с првијем други слог није дуг, и за то гла си *о̏бје*; за други пад. у мушком роду нема потврде ([1]); трећи пад. с осталима који су с њим једнаки да је у мушком роду *објема* (источно *обема*) свједоче исти падежи средњега рода, јер је јоште врло обично *објема очима* ([2]); уз двојину ријечи средњега рода *око*: *очи* одржала се и овом броју права двојина средњега рода у првом и четвртом пад. *обје*: *обје очи*, иначе су се ти падежи тога рода изједначили с падежима мушкога рода, па се не само уз друге ријечи средњега рода говори *оба*, него се говори и *оба ока*. ([3])

Бројеви *три* и *четири*, који за сваки род једнако гласе, како су се и у самој синтакси изједначили с бројем *два*, узели су и наставке његове погубивши своје, те су им сада облици оваки:

1. 4. 5.	тра̑	чѐтири
2.	три́ју̑	четири́ју̑
3. 6. 7.	три́ма	чѐтирма.

Али се у овијех бројева *два*, *оба*, *три*, *четири*, нерадо мијењају облици, као што су се у осталијех са свијем престали мијењати; да тако изађу из обичаја, много је учинило то што су друге ријечи изгубиле двојину, с којима би требало да се слажу у облицима; а то је узрок, те су ови бројеви у сваком роду обични у облицима својим онда кад стоје сами без икаке друге ријечи која би требало да стоји с њима у истом облику; тако су у женском роду обични и онда кад уза се

([1]) т. ј. ја је у овај пар немам.

([2]) П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 93.

([3]) Овому се броју налази додан и број *два*, премда је у њему самом већ то што овај други значи, те се може чути и *оба два*, а тада мијењају облике или и један и други: *обје двије*, или само други а први остаје *оба*, н. п. *обадвјема*.

имају ријеч с којом треба да се слажу у облику, и така ријеч онда стоји у множини, н. п. двјѐма жѐнама, трй ср̏пскê во̏јводе итд.; али и у том роду и у оба друга ако стоје с предлогом, онда су више у обичају само у једном облику, и то је четврти пад., био предлог какав му драго, н. п. за два, за три, од два до три; ако тада имају уза се ријеч с којом би они требало да се слажу у облику, онда и та ријеч стоји у падежу у ком они стоје, а тај је падеж сада у ријечи женскога рода једнак с првим и четвртим пад. мн., а у ријечи мушкога рода тај је падеж остатак од старе двојине и то први и четврти, који су у двојини једнаки, и који постају наставком *а* не само у именица него и у придјева неодређених и одређених и у замјеница свијех осим онијех без рода; а у ријечи средњега рода тај је пад. сада таки какав је у ријечи мушкога рода; па у таком падежу стоје уз те бројеве друге ријечи и без предлога кад је број у првом или у четвртом пад.; н. п. с предлозима за женски род: тражио сам га у̏ трй ку̏ће, ко̏д двије сѐстре, раздвојише се на̏ двије стра̑не, стоји на̏ двије но̏ге, пре̏ко трй во̏де студѐне, пре̏ко трй го̏ре зелѐне, — за мушки и средњи род: код она два раста, видио сам га међу она два брда, био сам на два мјеста, били су се око два велика града, прођоше кроз три српска сѐла, био сам у оба та мјеста, оре на два вола, код три коња иде пјешице, од два уха, са чѐтири сина оде на војску; — без предлога у првом или четвртом пад.: два̑ велика раста, три висо̀ка брда, она два пилета, о̀ва два̑ ли̏јепа дјетета.

Ови бројеви *два*, *оба*, *три*, *четири* у мушком роду кад стоје за људе или за животињу мушкога рода могу се замијенити именицама *двојица*, *обојица*, *тројица*, *четворица* (*четверица*), уз које стоји у другом пад. мн. оно чему те ријечи показују број, а оне саме долазе у облике који требају; тако се тијем именицама и по-

маже језик онда кад би од онијех бројева требао без пре́длога који падеж, н. п. двојице јуна́ка̑, тројици добријех јуна́ка̑, подај оној тројици волова нека лижу соли итд. — На исти се начин и остали бројеви већи од четири могу замијенити таким имепицама: петорица, шесторица и тако даље до стотине, а у свијема мјесто *о* пред *р* може стајати *е*: седмерица итд.

Исти се бројеви у средњем роду кад стоје за чељад средњега рода или за животињу средњега рода или за чељад и за животињу различнога рода, могу замијенити бројевима средњега рода *двоје*, *обоје*, *троје*, *четворо* (*четверо*), уз које такође стоји у другом пад. мн. оно чему показују број, ако се и то каже, н. п. двоје дјеце, троје пилића, нас двоје (кад је једно мушко друго женско или дијете), нас троје (кад је једно мушко а остало двоје женско, или кад је двоје мушко а једно женско, или кад је које од њих дијете), двоје коња (кад је једно мушко, друго женско); тако и за ствари кад им се множина каже онаком ријечју каком се у множини замјењују ријечи средњега рода које значе чељаде или живинче а саме немају множине, н. п. *двоје* дрвљади (1). Ови бројеви средњега рода кад замјењују речене бројеве могу их замијенити само једнином својом, јер им друго немају шта замијенити, а у једнини имају облике као и замјенице које имају родове, али је други пад. бројевима *двоје обоје* слабо у обичају потпун: *двојега*, *обојега*, премда и тако има (2), него се више говори скраћено *дво́га* и *обо́га*, а *троје* има само тако скраћено: *тро́га*, а остали немају ни *о* пред *га*: *четво́рга*; трећи је пад. окрњен на крају па има додано *е* мјесто *у*, исто тако и седми долази само с доданим *е*, и сврх тога оба су скраћена онако као у другом:

---

(1) таруђи двоје липово дрвљади једно о друго. В. С. Караџић, рјечн. 158.

(2) осим тога обојега. С. Милутиновић, ист. црн. гор. 58. о̏бојега. В. С. Карачић, рјечн. 432.

двóме, *трóме*, *четвóрме*; мјесто оба та падежа има још један облик, а он је начињен према негдашњем трећем пад. двојине, па оба поменута падежа гласе и *двóма*, *трóма*, *четвóрма*, па се тај исти облик узима и за шести пад., којега сада нема друкчијега; н. п. двȍје дјѐцê, двóга дјѐцê, двóма дјѐцê итд. — Али премда ови бројеви имају таке облике, опет чим добију предлог одмах остављају облик у ком би требало да су па узимају четврти пад., н. п. отишао с двоје дјеце, оставио кућу на двоје дјеце. (1)

Ови бројеви који у једнини долазе на речени начин само у средњем роду, долазе и у множини, и то у сва три рода: двȍје, двȍја, чѐтвори (чѐтвери), итд., и имају све облике као замјенице које имају родове; а тако се у множини говоре уз ријечи које или само множину имају н. п. двоје вȉле, троја врáта, троја кȍла, четворе гаће, — или које имају и једнину али што значе оно се у множини узима да је једно цијело (у које иду по двије или по више истијех ствари), н. п. двоји опанци; троје цревље; двоје чарапе; четворе рукавице; двоје пушке (јер се по двије за пасом носе); двоји сватови (једни једнога младожење а други другога); троји јади; троја ребра, једна сврх другијех. (2)

(1) Ово је све овако онда кад ти бројеви не стоје ни за што друго него само да покажу број, али могу они стајати и за то да собом из ближе покажу што год већ казано другом ријечју, а тада нити имају уза се другога пад. мн. нити послије предлога остављају редовнога падежа него и сами стоје у оном падежу у ком стоји ријеч којој су на речени начин додани, н. п. то двоје, тога двога, од тога двога, нама двома, к нама двома.

(2) Ријечи које су у множини у овом послу или овога значења могу стајати и уз бројеве средњега рода *двоје*, *троје* итд., а тада су уз њих у другом пад., н. п. двоје опанака, двоје тока,

Убило ме троје синџирлија. Нар. пјес.

Часне двоје поста да постите. П Петровић, Његуш, гор. вијен. 33.

И дипала двоје да му свира. Исти, шћеп. мал. 149.

Бројеви редни (први, други итд.) имају облике као придјеви одређени.

Међу бројеве се може узети и ријеч која у првом пад. јед. мушк. рода гласи *ва̏с* и *са̏в*; наставке за облике има као замјенице које имају родове; основа је *вс*, па у падежима који немају наставка него та два гласа остану сама, не могући се изговорити добијају међу се *а*, за то у тијем пад. гласи *вас*; у падежима који имају наставке долазећи та два гласа опет један до другога мијењају мјеста, за то н. п. у првом пад. јед. женскога рода гласи *сва*; пошто су се у тијем падежима слова тако премјестила дођоше премјештена и у оне падеже који немају наставка, за то у тијем падежима гласи и *сав*; у те је ријечи глас *с* био таки да у првом пад. јед. није могао иза њега стајати наставак ъ као што није могао стајати иза гласа *ш*, него се претварао у ь, нити је у падежима којима се наставци почињу гласом *о* могао иза њега стајати тај глас него се претварао у *е*, за то и сада има наставке онако промијењене каки су у замјеница којима се основа свршује на *ј* или *ш*; само се у наставцима који се почињу по јужном говору гласовима *је* (старо ѣ) нијесу ти гласови претварали у *и* као иза *ј* или *ш*, за то и сада ти падежи имају у јужном говору *је* које бива и *ије* кад је слог дуг, а мјесто тога могу имати и *и* онако како могу имати у замјеница, и то у јужном говору, а у источном се и не говори друкчије него само тако с *и*. Облици су дакле тој ријечи оваки по јужном говору:

	мушк.	*женск.*	*средњ.*
Јед. 1.	ва̏с, са̏в	св-а̏	св-е̏
2.	св-ѐга	св-ê	св-ѐга
3.	св-ѐму	св-ôј	св-ѐму
4.	ва̏с, са̏в (1)	св-у̏	св-е̏
5.	ва̏с, са̏в	св-а̏	св-е̏

(1) или као други.

	6. св-и̏јем	св-ȏм	св-и̏јем
	7. св-е̏м	св-ȏј	св-е̏м
Мн.	1. св-и̏	св-е̏	св-а̏
	2. св-и̏јех	за сва три рода	
	3. св-и̏јем		
	4. св-е̏	св-е̏	св-а̏
	5. св-и̏	св-е̏	св-а̏
	6. св-и̏јем	за сва три рода.	
	7. св-и̏јем		

Облици се могу с краја крњити онако као у замјеница и на крају им се може додати што као у замјеница; кад се тако у трећем, шестом и седмом пад. мн. дода *а*, онда пред њим може бити и кратак слог, за то у јужном говору гласе и *свјѐма.* Други се пад. мн. говори и с наставком од двојине, па гласи и *сви́ју̑*.

ГЛАГОЛИ.

Начин неодређени постаје наставком *ти*, н. п. основа *ли* кад се састави с наставком *ти* постаје неодређени начин *ли-ти.*

Садашње вријеме нема наставка којим би постајало оно само, него се самијем тијем што се вријеме ничим не каже показује да се мисли вријеме у које се изрече, а то је садашње.

Лица постају овијем наставцима:

Јед. 1. м	Мн. 1. мо
2. си	2. те
3. т	3. нт.

Било је глагога у којих су ови лични наставци у садашњем времену долазили управо до саме основе; то је сад само у глагола који у првом лицу јед. гласе *јесам*, *дам*, *ијем* (јужно, а источно *јем*, мјесто чега се говори и *једем*); између њих је онај први једини у којега се и наставак за друго лице јед. сачувао цио,

а у других се свијех претворио у *ш*; у њега се сачувао и наставак за треће лице јед., а у осталих је отпао; тако је и од наставка за треће лице мн. отпало крајње *т* и у њега и у свијех других.

У свијех се других глагола ови наставци у садашњем времену вежу за основу уметком; а уметак је у првом лицу једнине и у трећем множине *о*, а у осталим је лицима *е*; н. п. кад се наставак *те* уметком *е* веже за основу *плет*, постаје друго лице мн. *плет-е-те*. *У* трећем је лицу јед. и мн. наставак имао на крају ь, па како је тај глас отпао у српском језику отпало је за њим и *т*; за то сада треће лице јед. кад се н. п. основи *плет* дода уметак *е* изгубивши наставак гласи *плет-е*. *У* трећем лицу мн. глас *н* од наставка немајући за собом самогласнога слијева се с гласом који преда њ дође, а то је уметак *о*; а глас у који се *н* и *о* слијева био је глас ж, а тај глас у српском језику гласи *у*; за то кад се н. п. основи *плет* дода у трећем лицу мн. *о*, које ће везати основу за наставак *нт*, онда ће треће лице мн. у српском језику изгубивши крајње *т* и сливши *о* и *н* у један глас, гласити *плет-у*. *У* првом је лицу јед. наставак још имао за собом ь, али је још у старом словенском језику тај глас отпао у највише глагола, и тако од наставка остајало само *м*, а *м* кад нема за собом самогласнога слијевало се с гласом који је пред њим онако као што се у трећем лицу мн. слијевало *н*, па мјесто гласа који постаје кад се та два слију, и који је био ж, српски језик има *у*, тако н. п. основа *мог* кад се уметком *о* веже за наставак *м*, постаје у српском језику *мог-у*. Али се то лице тако старински сачувало само у тога глагола и јоште у *хоћу*, тако да у њих то лице и не гласи друкчије; неки глаголи још имају и тако, н. п. *виђу*, *вељу*; али је и у њих и у свијех других уметак из других лица продрьо и у прво, па истиснувши из њега уметак *о* учинио те се наставак *м* нема су чим претворити у *у*, него остаје у сво-

јем гласу, тако сада гласи *плет-е-м* мјесто старога *плет-у*. Има глагола у којих се сваки овај уметак изједначује с гласом крајњим од основе који је пред њим, те постаје и сам онаки, па се онда та два једнака гласа слијевају те остаје само један; н. п. кад се за основу *моли* у другом лицу јед. наставак *ш* веже уметком *е*, од тога *е* бива *и*, дакле од *моли-е-ш* бива *моли-и-ш*, а од тога опет *моли-ш*; у таких глагола на речени начин у трећем лицу мн. уметак *о* постаје *и*, и од два *и* која тада дођу једно до другога буде само једно, па онда нема ода шта у том лицу постати *у*, него се онда *н* од наставка среченијем *и* слијева истина опет у један глас, али тај глас већ не може бити други него стари словенски глас ѧ, а мјесто тога гласа српски језик има *е*, тако бива треће лице мн. н. п. *моле*.

Пређашње вријеме прво постаје наставком *х*; иза тога наставка долазе му наставци за лица; у првом лицу јед. наставак лични веже се за наставак којим постаје вријеме уметком *о*, као и у садашњем времену; али тада глас, који као и у садашњем времену постаје од тога уметка и личнога наставка *м* (а то је ѫ, српски *у*), слаби у пређашњем времену, те постаје ъ, а ъ у српском језику отпада; по томе прво лице јед. н. п. од основе *чу* гласи *чу-х*. Друго је и треће лице јед. још у старо вријеме изгубило личне наставке, а за њима је отпао и наставак којим постаје само вријеме; тако оба лица гласе *чу*. У првом и у другом лицу мн. сада нема уметка између наставка за вријеме и наставака личних, него се наставак за вријеме *х* претвара пред личним наставцима у *с*, па ти облици гласе *чу-с-мо*, *чу-с-те*. У трећем лицу мн. између наставка за вријеме и наставка за лице није уметак *о* као у садашњем времену него *е*, а пред њим се наставак за вријеме претвара у *ш*; од личнога наставка отпада *т* још у старом словенском језику, па остаје само *н*, а како пред тијем *н* не стоји *о*, као у садашњем времену, него

е, за то кад се с њим слије оно *н* у један глас, постаје глас ѧ, а тај глас у српском језику гласи *е*; тако тај облик гласи *чу-ш-е.* — Кад се основа свршује на сугласно онда и између ње и наставка за вријеме има уметак, и то у свијем лицима *о* осим другога и трећега јед. н. п. *плет-о-х*, *плет-о-с-мо*, *плет-о-с-те*, *плет-о-ш-е*; а у поменута је два лица уметак *е*, и он остаје ако је и отпао иза њега наставак за вријеме; тако оба та лица гласе *плет-е.*

Пређашње вријеме друго има за само вријеме исти наставак *х*, који има и прво пређашње вријеме; али у њега има између тога наставка и основе још уметак *јеа*, који у јужном говору по закону његову гласи *иа*, у источном *еа*, у западном *иа*, па међу оба самогласна да не буде зијевања добија *ј*, те гласи јужно *ија* (старински ѣа); у првом лицу јед. има наставак за лице и уметак између њега и наставка за вријеме као и прво пређашње вријеме, а онако му се и губе оба слијевањем и претварањем и отпадањем; у том дакле облику гласи н. п. *плет-ија-х.* Друго и треће лице јед. има између наставка за вријеме и наставака личних уметак *е*, пред којим се наставак за вријеме *х* претвара у *ш*, па тај уметак остаје, ако је и отпао иза њега наставак за лице; оба дакле облика гласе н. п. *плет-ија-ш-е.* У првом и другом лицу мн. нема сада уметка између наставка за вријеме и наставака личних, него се као и у првом пређашњем времену наставак за вријеме *х* пред наставцима личним претвара у *с*; гласе дакле н. п. *плет-ија-с-мо*, *плет-ија-с-те.* (1) У трећем лицу мн. има уметак *о* између наставка за вријеме и наставка

(1) И у првом и у другом пређашњем времену у првом лицу мн. по некијем крајевима може наставак за вријеме *х* остати непретворен, н. п. *мња-х-мо* (Дивковић 90); а по неким се крајевима тај глас као и у другим приликама не чује; по том се говори и *дођомо*, *купљамо*, *узе́мо* (ово пошљедње чух у Биограду од једнога господина с источних крајева), бијамо (Добретић, богосл. 342).

личнога, и тај уметак *о* с гласом *и* од наставка личнога пролази онако као у трећем лицу мн. садашњега времена, а крајње *т* од наставка отпада исто онако, па тај облик гласи н. п. *плет-иј а-х-у*. У уметку *јеа*, који кад је цио гласи онако како је казано, може се прва половина изједначити с другом, те од *јеа* постаје *аа*, а та се два гласа једнака опет слијевају у један дуг, те уметак гласи само *â*; то је од свагда у глагола којима се основа свршује на самогласно, а они између крајњега самогласнога од своје основе и тога *а* добијају глас *ј* да не би било зијевања; по том н. п. од основе *пи* гласи ово вријеме *пи-ј-а-х*, *пи-ј-а-ше*, итд. Тако се може и друга половина уметка *јеа* изједначити с првом, те од *јеа* постаје *јее*, у чем се опет два једнака гласа слијевају у један, те остаје *је* (јужно, источно *е*, западно *и*); то је у старо вријеме било много у обичају, а још и прошлога вијека налази се у књижевника н. п. треће лице јед. по западном говору *цват-и-ш-е*, *зов-и-ш-е*, *дад-и-ш-е*, *знад-и ш-е*, *имад-и-ш-е*, треће лице мн. *пер-и-х-у*, *рест-и-х-у*, *имад-и-х-у* (²); сада се то држи само у једнога глагола, којему то вријеме гласи *б-је-х* (јужно, источно *бех*), *б-је-ш-е*, итд. — У источном је говору (колико се сада зна) цио уметак *јеа* у обичају само у глагола *бити* (*будем*), а у осталих је скраћен на речени начин у *а*.

Глаголски прилог садашњега времена има наставак *нт*; наставак се за основу веже уметком *о* по истим законима по којима се веже у садашњем времену у трећем лицу мн.; овај је облик глаголски негда имао све падеже и сва три рода и био придјев, а сада има само један падеж у српском језику и у том је падежу постао прилог; кад би до наставка *нт* долазио још какав наставак за који год падеж у старо вријеме, онда би онај први наставак још добијао на крају глас *ј*,

---

(²) А. Качић, кораб. 266. 269. 292. 27. 225. 26. 21. 20. тако и *хотише* (3. л. јед.) у истога 77. 131. 168. 260.

који се по својим законима слаже с гласом *т*, који је пред њим, т. ј. оба се у српском језику слијевају у *ћ*; по томе облик тај у падежу у ком се још сачувао у српском језику гласи н. п. *плет-у-ћ-и* (од *плет-о-нт-ј-и*, гдје је *плет* основа, *о* до ње уметак који веже за основу наставак којим постаје тај облик глаголски, а *нт* је тај наставак, до њега је *ј* додатак том наставку падежа ради и то се *ј* с гласом *т* слијева у *ћ*, а крајње је *и* наставак за падеж); тај је пад. стари седми јед., па се говори као прилог, дакле за сваки род и за једнину и за множину.(1)

Глаголски прилог пређашњега времена има наставак *вс* (мјесто старога въс); и тај је облик као и глаголски прилог садашњега времена негда имао све падеже и сва три рода; па кад би до наставка *вс*, којим постаје сам тај облик, долазио још какав наставак за који падеж, онда би наставак *вс* као и у прилогу садашњега времена добијао још глас *ј*, а то се *ј* с гласом *с* који је пред њим слијевало у *ш*; по том у падежу, у ком и сада има тај облик глаголски у српском језику, а то је исти падеж у ком се сачувао и прилог глаголски садашњега времена, гласи н. п. *чу-вш-и* (од *чу-въс-ј-и*, гдје је *чу* основа, въс наставак којим постаје овај глаголски прилог, до њега је *ј* додатак том наставку ради падежа и то се *ј* с гласом *с* слијева у *ш*, крајње је *и* наставак за падеж, који се сад говори као прилог, онако као што се говори и прилог садашњега времена). Којима се глаголима осно-

---

(1) Онако као што се говори н. п. *љети*, *зими*, које није ништа друго него такође седми пад., па се говори као прилог. — У старо вријеме, кад је тај глаголски облик имао и остале падеже, у падежима за које нема наставка отпадало му је од наставка *нт* крајње *т* не имајући за собом самогласнога, па се још мијењао и глас који би тада остао на крају; тако је у првом пад. јед. мушкога рода било у српском језику н. п. моге, боүде (у старом словенском могы, бѫдꙑ), виде (у старом словенском вида).

ва свршује на сугласно, у њих долазе три сугласна једно до другога која се не могу заједно изговорити: једно је крајње од основе а два су до њега наставак *вс*, претворен на поменути начин у *вш*, па се за то у српском језику умеће *а* међу два сугласна, и то међу прво и друго; по том н. п. од основе *плет* гласи тај облик *плет-а-вш-и*. — Кад је још имао све падеже тај облик глаголски, онда му је у падежима за које нема наставка отпадало и крајње *с* од наставка оставши само на крају; а како је пред њим у наставку било јоште самогласно ъ, не бјеше узрока да се наставак и даље крњи, и тако се могло у српском језику сачувати *в* од наставка као и у осталим падежима, ако послије и неста иза њега гласа ъ; таки је падеж био први пад. јед. у мушком роду; по томе и данас има н. п. *чу-в* од основе која се свршује на самогласно, или од основе која се свршује на сугласњ, н. п. *плет-а-в*, гдје *а* стоји само за то да не буду два сугласна на крају.(1) У оба ова падежа, у оном седмом и у овом првом, долази овај облик глаголски у српском језику, само што је онај седми по значењу свом таки да може као прилог стајати уза сваки род и уз једнину и множину, а овај први, будући мушкога рода јед., мо-

---

(1) У старо је вријеме постајао овај облик и другим наставком, који је био ъс и онако се мијењао на крају и крњио као и онај први, па је било не само с онијем првијем наставком: проси-въ, проси-въш-и, него и с овијем другијем: прош-ь, прош-ьш-и, гдје се крајње *и* у основи *проси* претварало у *ј*, које се опет с гласом који је пред њим, с гласом *с*, слијевало по својим законима у *ш*, а иза такога гласа, у којем има *ј*, ъ је у наставку постајало ь. Само је овијем другим наставком постајао овај облик у глагола којима се основа свршује на сугласно, те је мјесто садашњега *плетав*, *плетавши*, с првијем наставком, било с другим наставком плет-ъ, плет-ъш-и; а тако се још прошлога вијека налази у књигама српским н. п. *дошад*, *дошадши*, *узамши*; али сада у народном језику тога нема.

же стајати само уз ријечи мушкога рода и то кад су у једнини. [1]

Први глаголски придјев има наставак сугласно *л*; овај облик глаголски има сва три рода и све падеже као и остали придјеви; за то кад је у падежу који нема наставка па дође оно *л* на крају, онда се *л* по своме закону претвара у *о*, тако је н. п. у првом пад. јед. у женском роду *чу-л-а*, а у мушком *чу-о*. Кад се основа свршује на сугласно, онда у таком падежу, који нема наставка, долазе два сугласна на крају (једно крајње од основе а друго наставак *л*); за то међу њих онда долази *а* па се иза тога самогласнога оно *л* претвара у *о*; тако је н. п. у женском роду *рек-л-а* а у мушком *рек-а-о*. Ако је основи на крају *д* или *т* а пред њима нема никакога другога сугласнога, онда ти крајњи гласови у основи отпадају, н. п. од основе *плет* у женском је роду прв. пад. јед. *пле-л-а*, у мушком *пле-о*; ако ли има још како сугласно пред крајњим у основи, онда не отпада ни крајње, тако од основе *раст* у првом је пад. јед. мушкога рода *раст-а-о*, али у падежима који имају своје наставке, у којима се дакле не могу као у првом пад. раставити уметнутим *а* сугласна која се стеку, него дођу једно до другога три сугласна (два крајња од основе и наставак *л*), у њих се *т* између *с* и *л* избацује само за то да не буде толико сугласних заједно; тако је од исте основе у прв. пад. женскога рода *рас-л-а*.

Други глаголски придјев има у једних глагола наставак *ен* а у других *т*; тај глаголски облик има сва три рода и све падеже као и други придјеви; тако од основе *плет* глаголски је придјев у првом пад. јед. мушкога рода *плет-ен*, од основе *простр*: *простр-т*.

---

(1) Говори се н. п. *чувши* за човјека, за жену, за дијете и за више људи или жена и другога чега средњега рода; али се не може казати н. п. *жена чув*, него само за мушко, и тјоедно, н. п. *човјек чув*.

Заповједни начин постаје наставком *и*; он има лица али само друго јед. и прво и друго мн.; у другом лицу јед. нема наставка за само лице, н. п. *плет-и*; а у првом и другом лицу мн. има и наставке за лица, и они долазе иза наставка којим он сам постаје, н. п. *плет-и-мо*, *плет-и-те*; наставак се *и* иза самогласнога претвара у *ј* уз једне основе, н. п. *чу-ј*, *ли-ј*, а уз друге отпада, н. п. *моли*. (1)

Глаголи свршени (н. п. записати) немају другога пређашњег времена ни глаголскога прилога садашњега времена.

Глаголи средњи (којима оно што значе не прелази ни на што друго, н. п. спавати) немају другога глаголског придјева.

По основама се дијеле глаголи између себе у шест врста:

---

(1) Како је овај облик управо само узвикивање, долази му и за треће лице јед. оно што му је друго лице јед. н. п. Спаси бог! Помози бог! Буди бог с нама! Бог дај господину! (Нар. посл.) Мини га сабља, мини га пушка! (Нар. посл.) Намјери се велики добри час! (Нар. пјес. I. XII.) Спаси те Христос и богородица! (Ковч. 71.) Тако узвикивање долази и у приповиједању, и тада стоји оно што је друго лице јед. за свако лице и јед. и мн., н. п. а он онда повуци! (Нар. припов. 182.) Она скине с руке своју плетивачу, а ми с ко́ња̂ своје вреће, па пуни и мјери, док напунимо вреће. (Нар. припов. 7.) А пани му перчин низ рамена. (П. Петровић Његуш, гор. вијен. 82.) Како Бунгура виде низ Тушину, а они се затвори у оку црквицу; Бунгур како не нађе Дед-агу с војском, знаде што је с њим било, те он наври да пође низ Тушину у Дробњак, али га наши дочекај из оне црквице, неколика Турчина убиј и обрани. (П. Петровић Његуш, кула Ђуриш. 36). Овако је узвикивање и у правом првом и другом лицу мн. заповједнога начина, а што су ту лични наставци, за то и друга узвикивања узимају к себи те наставке, н. п. овамоте браћо! (Нар. припов. 8.) Камо те се да видите! (Нар. припов. 80.) Нете, синци, ако бога знате! (Нар. пјес. II. 185). — Тако је, али без сумње претјерано: за мном те браћо! (С. Милутиновић, ист. срб. 325).

I-а врста; у њој су глаголи у којих основа нема наставка којим би постала она сама; према гласовима на које им се свршује основа дијеле се ти глаголи у седам раздјела:

у 1-и раздио иду они којима се основа свршује на *д*, *т*; таке су основе н. п. *крад*, *плет*;

у 2-и раздио иду они којима се основа свршује на *з*, *с*; таке су основе н. п. *гриз*, *трес*;

у 3-и раздио иду они којима се основа свршује на *б*, *п*, *в*; таке су основе н. п. *зеб*, *црп*, *пљев* (у јужном говору, а у источном *плев*, у западном *плив*);

у 4-и раздио иду они којима се основа свршује на *г*, *к*, *х*; таке су основе н. п. *жег*, *пек*, *врх*;

у 5-и раздио иду они којима се основа свршује на *н*, *м*; таке су основе н. п. *почн*, *узм*;

у 6-и раздио иду они којима се основа свршује на самогласно осим *р*; таке су основе н. п. *ли*, *чу*;

у 7-и раздио иду они којима се основа свршује на самогласно *р*; така је основа н. п. *мр*.

II-а врста; у њој су глаголи којима основа постаје наставком *ну*; таки је н. п. глагол у којега неодређени начин гласи *тонути*.

III-а врста; у њој су глаголи којима основа постаје наставком *је* (по јужном говору, а по источном *е*, по западном *и*, старо словенско ѣ); ти се глаголи дијеле у два раздјела:

у 1-и раздио иду они који имају исту основу за све облике; таки је н. п. глагол који у неодређеном начину гласи *умјети*;

у 2-и раздио иду они који за садашње вријеме немају исте основе него имају основу с наставком *и*; таки је н. п. глагол у којега неодређени начин гласи *видјети*.

IV-а врста; у њој су глаголи којима основа постаје наставком *и*; таки је н. п. глагол у којега неодређени начин гласи *водити*.

V-а врста; у њој су глаголи којима основа постаје наставком *а*; они се дијеле у три раздјела:

у 1-и раздио иду они који за све облике имају исту основу; таки је н. п. глагол у којега неодређени начин гласи *питати*;

у 2-и раздио иду они који за садашње вријеме немају основе с наставком *а* него с наставком *и*; таки је н. п. глагол у којега неодређени начин гласи *глодати*;

у 3-и раздио иду они који за садашње вријеме имају основу без икакога наставка; таки су н. п. глаголи који у неодређеном начину гласе *звати*, *гријати*.

VI-а врста; у њој су глаголи којима основа постаје наставком *ова* или *ева* и *ива*, таки су н. п. глаголи који у неодређеном начину гласе *вјеровати*, *војевати*, *казивати*.

Који глаголи имају двојаку основу (као они другога раздјела треће врсте и другога и трећега раздјела пете врсте), они каку основу имају за садашње вријеме онака им је и за глаголски прилог садашњега времена и за заповједни начин.

ПРВА ВРСТА.

Глаголи у којих основа нема наставка којим би она сама постала.

ПРВИ РАЗДИО.

Основа се свршује на *д*, *т*. Ти се гласови пред наставком *ти* у неодређеном начину претварају у *с*.

Н. п. основа: плет.

Неодређено: плѐс-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	плѐт-ê-м	—
2.	плѐт-ê-ш	плѐт-и
3.	плѐт-ê	—
Мн. 1.	плет-é-мо	плѐт-и-мо
2.	плет-é-те	плѐт-и-те
3.	плѐт-ŷ	—

	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	плѐт-о-х	плѐт-ија̂-х
2.	пле̏т-е	плѐт-ија̂-ш-е
3.	пле̏т-е	плѐт-ија̂-ш-е
Мн. 1.	плѐт-о-с-мо	плѐт-ија̂-с-мо
2.	плѐт-о-с-те	плѐт-ија̂-с-те
3.	плѐт-о-ш-е	плѐт-ија̂-х-у

Прилог сад. плѐт-у̂ћ-и

Прилог пређ. плѐт-а̂-вш-и, плѐт-а̂-в

I. придјев: пле̏-о, плѐ-л-а, плѐ-л-о

II. придјев: плѐт-ен, плет-ѐн-а, плет-ѐн-о.

Овога су раздјела глаголи с основом

1. на *д*: бо̀с-ти, грѐс-ти, је̏с-ти, кла̏с-ти, кра̏с-ти, па̏с-ти, пре̏с-ти, сје̏с-ти, са својима сложенима (н. п. убос-ти, украс-ти, итд.), и од *вед* сложени: довѐс-ти, завѐс-ти и остали тако сложени; (¹)

2. на *т*: гњѐс-ти, ме́с-ти, мѐс-ти, плѐс-ти, ра́с-ти, цвѐс-ти (²), са својима сложенима (н. п. нагњес-ти, помес-ти итд), и од *рет* сложени: о̀брес-ти (³), сре̏с-ти и од пошљедњега на ново сложени н. п. су̏срес-ти.

Глагол којему је основа *раст* претворивши у неодређеном начину крајње *т* од основе у *с* добија два *с* једно до другога, па онда једно избацује, по том је неодређени начин *рас-ти.*

(¹) Простом *вести* нема за сада потврде у народном говору, премда П. Петровић Његуш пише:
Бјеснило је дивље Турке.
На све наше краје вело. Шћеп. мал. 107.

(²) Сарајево, цвало, не родило! Нар. пјес. I. 320. цвасти. Посиловић, насл. 56. цвате (3. лице јед. I. пр. вр.). Добретић, богосл. 86. процватоше. Качић, кораб. 40. процвала. Качић, кораб. 93.

(³) Што обрете, то омете. Нар. послов.
Сваког чуда, што рећ' не умијем
Ту с' обрете. С. Милутиновић, дика 308.
Филип се обрете у Азоту. Дјел. апост. VIII. 40. у В. С. Караџића.

У другом пређ. времену уметак *ија* изједна́чивши прву половину с другом па онда два *а* сливши у једно може гласити и само *а*: плѐт-â-х. — Глагол којему је основа *јед* нема сад у том облику цијелога уметка *ија*, него или на речени начин има само *а*: јед-а-х, или прву половину уметка *ија* изједначује с другом тако да добивши мјесто цијелога једно *а* задржава пред њим од прве половине глас *ј*, који је у оном *и* (посталом од *је*, старога ѣ), па с њим крајње *д* од основе прелијева у *ђ*, и тако тај облик гласи и *јеђ-а-х*. — У тога је глагола у основи *је* мјесто старога ѣ, за то у прв. глаг. прид. кад иза тога *је* дође *о* претвара се у јужном говору то *је* у *и*: *и-о*, *из-и-о*, а женско *је-л-а*, *изје-л-а*. (Како још има тај глагол у садашњем времену и у заповједном начину, види натраг у додатку.)

Глагол којему је основа *пад* нема сада по овој врсти садашњега времена ни заповједнога начина ни глаголскога прилога пређ. вр., него је тим облицима прешао у другу врсту, по којој има и остале облике: *паднем*, *падни*, *паднувши*.

Глаголи којима је основа *сјед*, *срет* имају све облике по овој врсти, н. п. *сједем*, *сретем*, *сједите*, *сретите*, *сједавши*, *сретавши* итд. Што се говори у садашњем времену и *сједнем*, *сретнем*, то је по другој врсти, по којој има н. п. *сједнути*. У основи *срет* стоји *е* мјесто старога ѣ, за то се по јужном говору у I. глаг. прид., гдје тако *е* долази пред *о*, говори и *срӣо*, а женско *срела*.

Основа *гред* може у сад. вр. одбацити крајње *д* па јој се онда *е* које остане на крају с уметком *е* који до њега дође слијева у једно *е*; по том се мјесто *гре́д-ê-м* може чути и *грê-м*. (1)

(1) У тога глагола нема I. глаг. придјева ни глаг. прилога пр. вр., а ни неодређеном начину нема потврде; у другом прошлом вр. долази с цијелим уметком *ија*:

Често гласи гредијаху. Нар. пјес.

По овом разделу од основе *шд* (старо шьд) има I. глаг. прид. и глаголски прилог пр. вр., који накнађају те облике глаголу *ићи*: у I. глаг. придјеву по што пред наставком *л* отпадне *д*, дођу два сугласна једно до другога, па се у прв. пад. јед. мушк. рода међу њих умеће *а* а крајње се *л* претвори у *о*, као и у осталијех глагола; по том сложено н. п. с *до* гласи: *дошао*, *дошла*; у глаг. прилогу пр. вр. мимо остале глаголе у овога отпада крајње *д*, па гласи сложено н. п. с *до*: *дошавши*. Кад није сложено онда се овој основи с приједа додаје *и*, а то је *и* основа глаголу *ићи*, и тако се два пута иста ствар каже, па ти облици гласе: *ишао*, *ишавши*.

ДРУГИ РАЗДИО.

Основа се свршује на *з*, *с*. У основи се *з* пред наставком *ти* у неодређеном начину претвара у *с*.

Н. п. основа: в е з.

Неодређено: вéс-ти

		Садашње	*Заповједно*
Јед.	1.	вéз-ȇ-м	—
	2.	вéз-ȇ-ш	вéз-и
	3.	вéз-ȇ	—
Мн.	1.	вéз-ȇ-мо	вéз-и-мо
	2.	вéз-ȇ-те	вéз-и-те
	3.	вéз-ŷ	—
		I. пређашње	*II. пређашње*
Јед.	1.	вéз-о-х	вéз-ија̂-х
	2.	вȅз-е	вéз-ија̂-ш-е
	3.	вȅз-е	вéз-ија̂-ш-е
Мн.	1.	вéз-о-с-мо	вéз-ија̂-с-мо
	2.	вéз-о-с-те	вéз-ија̂-с-те
	3.	вéз-о-ш-е	вéз-ија̂-х-у

Прилог сад. вéз-ŷћ-и

Прилог пређ. вéз-а̂-вш-и, вéз-а̂-в

I. придјев: вȅз-а-о, вéз-л-а, вéз-л-о

II. придјев: вéз-ен, вéз-ен-а, вéз-ен-о.

Овога су раздјела глаголи с основом

1. на *з*: ве́с-ти, гри̏с-ти, му̏с-ти са својима сложенима (н. п. наве́с-ти, за̀грис-ти итд.) и од *вез, љез, врз* сложени: навѐс-ти, увѐс-ти, у̑љес-ти, развр́с-ти, увр́с-ти, навр́с-ти се;

2. на *с*: не̏с-ти, па̏с-ти, тре́с-ти са својима сложенима (н. п. до̀нес-ти, итд.).

У глагола којему је основа *нес* може се у основи крајње *с* одбацити, па се онда основа шири претварајући своје кратко *е* у дуги глас који је сада по јужном говору *ије*, по западном *и* а по источном *е*; а та промјена може бити у неодређеном начину, у I. пређ. вр. осим другога и трећега лица јед., и у I. и II. глаг. прид., који тада добивши основу са самогласним на крају добија наставак *т*; тај глагол долази у обичном говору само сложен с *до*, *из* и другим ријечима с којима могу бити глаголи сложени ([1]); по томе напоменути облици могу н. п. у сложеном с *до* гласити: *донијети*, *донијех*, *донијесмо*, *донијесте*, *донијеше*, *донио*, *донијела*, *донијет*; али и ти облици могу бити и с цијелом основом као што су и други, н. п. *донести*, *донесох*, *донесао*, *донесен*. ([2])

И овдје уметак *ија* у II. пређ. вр. може постати *а*, те може бити и *тресах* мјесто *тресијах*. ([3])

ТРЕЋИ РАЗДИО.

Основа се свршује на *б*, *п*, *в*. Између тијех гласова и наставка *ти* у неодређеном начину умеће се *с*, н. п. *црп-с-ти*; ако је у основи на крају *б*, онда се *б* пред овијем *с* претвара у *п*, н. п. *греп-с-ти*. Овако су

([1]) У пјесмама има и просто: Млада нева воду *нела*.

([2]) Мјесто *донесен* има и у бољих књижевника а гдјешто и у народним пјесмама и *донешен*, али је то погрјешка, која је постала уз друге глаголе у којих је по закону у том облику *ш* мјесто *с*.

([3]) Али је много обичније с цијелијем уметком, н. п. гризијаше (П. Кнежевић 126), пасијаше (А. Качић, кораб. 63).

се основе могле и на други начин састављати с наставком *ти*; и сада има тај начин, али само у два глагола; њихове основе састављајући се с наставком *ти* не узимају између себе и њега *с*, него одбацују крајње своје сугласно, тако од основе *пљев* (по јужном говору) гласи неодређени начин *пљȅ-ти*; други глагол одбацивши крајње сугласно од основе јоште и самогласно мијења које му остане у основи на крају; том је глаголу основа *сп*, она је пред *п* имала јоште самогласно које је у старом словенском ъ; она пред наставком *ти* одбацивши сугласно *п* мијења самогласно које је било пред њим у *у*, па неодређени начин гласи *сути*, а тај глагол има само сложен с *до*, *на*, и с другим ријечима с којима могу бити глаголи сложени, дакле у неодређеном начину *на̀су̑-ти, у̀су̑ти.* (1)

Н. п. основа: г р е б.

Неодређено: грѐп-с-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	грѐб-е̑-м	—
2.	грѐб-е̑-ш	грѐб-и
3.	грѐб-е̑	—
Мн. 1.	греб-е́-мо	грѐб-и-мо
2.	греб-е́-те	грѐб-и-те
3.	грѐб-у̑	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	грѐб-о-х	грѐб-ија̑-х
2.	грȅб-е	грѐб-ија̑-ш-е
3.	грȅб-е	грѐб-ија̑-ш-е
Мн. 1	грѐб-о-с-мо	грѐб-ија̑-с-мо
2.	грѐб-о-с-те	грѐб-ија̑-с-те
3.	грѐб-о-ш-е	грѐб-ија̑-х-у

Прилог сад. грѐб-у̑ћ-и

Прилог пређ. грѐб-а̑-вш-и, грѐб-а̑-в

I. придјев: грȅб-а-о, грѐб-л-а, грѐб-л-о

II. придјев: грѐб-ен, греб-ѐн-а, греб-ѐн-о.

(1) Тако је било и жи-ти од основе жив, погре-ти од основе погреб.

Овога су раздјела глаголи с основом

1. на *б*: греп-с-ти, дуп-с-ти, зеп-с-ти, скуп-с-ти, са својима сложенима, н. п. погреп-с-ти;

2. на *п*: теп-с-ти се, црп-с-ти (1), са својима сложенима, и глагол који по реченом закону гласи у неодређеном начину: усу-ти, насу-ти, итд.

3. на *в*: жив-с-ти (2), и глагол који по реченом закону гласи у неодређеном начину: пљети, са својим сложеним. — Глагол *живсти* осим неодређенога начина и садашњега времена и глаголскога прилога сад. вр. за остале облике по овој врсти нема потврде у садашњем језику (3); мјесто њега се говори глагол треће врсте *живјети* у свијем облицима.

Којима се глаголима у неодређеном начину основа крњи, они и у I. пређ. времену и у глаг. прилогу пређ. времена и у I. глаг. придјеву имају основу онако промијењену каква им је у неодређеном начину; а како тада имају основу са самогласним на крају, за то у тијем облицима немају онијех уметака који се умећу кад се основа свршује на сугласно, дакле гласе: *усух*, *усу*, *усусмо*, *пљех*, *пљесмо*, *усуо*, *опљео*, *усувши*, *опљевши*; онај први од та два глагола има и у II. глаг. придјеву овако промијењену основу, па му је у том облику наставак *т*, те гласи *усут*, а други има у том облику цијелу основу и наставак *ен*, па добивши у том облику дуг акценат на основи гласи у јужном говору: *плијѐв-ен* (источно *плѐвен*); таки акценат има и у садашњем времену, за то у том облику гласи *плијѐв-ê-м*, *плијѐв-ê-ш* (источно *плѐв-ê-м*, *плѐв-ê-ш*), итд.

---

(1) поцрпсти. J. Рајић. поуч. II. 48. С. Милутиновић, ист. црн. гор. 10. исцрпсти. С. Милутиновић, дика 166. Мудрост своју ко из неба црпе. С. Милутиновић, дика 208.

(2) живе (3. л. јед. сад. вр.). Качић, кораб. 203. 249. живу (3. л. мн. сад. вр.). Добретић, богосл. 41. 116. живемо. Дивковић 380. живући. Добретић богосл. 75.

(3) У Посиловића насл. 44. има јоште 2. л. јед. првога пређ. вр.: живе.

И у овом раздјелу у II. пређ. вр. од цијелога уметка *ија* може на познати начин бити само *â* : грѐб-â-х.

ЧЕТВРТИ РАЗДИО.

Основа се свршује на *г*, *к*, *х*. Ти се крајњи гласови од основе у неодређеном начину с гласом *т* од наставка *ти* слијевају у *ћ*, н. п. *пећи* (од основе *пек*). Које основе имају самогласно *р*, оне су се у неодређеном начину осим речене промјене јоште и шириле тако да им уз *р* дође јоште *ије* (по јужном говору, по источном *е*, по западном *и*, старо ѣ), а самогласно *р* постане сугласно; та се особина сачувала само у једнога глагола; основа му је *врх*, па по казаном закону гласи у неодређеном начину *вријѐћи* (јужно, источно *вре́ћи*, западно *ѐри́ћи*). (1) Кад до основе дође *е* или *и* мјења се крајњи глас од основе, и то пред *е* мјења се *г*, у *ж*, а *к*, у *ч*, а *х*, у *ш*, а пред *и* мјења се *г* у *з*, а *к* у *ц*, а *х*, у *с*.

Н. п. основа: пек

Неодређено: пѐћи

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	пѐч-ȇ-м	—
2.	пѐч-ȇ-ш	пѐц-и
3.	пѐч-ȇ	—
Мн. 1.	печ-е́-мо	пѐц-и-мо
2.	печ-е́-те	пѐц-и-те
3.	пѐк-ȗ	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	пѐк-о-х	пѐц-ијâ-х
2.	пȅч-е	пѐц-ијâ-ш-е
3.	пȅч-е	пѐц-ијâ-ш-е
Мн. 1.	пѐк-о-с-мо	пѐц-ијâ-с-мо
2.	пѐк-о-с-те	пѐц-ијâ-с-те
3.	пѐк-о-ше	пѐц-ијâ-х-у

---

(1) Тако је пређе и од основе *врг* мјесто садашњега *врћи* било *вријећи* (врѣшти); то је исто бивало и с гласом *л*,

Прилог сад. пѐк-ӯћ-и
Прилог пређ. пѐк-а̂-вш-и, пѐк-а̂-в
I. придјев: пе̏к-а-о, пѐк-л-а, пѐк-л-о
II. придјев: пѐч-ен, печ-ѐн-а, печ-ѐн-о.

Овōга су раздјела глаголи с основом

1. на *г*: жѐћи, ле́ћи, лѐћи, мо̀ћи (који у првом лицу јед. сад. вр. има старо *у* мјесто садашњега *е и*), стри̏ћи, са својим сложенима;

2. на *к*: ву́ћи, пѐћи, рѐћи, сје̏ћи, тѐћи, ту́ћи, са својима сложенима, као обу́ћи, преобу́ћи, испѐћи, итд.;

3. на *х* само један, и он по казаном закону гласи у неодређеном начину: врије̏ћи (а основа му је *врх*), са својима сложенима.

Има још глагола овога раздјела, али не стоје свијем облицима својим у овом раздјелу; таки су с основом: 1) на *г*: вр̏ћи, ди̏ћи, сти̏ћи, са својима сложенима, и глаголи сложени од основа *бјег*, *љег* (по јужном говору), *прег* и *сег*, као: по̀бјећи, у̏љећи, запре́ћи, досе́ћи; 2) на *к*: кле̏ћи, кли̏ћи, ма̀ћи, ни̏ћи, пу̏ћи, цр̏ћи, са својим сложенима ([1]), и глаголи сложени од основа *вик*, *лек*, *мрк*, *мук*, *так*, као: на̀вићи, о̀бићи, улѐћи се (уле́ћи се), прислѐћи, за̀мрћи, за̀мући се, ната̀ћи. — Ови глаголи немају садашњега времена по овом раздјелу, него по другој врсти: вргнем, макнем итд.; сви осим *врћи* и *побјећи* (и других сложених од *бјег*), имају и заповједни начин само по другој врсти: дигни, кликни; ([2]) сви имају по другој

који сада гласи *у* па је мјесто садашњега *вући* (гдје *у* стоји мјесто *л*) било *влијећи* (влѣшти); а није се само у глагола овога раздјела тако ширила основа него и у онијех другога раздјела у којих је у основи самогласно *л* (сада *у*), па је мјесто садашњега *врсти* (од основе *врз*) било *вријести* (врѣсти), мјесто садашњега *мусти* (гдје *у* стоји мјесто *л*) било је *млијести* (млѣсти).

([1]) Међу сложенима својим глагол *маћи* има и *замћи*, *омћи*, *промћи*.

([2]) А *врћи* и *побјећи* имају по овом раздјелу запов.:

врсти и II. глаг. придјев, н. п. вргнут, макнут (1); сви имају неодређени начин и по овом раздјелу и по другој врсти: вргнути, клекнути.

Глагол *лѐћи* (од основе *лег*) има садашње вр. и по овом раздјелу: лȅжêм (2) и по другој врсти: лȅгнêм; — тако и *рећи* садашњим временом прескаче и у другу врсту, па уз редовно *речем* има и *рекнем*. — Глагол *моћи* у садашњем вр. у првом лицу јед. чува старо *у* тако да и нема другчије него *могу*; али кад је сложен, онда губи ту старину, па има *ем* мјесто *у* као и остали: поможем, потпоможем, поможеш итд. (3); тако сложен има и по другој врсти то вријеме: помогнем, потпомогнем, итд.; а сложени његови *занемо̀ћи, изнемо̀ћи* имају то вријеме само по другој врсти: занемогнем, изнемогнем итд.; кад није сложен може у лицима тога времена гдје се *г* претвара у *ж* претворити и *ж* у *р*, па има не само *можеш*, *може* итд., него и *мореш*, *море* итд. (4)

Ну ходи га врзи на откупе. Нар. пјес.
Побјезимо Грбљу питомоме. Нар. пјес.
Све поврзи, а боже помози. Нар. пјес.

побјези. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 18. 29. С. Милутиновић, ист. црн. гор. 108. — У књижевника има *побјећи* и у садашњем вр. по овој врсти: побјегу (з. л. мн.). С. Милутиновић, ист. срб. 308. П. Петровић Његуш, слобод. 161. тако и *врћи*: вргу (з. л. мн.). Качић, кораб. 291.

(1) У књижевник има тај облик и по овом раздјелу: подвржен Ј. Рајић, поуч. I. 7. III. 54. свржен. Ј. Рајић, поуч. I. 77. Качић, кораб. 420. уздижен. С. Милутиновић, дика црн. 207.

(2) Ђе мишице упру наше,
Легу у прах турске баше. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 42. легу. Добретић, богосл. 478. 480.

(3) поможем. С. Милутиновић, дика 100. поможеш. Кнежевић 29. поможемо. С. Милутиновић, ист. црн. гор. 52. помогу (з. л. мн). исти у истој књизи 45. Да бог поможе!

(4) Кад се у сад. вр. сложи с *уз* да би само био свршен, онда му остаје све онако како је кад није сложен, н. п. ако узмогу.

И у овом раздјелу у II. пређ. времену од цијелога уметка *ија* може на познати начин бити и само *а*, али се тада у основи крајњи гласови *г*, *к*, *х* претварају у *ж*, *ч*, *ш*, н. п. жѐжа̂х, тѐча̂х, вр̏ша̂х за пошљедњи се глагол не зна у овај пар да има у том облику и друкчије него тако са самијем *а* ([1]); глагол *моћи* има у том времену само *а*, али сада не претвара пред њим крајњега гласа у основи, има дакле *мог-а-х*, *мог-а-ше* итд.

Као што од основе *нес* може мјесто *донести* бити и *донијети* (види напријед стр. 70), на исти се начин и од основе *рек* говори по јужним крајевима и *ријети* мјесто *рећи*; у другим облицима нема те промјене у основи.

Што се пред уметком *е* у садашњем времену мијења крајњи глас од основе онако како је казано, за тијем се варају гдјекоји те и заповједни начин најближи садашњем времену пишу н. п. од основе *жег* с оном промјеном која је у садашњем времену, — пишу *жежи* ([2]) мјесто *жези*; а тако закону противно писање њихово не само нема потврде с друге поузданије стране, него и само губи сву снагу с тога што су ти књижевници у забуни и око других облика, н. п. око трећег лица мн. сад. вр. и глаголског прилога

([1]) Али је у осталијех много обичнији цио уметак *ија*:
Ђе брат брата издати не шћеде,
Докле гође један тецијаше. Нар. пјес. II. 294.
Што веома сјецијаше Турке. Нар. пјес. II. 321.
За којим ми срце с усхићењем
У царскоме дому туцијаше. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 20.
Када му се стризијаху овце. А. Качић, кораб. 200. тецијаше, тецијаху, сицијаше. Исти, 407. 283. 125. тецијаше. Дивковић 19. — Што у пјесмама има:
Од образа пушку жежијаше —
то је по црногорском изговору као *завежживати* мјесто *завезивати* или *бачити* мјесто *бацити*.

([2]) Посиловић, насл. 74.

сад. вр. од основе *стриг*, а ти облици од те основе не могу гласити друкчије него *стригу*, *стригући* (1); тако су н. п. у забуни око трећега лица мн. сад. вр. од основе *врх*, па је и у једној народној пјесми из Сријема мјесто *врху* наштампано *вршу* (2), а то врло лако може бити погрјешка самога онога који је пјесму писао; сложено има у споменицима по закону: изврьхоуть, покрьхоу. (3)

ПЕТИ РАЗДИО.

Основа се свршује на *н*, *м*. Ови се гласови кад год иза њих нема самогласнога слијевају у један глас са самогласним које је негда било у основи пред њима; а то је самогласно у једнијех било ь, с њим се они гласови слијевају у глас који је у старом словенском ѧ а у српском је *е*, тако од основе која је пређе гласила пьн, а сада је у српском језику само *пн*, неодређени је начин *пе-ти*; од основе, која је пређе била ьм а сада је у српском језику само *м* и од које српски језик сада има само сложене глаголе с предлогом *от* и *уз*, дакле од основе тако сложене *от-м*, *уз-м*, неодређени је начин *от-е-ти*, *уз-е-ти*; у једнога је глагола самогласно у основи пред крајњим гласом било ъ, с њим се крајњи глас слијева у глас који је у старом словенском ж, а тај глас у српском језику гласи *у*; тако од основе која је у старом словенском дъм а у српском само *дм*, бива неодређени начин *дути*, и тај глагол има у српском језику само сложен с *на: надути се*. —Који облици између својих наставака и основе имају уметке само онда кад се основа свршује на сугласно, они у овијех глагола немају тијех уметака, јер основа сама претварајући се на речени начин долази

(1) стригу. Дивковић 102. Качић, кораб. 175. Магазин далм. 1852. 45. 1861. 123. стригући. Добретић, богосл. 285. Нар. припов. 181.

(2) Нар. пјес. I. 513.

(3) Види у мојем рјечнику.

са самогласним на крају. У I. глаг. придјеву каква је основа пред сугласним *л* онака остаје и кад се *л* претвори у самогласно *о*, н. п. *кле-о.* У II. прид. ови глаголи имају наставак *т*.

Н. п. основа кун. За њу треба имати на уму да *у* стоји по закону српскога језика мјесто љ за то што је међу сугласнима, кад дакле не буде у основи на крају *н*, онда ће *у* опет бити *л*.

Неодређено: кле́-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед.	1. ку̀н-е̑-м	—
	2. ку̀н-е̑-ш	ку̀н-и
	3. ку̀н-е̑	—
Мн.	1. кун-е́-мо	ку̀н-и-мо
	2. кун-е́-те	ку̀н-и-те
	3. ку̀н-у̑	—
	I. пређашње	*II пређашње*
Јед.	1. кле̑-х	ку̀н-ија̑-х
	2. кле̑	ку̀н-ија̑-ше
	3. кле̑	ку̀н-ија̑-ш-е
Мн.	1. кле́-с-мо	ку̀н-ија̑-с-мо
	2. кле́-с-те	ку̀н-ија̑-с-те
	3. кле́-ш-е	ку̀н-ија̑-х-у

Прилог сад. ку̀н-у̑ћ-и

Прилог пређ. кле̑-вш-и, кле̑-в

I. придјев: кле̏-о, кле́-л-а, кле́-л-о

II. придјев: кле̑-т, кле̑-т-а, кле̑-т-о.

Овога су раздјела глаголи:

1. с основом на *н*: же̏-ти (основа сада *жн*), кле́-ти (основа сада *кун*), пе́-ти (основа сада *пн*), са својима сложенима, и глаголи који су се сачували само сложѐни: за̀че̑-ти, на̀че̑-ти, почети итд. (основа сада *зачн* итд.);

2. с основом на *м*: же̏-ти (основа сада *жм*), са својима сложенима (за̀же̑-ти, изаже-ти, ожети, саже-ти), и глаголи који су се сачували само сло-

жени: о̏тê-ти, у̏зê-ти (основа им је тако сложеним сада *отм*, *узм*), и глагол у којега основа мијењајући се реченим начином добија *у*: надути се.

Глагол *жети* (од основе *жн*) кад му је год основа цијела има у њој на крају *њ* мјесто *н*, дакле: жњ-ê-м, жњ-ê-ш, жњ-у̂ћ-и, жњ-и̏, итд.; у II. пређ. вр. мјесто цијелога уметка има само *а*: жњ-â-х; међу два сугласна у основи може узети *а* само за то што су два сугласна, н. п. жа̏њêм, жа̀њи, жа̏њâх, жа̏њу̂ћи; по неким крајевима у облицима у којима је основа цијела шири му се основа узимајући у средину своју глас *е*, н. п. жењем, жењући ([1]); у свијем облицима у којима се основа мијења губећи крајње сугласно, може имати и цијелу основу задржавајући уз њу цијелу и *е* у које се крај од основе већ претворио у тијем облицима по закону, па му се у тијем облицима основа свршује на самогласно и тада ти облици могу гласити и жње-ти, жње-х, жње-вш-и, жње-о; у II. глаг. прид. и нема другчије него с основом тако умноженом, па како се та основа свршује на самогласно, а наставак је *ен*, па тада долазе два *е* једно до другога, за то се умеће међу њих *в*, па тај облик гласи: жњѐ-в-ен; у основе тако умножене гласом *е* узима се у Црној Гори да је то *е* старо ѣ (јамачно ради гласа *њ* који је пред њим), за то по законима јужнога говора мјесто *жње-о* говоре и *жњи-о* (а у женском је *жње-ла* итд.); у Црној је Гори основа тако умножена гласом *е* продрла и у садашње вр., па се између ње и уметка да не би било зијевања умеће *в*, а *е* у такој основи, како се већ узима да је мјесто старога ѣ и на њему долази дуги акценат, постаје по законима јужнога говора *ије*; по том тај облик гласи и жнијѐ-в-ê-м.

([1]) Жење (з. л. јед. сад. вр.). Качић, кораб. 37. жењући. Качић, кораб. 249. види и рјечник В. С. Краџића код ријечи *жети*.

У облицима у којима основа остаје цијела глагол *пе-ти* кад није сложен мјесто крајњега *н* у основи има *њ*, и шири основу узимајући у средину *е*; тако: пе̏њ-е̑-м, пе̏њ-а̑-х, пѐњ-и, пе̏њ-у̑ћи. А глаголи сложени од *пети* имају сви те облике без поменуте промјене у основи, н. п. распн-е-м, распн-и; али неки између њих могу имати и као просто *пе-ти* облике поменуте, таки су: испети (испнем и испењем), попети (попнем и попѐњем), припети, распети, сапети.

Глагол *почети* и други тако сложени од *чети* у облицима гдје им је основа цијела по неким крајевима у основи мјесто *н* иза гласа *ч* имају *м*, н. п. почмем, почми итд. (1)

У II. пређ. вр. мјесто цијелога уметка *ија* има на познати начин и само *а*, али тако да од прве половине цијелога уметка остаје глас *ј* (као што је казано на стр. 68 за глагол *јести*), па се *ј* с гласом који је пред њим слијева по своме закону; по том мјесто *ку̏нија̑х* (2) има и *ку̏ња̑х* (3). — Глагол који сада имамо само сложен: *надути се*, био је у старо вријеме и прост: *дути*, и тада је могао имати II. пређ. вр., и налази му се тај облик у старијех књижевника са самијем *а* од уметка, па гласи: *дмах* (4). По том и једини глагол којему тај облик још није споменут а може га имати, глаго̀л *жети* (од основе *жм*), може у том облику без сумње гласити *жмах*.

---

(1) почмем. Качић, кораб. 249. почме. Посиловић, насл. 85. Добретић богосл. 10. 185. почмемо, Кнежевић 105. почми. Посиловић, насл. 108. зачме. Добретић, богосл. 4. Али исти пишу и са *н*: почне. Добретић богосл. 104.

(2) Ој Цетињо, тиха водо хладна,
Ти се синоћ криво кунијаше. Нар. пјес.
Грбичић се мени кунијаше. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 59.

(3) Ко виђаше богом се куњаше
Да му ђогат земље не дохита. Нар. пјес.

(4) Сјевер отуд дмаше. М. Држић у антол. М. Пуцића 74.

ШЕСТИ РАЗДИО.

Основа се свршује на самогласно које год, осим *р*. Између основе и уметака у сад. вр. и у глаг. прилогу сад. вр. да не буде зијевања умеће се *ј*; тако и у II. пређ. вр., гдје је на познати начин уметак само *а*; у другом глаг. прид. наставак је у једних *т* а у једних *ен*; кад је овај други наставак, да не буде зијевања умеће се између њега и основе у једних *ј* а у једних *в*. И у тијем облицима и у другим укида се зијевање и на други начин у неких глагола. У заповједном начину наставак *и* стојећи иза самогласнога претвара се у *ј*.

Н. п. основа: чу.

Неодређено: чу̏-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	чу̏-ј-е̑-м	—
2.	чу̏-ј-е̑-ш	чу̑-ј
3.	чу̏-ј-е̑	—
Мн. 1.	чу̏-ј-е̑-мо	чу̑-ј-мо
2.	чу̏-ј-е̑-те	чу̑-ј-те
3.	чу̏-ј-у̑	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	чу̏-х	чу̏-ј-а̑-х
2.	чу̏	чу̏-ј-а̑-ш-е
3.	чу̏	чу̏-ј-а̑-ш-е
Мн. 1.	чу̏-с-мо	чу̏-ј-а̑-с-мо
2.	чу̏-с-те	чу̏-ј-а-с-те
3.	чу̏-ш-е	чу̏-ј-а̑-х-у

Прилог сад. чу̏-ј-у̑ћ-и

Прилог пређ. чу̑-вш-и, чу̑-в

I. придјев: чу̏-о, чу̏-л-а, чу̏-л-о

II. придјев: чу̑-в-ен, чу-в-ѐн-а, чу-в-ѐно.

Овога су раздјела глаголи с основом

1. на *а*: зна̏-ти, ста̏-ти, са својима сложенима;

2. на *и* (које стоји и мјесто старога ы): би̏-ти (кад значи ударати, percutere), би̏-ти (кад се каже да што јест, esse), ви̏-ти, ва̏пи-ти или у̏пи-ти, и̏-ти

(које гласи и ић̏и), кри̏-ти, ли̏-ти, ми̏-ти, пи̏-ти, пли̏-ти (1), ри̏-ти, ти̏-ти, ши̏-ти, са својима сложенима, и сложени: оба̏гњи-ти, са̏гњи-ти; (2)

3. на *у*: ду̑-ти (3), чу̏-ти, са својима сложенима, и сложени: и̏зути, о̏бути, на̏зути;

4. на *је* (по јужном говору, по источном *е*, по западном *и*, старо ѣ): дје-ти, смје-ти и сложено доспје-ти, приспје-ти.

Глагол *зна-ти* у садашњем вр. изједначује уметак *е* с крајњим гласом од основе, па добивши два *а* слијева их у једно, дакле: зна̂м, зна̂ш, зна́мо, итд., а у 3. лицу мн. остаје све као и у осталијех глагола: зна̏-ј-у̂ (4). У II. пређ. времену уметак *а* с крајњим *а* од основе слијева се у једно, гласи дакле: знах, знаше, знасмо итд. У II. глаг. придјеву може имати наставак *т*, и тада гласи: зна̂-т, а може имати и наставак *ен*, а тада се *е* од овога наставка изједначује као и у садашњем вр. па од два *а* има једно, и гласи: зна̂н. У садашњем вр. и у I. и II. пређашњем вр. и у заповједном начину може се к основи на крају додати *д* па онда има те облике као глаголи којима се основа свршује на сугласно: зна́де̂м, зна̏дох, зна̏дија̂х, зна̏ди (5); у

---

(1) Бијела свила по мору плила. Нар. пјес. I. 37. плиј. Нар. прип. 131.

(2) У књижевника још прошлога вијека налази се и глагол овога раздјела *брити* сложен са *о*: *обрити* (косу), *обрије*, *обривши* (браду). А. Качић, кораб. 139. 194. а сада је тај глагол у петој врсти, трећем раздјелу.

(3) Вијор долом дује. Нар. пјес. I. 206.

(4) У пјесми без сумње слика ради има и уметак *е* неизједначен с *а* и с њим несливен: Нек се сјаје, нек се моје знаје. Нар. пјес. I. 82.

(5) Чисто знади оче игумане, . . .

Знади поклон овај од кога је. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 10. 50. знади, знадите. Нар. прип. 148. 131. С. Милутиновић, ист. срб. 367. — У књижевника има тако *д* и у глаг. прилогу сад. вр. знадући. Посиловић, насл. 63. Качић, кораб. 48. 50.

у II. пређ. времену може иза уметнутога *д* бити од наставка само *а*, али тако да од прве половине цијелога уметка остане *ј* (као што је казано напријед на стр. 68) па се *ј* слијева са *д* у *ђ*: зна̏ђа̂х.

Глагол *ста-ти* у садашњем вр. и у заповједном начину узима к основи на крају глас *н*, па је у тијем облицима једнак с глаголима којима се основе свршује на сугласно: станем, стани. У I. пређ. времену може узети к основи на крају *д*, па онда има у том облику и као глаголи којима се основа свршује на сугласно: стадох, стаде, итд.

Глагол *би-ти* (који значи да што јест, esse, старо бъіти) у правом својем сад. времену (које се говори кад је тај глагол свршен) и у глаг. прилогу сад. времена и заповједном начину узима к основи на крају глас *д*, а тада му се у основи самогласно *и* (које стоји мјесто старога ъі) претвара у *у*, и тако се изједначује у тијем облицима с глаголима којима се основа свршује на сугласно; гласи дакле у тијем облицима: бу̏де̂м, бу̏ди, бу́дући. Ту је особину у тијем облицима сачувао тај глагол и кад је сложен са *за*, *про* и *с*: *забити* (заборавити), *пробити* (пријати), *збити се* (догодити се), па има: забудем ([1]), пробудем ([2]), збуде се, итд. Али сложен с *до*: *добити*, и од њега сложени *задобити*, *придобити*, сада већ немају те старе особине у реченим облицима, него су у њима једнаки с осталим глаголима овога раздјела; дакле: добијем, задобијем, задобијте, итд. И сложен *снебити се* изгубио је речену стару особину, па гласи *снебијем се* ([3]). — Овај глагол *бити*, кад није сложен, једини је између глагола овога раздјела који у II. пређ. времену има цио уметак *ија*, а има га за то

([1]) Не забуди на којој си. Нар. посл.
([2]) Попиј и ту и другу
Да ти обје пробуду. Нар. пјес. I. 89.
([3]) В. С. Караџић, рјечн. 698.

6*

што му се основа може промијенити тако да не буде на крају самогласно: у тој се основи кад иза ње дође уметак *ија* крајње *и* њезино (које стоји мјесто старога ѣ) претвара пред самогласнијем уметком у *в*, тако место *би* буде *бв*, али тада дође *б* и *в* једно до другога, а ти гласови не могу стајати један до другога него се одбацује *в*; по томе поменути облик гласи по јужном говору: б-ӣјâ-х, б-ӣјâ-ше, итд. То је једини глагол за који се сада зна да је и у источном говору сачувао цио уметак у том облику, те гласи у том говору: б-ȅјâ-х, итд. То је сада једини глагол који је у истом облику сачувао још једну стару особину, особину, по којој се у уметку *ија* друга половина, а то је *а*, изједначује с првом, т. ј. *је* (мјесто којега у цијелом уметку по закону јужнога говора стоји *и* само зато што му је друга половина онака, види напријед стр. 60), па кад на тај начин од цијелога уметка буде *јее*, отпада један од два једнака гласа, те остане само *је* (по јужном говору а по источном *е*); по томе кад у овога глагола пред овијем скраћеним уметком онако као и пред цијелим од основе *би* остане само *б*, гласи тај облик и данас: б-јȅ-х, б-јȅ-ш-е, б-јȅ-ш-е, б-јȅ-с-мо, б-јȅ-с-те, б-јȅ-х-у (у јужном говору, а у источном б-ȅ-х, итд.) (¹)

И глагол *и-ти* узима к основи својој глас *д* у садашњем вр. и у глаголском прилогу сад. времена и у запов. начину и у I. и II. пређ. времену (²), па се у тијем облицима изједначује с глаголима којима се основа свршује на сугласно, и гласи: ӣдêм, ӣдӯћи, ӣди, ӣдох; у II. пређ. времену нема цијелога уметка него

(¹) Нетко бјеше Страхинићу бане,
Бјеше бане у маленој Бањској. Нар. пјес. II. 262.

(²) Миклошић (vergl. gramm. III § 136) држи да ово *д* долази само зијева ради, а Боп (vergl. gramm. II. 520) мисли да је од коријена од којега је *дјети* и *дјело*, тако да *идем* значи: чиним да идем.

на познати начин или само *а*, па гласи: ѝдâх ([1]) или пред *а* задржава још *ј* од прве половине наставка (као што поменуто напријед на стр. 68), па то *ј* са *д* које је пред њим слијева у *ђ*, дакле: ѝђâх ([2]). Из овијех облика уметнуто *д* прелази и у неодређени начин, гдје се опет пред наставком *ти* претвара у *с* (као у глагола којима се основа свршује на *д*), те гласи и *исти* ([3]). У глаг. прилогу пређ. вр. и у I. глаг. придјеву тај се глагол од свагда замјењује другом основом, која је поменута напријед (на стр. 69); али опет основа глагола *и-ти* с доданим *д* продире и у глаг. прилог пређ. вр., те као у глагола којима се основа свршује на сугласно има и *идавши* ([4]). — Глагол овај кад је сложен с ријечима таким да пред његову основу *и* дође самогласно, онда он оно своје *и* претвара у сугласно *ј*, н. п. на-ј-ти ([5]); али тада врло ријетко остаје и само *ј*, него се с гласом *т* и *д* који је за њим слије у *ћ* и *ђ*, н. п. до́ћи, до̑ђе̑м, до́ђох, до́ђи; тако: за́ћи, на́ћи, по́ћи, прије̏ћи, про́ћи, у́ћи, мимо́ћи, иза́ћи, са́ћи, итд. Из овијех сложенијех, гдје је у неодређеном начину *ћ* по закону, дошло је те се и у простога у неодређеном начину говори и *ћ* мјесто *т*, дакле *ићи*, а тако и у сложенијех у којих не долази самогласно пред *и* те и то *и* остаје непретворено у *ј*, н. п. изи́ћи, оби́ћи, оти́ћи (о̀ти̑ћи), си́ћи, уни́ћи; ти сложени, у којих остаје *и* од основе, немају за што ни у осталијем облицима

([1]) идаше. Нар. прип. 119.

([2]) Те иђаху блатом широкијем. Огледало ср. 15. иђаше. Нар. прип. 132. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 9. ѝђаху. Качић, кораб. 38.

([3]) То на добро изисти не може. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 15.

Царство ваше тако је пространo,
На ноге се обисти не може. — У истој књизи 156.

([4]) Нар. прип. 120.

([5]) Што је сестро да од бога најдеш. В. С. Караџића рјечн. код ријечи *најти*.

промијенити *д* у *ђ*, него задржавају цијело *д*, као и просто *ити*, н. п. ѝзи̑де̑м, изи̏дох, изи́ди, ѝби̑дем, оби́дох, оби́ди([1]); али ти сложени сви, осим *отити*, имају од других сложених њихово *ђ* мјесто својега *д*, као што имају у неодређеном начину *ћ*, па гласе и ѝби̑ђе̑м, оби́ђох, оби́ђи, итд.; а и само про̏сто *ити* по неким крајевима има у тијем облицима и *ђ* мјесто *д* као што има и по другим крајевима у неодређеном начину *ћ* мјесто *т*, те се говори и иђем([2]), а према томе и сложено отиђем. Према сложенима у којих остаје *и* па опет мјесто *т* имају *ћ* у неодређеном начину, сложени *мимоћи* и *наћи*, у којих је добро што нема *и*, гласе и *мимоићи*, *наићи*. Сложено *отићи* у садашњем времену мјесто *ѝти̑де̑м* итд. и у I. пређ. вр. мјесто *оти́дох* често има и *ȍде̑м*, *ѝдох* итд., гдје је сам коријен отпао. Сложено *наћи* има и II. глаг. придјев, те гласи *на̏ђен* (мјесто *наиден*), али се ријетко говори. ([3])

Глагол *дјети* ([4]) узима као *стати* у сад. времену и у заповједном начину к основи глас *н*, па има те облике као глаголи којима се основа свршује на сугласно:

([1]) Ти отиди те коње обиди. Нар. пјес.
Не обиде црвенога вина. Нар. пјес.
Хајд' владико и то обидимо. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 26. изиди. Ковч. 87.

([2]) иђе. Добретић, богосл. 219. иђу. Посиловић, насл. 88. Качић, кораб. 146. иђући. Качић, кораб. 176. па и у глаг. прилогу пређ. вр.: иђавши. С. Милутиновић, ист. срб. 150. 283.

([3]) нађена. С. Милутиновић, ист. црн. VII. — Мјесто тога је био у обичају тај облик од основе *шад* (од које је глаголски прил. пређ. вр. и I. глаг. прид.), и од те је основе био тај облик с наставком *т* пред којим се *д* од основе претвара у *с*, те је тај облик био: нашаст (Качић, кораб. 49. 147.), као што и сада има *прошаст*.

([4]) Не ће знати куда ће се ђети. С. Милутиновић, дика 47. одјети голога. Дивковић. 382. заодити голога. Добретић, богосл. 248. Не смије те се она додити. Рељковић, сат. 19.
Заођећу себе и дружину. Нар. пјес.

дјенем, дјени, остали су му облици као у осталијех глагола овога раздјела: дјех([1]), дјевши, дио, дјела; и само садашње вр. има и као остали глаголи овога раздјела без онога *н*, и тада му се *је* у основи по јужном говору претвара у *и*, али се тако садашње вр. може посвједочити само у сложених *задјети* и *додјети се*: задијем, додијем([2]). Али у садашњем вр. и I. пређ. вр. може узети к основи на крају *д*, па је у тијем облицима као глаголи којима се основа свршује на сугласно: дједем, дједох; то је *д* из тијех облика прешло и у неодређени начин и ондје се пред наставком *ти* претворило у *с* као у глагола којима се основа свршује на *д*: *дјести*.

Којима се основа свршује на *је* (осим *дјети*) у њих се у јужном говору само претвара то *је* у *и* кад буде пред самогласним или пред *ј*, н. п. сми-ј-е-м, сми-ј-у, сми-ј-ућ-и, сми-ј-а-х, тако и у запов. начину по што се наставак *и* иза самогласне основе претвори у *ј*: приспи-ј, приспи-ј-те. Али у источном говору у сад. времену у свијем лицима осим трећега мн. долазе два једнака гласа један до другога: уметак *е* и пред њим у основи крајње *е*, па се та два једнака гласа слијевају у један, те гласи: сме-м, сме-ш, итд., а у трећем лицу мн., гдје нијесу два *е*, остаје све цијело као и у осталијех глагола: сме-ј-у, доспе-ј-у. ([3]) У I. и II. пређ. времену може *смјети* узети к основи глас *д*, па је у

([1]) Зађе јој се купина
За свилену кошуљу. Нар. пјес.
Али не знам куд се књиге дише. Рељковић, сат 17. разлика имена надише. Исти у истој књизи 14. нади. Канижлић, рож. 13. кад га се доди она. Исти у истој књизи 90.

([2]) Су чиме нас гођ задијеш, на све смо ти одговорит' готови. П. Петровић Његуш, слобод. 209. Ако ли те што гођ и задију. Исти, лијек 21. да се не додије патене. Добретић богосл. 321.

([3]) У западном говору, гдје не долазе гласови једнаки као што долазе у источном, остаје основа цијела као у ју-

тијем облицима једнак с глаголима којима се основа свршује на сугласно: смјед-о-х, смјед-ија-х(1); и у глаголском прил. пређ. вр. налази се тако *д*: смједавши (2).

У II. глаг. придјеву налази се наставак *т* уз ове основе: *би*, *ви*, *кри*, *ли*, *пи* и *доби* (сложено од *бити*, *будем*), дакле: бит, вит, крит, лит, пит, добит (3); сви други имају наставак *ен* а и сами ти имају и *ен*, па између наставка и основе имају зијева ради *ј* ови: бијен, вијен, пијен, а *в* имају сви којима се основа свршује на *у* и на *је*: чувен, обувен, надувен, одјевен, доспјевен (т. ј. свршен [4]), и између онијех којима се основа свршује на *и* ови: кривен, ливен, мивен, ривен, тивен, шивен, добивен (5); али између онијех који имају *ј* може имати и *в*: бивен, пивен (6), а између онијех који имају *в* може имати и *ј*: добијен (од бити, будем [7]); у

жном: смијем. Рељковић, сат. 85. Канижлић, рож. 60. смије. Добретић, богосл. 144 211. смијемо. Рељковић, сат. 46. 52. доспије. Добретић, богосл. 401. Али се књижевници и пометају па преносе овај глагол у четврту врсту пишући у сад. вр. сми. Качић, кораб. 205. смим. Катанчић, fruct. 43.

(1) не смједијаху. Мар. IX. 32. у В. С. Караџића.

(2) С. Милутиновић, ист. срб. 275. 316. 398.

(3) Ни су *вите*, ни чекићем *бите*,
Но у Млетке у калупу *слите*. Нар. пјес.

Коме није попито, а оно му је пролито. Нар. посл. убит. Д. Милаковић, ист. црн. 201. савит. Јов. XX. 7. у В. С. Караџића; покрит. Огледало срб. 510. опит. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 24. 129. придобит. Дивковић 349.

(4) доспивен. Качић, кораб. 228. Добретић, богосл. 268.

(5) добивен. Ј. Рајић, поуч. III. 142. Качић, кораб. 448. Добретић, богосл. 72. придобивен. Качић, кораб. 284.

(6) Ти не пијеш млаћеницу батом бивену. Нар. пјес. разбивен. С. Милутиновић, дика 105.

Биће вода попивена хладна. Огледало ср. 389. испивен. Добретић, богосл. 394. упивен. Исти у истој књизи 114.

(7) задобијен. Милаковић ист. црн. 208. добијен, придобијен. Ј. Рајић, поуч. I. 31. III. 31. — У Црној Гори и

глагола *лити* може се у овом облику претворити *и* у *је* (по јужном говору) те гласи и *љевен* (1); у облику *бијен* може испасти *и*, па гласи и *бјен* (2), тако и мјесто *превијен* има и *превјен* (3), а и мјесто *добијен* (сложено од *бити*, *будем*) у једној пјесми *добјен* (4).

Глагол *окнити*, који поставши од туђе ријечи *кна* припада у четврту врсту, добио је у једној пјесми II. глаг. придјев по овој врсти: *окнивен* (5), а за друге облике и нема потврде. Тако и глагол *штити*, који је једнога постанка с глаголом *чатити* па такође припада у четврту врсту, у којој га вјештији књижевници и држе (6), не само у других књижевника него и у народнијем пјесмама има облике по овом раздјелу: *штијем* итд. (7)

СЕДМИ РАЗДИО.

Основа се свршује на самогласно *р*. У неодређеном се начину основа шири тако да из самогласнога *р* изађе на крају глас који у источном говору гласи *е*, у западном *и* а у јужном *ије* (старо ѣ) а само *р* престане бити самогласно па постане сугласно, н. п. основа

чујен: Боже драги, среће нечујене! П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 88.

(1) Све у чисто заљевене злато. Нар. пјес. III. 68.

(2) Бјен зна како боли. Нар. посл. разбјен. С. Милутиновић, ист. црн. гор. 3. ист. срб. 265. пребјен, убјен, сабјен. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 113. шћеп. мал. 131. 143. побјен. Нар. прип. 127 С. Милутиновић, ист. срб. 243. бјен Рељковић, сат. 51.

(3) Нар. припов. 192.

(4) С. Милутиновића ист. црн. 89.

(5) До ђогата гриве окнивене.

(6) штиш, штећи. Иванишевић 126. 269. шти (3. л. сад. вр.). Посиловић, насл. 65.

(7) Књигу штије Омерова мајка. Нар. пјес.
Књигу штије, сузе пролијева. Нар. пјес.
штије, штијући. Добретић, богосл. 31. 98. штивен Качић, кораб. 317.

мр у неодређеном начину *мрије-ти* ([1]); што бива у том облику, оно бива и у I. пређ вр.; само један глагол није сачувао ове старе особине, него у оба поменута облика остаје му основа без промјене, то је глагол који у неодређеном начину гласи *тр-ти* ([2]). У облицима у којима до самогласнога *р*, које је основи на крају, долазе друга самогласна, у којима би дакле могло настати зијевање, укида се зијевање тијем што самогласно *р* постаје сугласно; тако је и у заповједном начину пред наставком *и*, те се тај наставак нема за што претворити у *ј*. У II. пређ. вр. од уметка *ија* има на познати начин само *а*, а пред њим је *р* сугласно.([3]) У I. глаг. придјеву пред сугласним *л* остаје *р* у основи самогласно и онда кад се *л* претвори у *о*. У II. глаг. придјеву уметак је готово у свијех *т*.

Н. п. основа: мр.

Неодређено: мријѐ-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед.	1. мр-ѐ̂-м	—
	2. мр-ѐ̂-ш	мр-ѝ̏
	3. мр-ѐ̂	—
Мн.	1. мр-ѐ-мо	мр-ѝ̏-мо
	2. мр-ѐ-те	мр-ѝ̏-те
	3. мр-у̑	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед.	1. мри̏је-х	мр-а̑-х
	2. мри̏је	мр-а̑-ш-е
	3. мри̏је	мр-а̑-ш-е

([1]) Ово је као у онога глагола у IV. раздјелу ове врсте који има самогласно *р* усред основе међу два сугласна (види стр. 73).

([2]) Али и њему као да се још сачувала она стара особина у Црној Гори, јер П. Петровић Његуш има *сатријети*, *утријети*:

Кад неправду сатријети не ћеш. Шћеп. мал. 30.

Јер ће вам се утријет' кољено. Шћеп. мал. 37. и С. Милутиновић има *затријети*. Ист. срб. 260.

([3]) мраше (3. л. јед.). Качић, кораб. 238.

Мн. 1. мријѐ-с-мо мр-а̂-с-мо
2. мријѐ-с-те мр-а̂-с-те
3. мријѐ-ш-е мр-а̂-х-у

Прилог сад. мр-у́ћ-и

Прилог пређ. мр̂-вш-и, мр̂-в

I. придјев: мр̏-ьо, мр́-л-а, мр́-л-о,

II. придјев: — (1)

Осим глагола *мри̏јети* и *тр̏ти* и њиховијех сложенијех, овога су раздјела јоште глаголи сложени од *вр*: за̀врије-ти се, на̀врије-ти, поду̏врије-ти, у̏врије-ти се (2), — прости: дри̏је-ти (3) и дрије-ти се (са својима сложенима за̀дрије-ти, на̀дрије-ти, о̀дрије-ти, про̀дрије-ти), — сложени од *ждр*: про̀ждрије-ти, — од *пр*: за̀прије-ти, ода̀прије-ти, у̏прије-ти, — од *стр*: за̀стрије-ти, про̀стрије-ти, и остали тако сложени.

Глагол *дријети* кад није сложен онда у сад. времену, у запов. начину и глаг. прилогу сад. времена шири основу добијајући у средину глас *е*: дерем, дери, дерући; а кад је сложен онда може бити без те промјене, па има н. п. *и̏задре̂м* и *иза̀дере̂м*.

Осим глагола *трти* сви други имају у II. глаг. придјеву наставак *т*: одрт, застрт; — а *трти* има у том облику наставак *ен*, па како му је и ту *р* самогласно добија између њега и наставка зијева ради *в*: тр-в-ен. Како је у тога глагола самогласно *р* и ондје гдје је у другијех дошло *ије* уз *р*, гласи му I. пређ. вр.: *трх*, *тр*, *трсмо* итд. (4); у тога је глагола у II. пређ. времену *р*

---

(1) овај глагол не може имати тога облика, али га имају други, н. п. застријети: застрт.

(2) Као да има и просто *вријети се* и сложено с *об*: *обријети се*, јер мислим да је од тијех глагола што има у пословици:

Куд се *врло*, добро се *обрло*. Магаз. далм. 1861. 146.

(3) Немој дријет' ти то јање живо. Нар. пјес.

Сташе дријет' вино и ракију. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 168.

(4) Утр сузе од бијела лица. Нар. пјес. II. 2. — Што

у основи самогласно, те гласи: *трьах*, *трьаше* итд. У којима му је облицима *р* у основи сугласно, па стоје два сугласна у почетку, у њима може међу та два сугласна узети *а*, н. п. тарем, тари, таруħи ([1]).

У овај су раздио прешли садашњим временом и глаголским прилогом сад. времена глаголи из треће врсте: *пре̏ти* са својим сложеним (са̀прети) и *зре-ти* (гледати), који се сачувао само сложен: *за̀зре-ти*, *на̀зре-ти*, *оба̀зре-ти се*, па речене облике имају по овом раздјелу, н. п. пр-е̂-м, пр-у́ħ-и, итд. — Из исте је врсте истим облицима прешао овамо и глагол *зрети* (зрео бивати) са својим сложенима, али тако да у садашњем времену сва лица осим трећега мн. још има и по врсти у коју припада, дакле *зрем* и *зрим* итд. а у трећем лицу мн. само *зру* по овом раздјелу а тако и у глаг. прилогу сад. времена: *зруħи*. — Овамо је прешао из исте врсте и глагол *вре̏ти* али само трећим лицем мн. и глаголским прилогом сад. времена: вру̑, вру́ħи.

ДРУГА ВРСТА.

Основа постаје наставком *ну*. У основи крајње *у* кад се нађе пред самогласним, да не би било зијевања претвара се у сугласно *в* па онда ради сугласнога *н* које је пред њим отпада. — Мјесто цијелога уметка *ија* у II. пређ. времену има на познати начин *а*, али

се у Црној Гори, како је споменуто, још сачувала и у тога глагола стара особина, за то има и:

Какве силе сатрије вријеме. П. Петровиħ Његуш, шħеп. мал. 17.

Све потрова, и траг им утрије. Исти, гор. вијен. 9.

Утријеше војску турску. Исти, шħеп. мал. 106.

Многа им се стада утријеше. Исти, шħеп. мал. 173.

И сатријех Грчку до темеља. Исти, шħеп. мал. 176.

([1]) У сложеном тако да напријед има још један слог, ріетко се умеħе тако *а*:

Да му девлет и кувлет сатару П. Петровиħ Његуш, шħеп. мал. 36.

тако да од прве половине цијелога уметка остаје *ј* (као што је било напријед на стр. 68) па се *ј* с гласом *н* који је пред њим слијева у *њ*. (1) У II. глаг. придјеву наставак је *т*.

Н. п. основа: т о н у.

Неодређено: то̀ну-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	то̏н-е̑-м	—
2.	то̏н-е̑-ш	то̀н-и
3.	то̏н-е̑	—
Мн. 1.	то̏н-е̑-мо	то̀н-и-мо
2.	то̏н-е̑-те	то̀н-и-те
3.	то̏н-у̑	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	то̀ну-х	то̏њ-а̑-х
2.	то̏ну̑	то̏њ-а̑-ш-е
3.	то̏ну̑	то̏њ-а̑-ш-е
Мн. 1.	то̀ну-с-мо	то̏њ-а̑-с-мо
2.	то̀ну-с-те	то̏њ-а̑-с-те
3.	то̀ну-ш-е	то̏њ-а̑-х-у

Прилог сад. то̏н-у̑ћ-и

Прилог пређ. то̀ну̑-вш-и, то̀ну̑-в

I. придјев: то̀ну-о, то̀ну-л-а, то̀ну-л-о

II. придјев: — (2)

Између много глагола ове врсте многи у I. пређ. времену и у I. глаг. придјеву одбацују наставак којим постаје основа, па се у том облику изједначују с глаголима прве врсте, и ти су им облици обичнији с основом тако окрњеном него с цијелом; али многи између њих кад им постаје основа наставком *ну* губе

(1) Мало има глагола који могу имати тај облик, јер су готово сви свршени; али осим *тонути* има потврду за тај облик и *гинути*: гињах (гињаше. Качић, кораб. 125. гињау. П. Демелић, илијад. 3), и чезнути: чежнах (чезњаше. Качић, кораб. 199).

(2) Тога облика не може имати тај глагол, али га имају други, н. п. затегнути: затегнут.

који глас пред гласом *н* тога наставка, па кад им у реченим облицима отпадне тај наставак онда им се и онај ради тога наставка изгубљени глас повраћа. Глаголи који тако имају I. пређ. вр. без наставка *ну* јесу:

1. којима основа постајући наставком *ну* ништа не губи пред *н* а пред њим има или *г*: избјегнути: избјегох (и остали тако сложени), вргнути: вргох, дигнути: дигох, намагнути: намагох, запрегнути: запрегох (с осталима сложенима), досегнути и просто сȅгнути се, стигнути: стигох, притегнути (с осталима сложенима), тргнути: тргох, тако и нȁгнути, прȅгнути (и остали тако сложени): нагох, прегох (ту је истина отпало *б* пред *ну*, али је отпало тако да се више не повраћа); — или *к*: забрекнути: забрекох (с осталима сложенима), навикнути: навикох (и остали тако сложени, н. п. обикнути), клекнути: клекох, кликнути: кликох, макнути: макох (и остали тако сложени), замукнути: замукох (и остали тако сложени), никнути: никох, пукнути: пукох, такнути: такох, спотакнути се, цркнути: цркох; — или *з*: огрезнути: огрезох (с осталима сложенима), мрзнути: мрзох, попузнути: попузох (с осталима сложенима), ишчезнути: ишчезох (и просто чезнути); — или *с*: киснути: кисох, искрснути: искрсох (с осталима сложенима, н. п. васкрснути), — све са својима сложенима.

2. којима основа постајући наставком *ну* губи пред *н* какво сугласно, које јој се повраћа у овом облику кад отпадне *ну*, а то је сугласно или *б*: гинути: гибох (особито сложени, н. п. погинути), — или *д*: откинути: откидох (с осталим сложенима, и просто кȉнути се), — или *т*: загрнути: загртох (с осталима сложеним и просто грнути), крéнути: крȅтох (са сложенима), — или *к* пред којим има *с*: обиснути: обискох, писнути: пискох ([1]), прснути: прскох, свиснути: сви-

([1]) Да ријечи једне не пискосмо. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 159.

скох, тиснути: тискох (сви са сложенима); у овијех пошљедњих, што имају *с* пред *к*, кад се у другом и трећем лицу јед. пред уметком *е* претвори *к* у *ч*, претвара се и *с* пред *ч* у *ш*, тако мјесто *ск* долази *шч*, али ни *шч* не може стајати заједно, него се замјењује блажим гласовима *шт*: прште, свиште, стиште.

Кака основа бива у поменутих глагола у I. пређ. времену, така бива и у I. глаг. придјеву у свијех њих, осим онијех којима пред *ну* отпада *д* или *т*, н. п. побјегао, побјегла, нагао, нагла, забрекао, забрекла, огрезао, огрезла, покисао, покисла, погибао, погибла [1]; у којих отпада *к* а пред њим има *с*, у њих у падежима који имају наставке, у којима би дакле дошла три сугласна заједно *скл*, отпада *к*, н. п. прскао: прсла, свискао: свисла итд. У којих пред *ну* отпада *д* или *т* они у овом облику имају само цијелу основу ове врсте, н. п. откинути: откинуо, загрнути: загрнуо. [2] Само *венути*, у којега пред *ну* отпада *д*, може бити без *ну* али само у I. глаг. придјеву, и тада му се не повраћа *д*, које и онако по првој врсти у том облику отпада: ѝвео, ѝвела. — Глагол *усахнути* није сада у обичају без *ну* у I. пређ. времену, али је у I. глаг. придјеву и сада врло у обичају без њега: усахла [3]; тако и *прозукнути* и *скркнути се* само у I. глаг. придјеву може бити без *ну*: прозукла, скркло се. Глаголи *иструнути* и *подбунути* јесу једини којима основа без *ну* има на крају самогласно па опет могу бити без *ну*, али и то само у I. глаг. придјеву: ѝструо, пȍдбуо.

Из прве врсте основе *пад, сјед, ста* прелазе у ову те постају глаголи: панути, западнути, сједнути, до-

---

[1] Колико је погибло Турака. П. Петровић, шћеп. мал. 87. 88. погибао. С. Милутиновић, дика 105. 114. 176. али је обичније с цијелом основом: погинуо.

[2] Што се може чути *стврдло се* мјесто *стврднуло се* (В. С. Карапић, рјечн. 714), то мислим да је само од брза говора, као *видла* мјесто *видела*.

[3] Удри Грујо, усала ти рука! Нар. пјес. III. 4.

станути; али се тако налазе готово само у пјесмама стиха ради, а у обичном говору остају у првој врсти.

Гдјекоји глаголи који су несвршени или и свршени и несвршени, да би се кад треба у садашњем времену боље показали да су свршени, прелазе у том облику у ову врсту, н. п. ако могне, дадне, хтјене и хтједне, смједне; пошљедњи су у том облику узели још и *д*, које могу имати у I. пређ. времену у својој врсти.

ТРЕЋА ВРСТА.

Основа постаје наставком *је* (по јужном говору, по источном *е*, по западном *и*, старо ѣ). Та основа у једних глагола остаје у свијем облицима, а у других је само у неким облицима.

ПРВИ РАЗДИО.

Основа с наставком *је* за све облике. **У** заповједном начину наставак *и* долазећи до самогласнога које је основи на крају претвара се у *ј*. **У** II. пређ. времену мјесто цијелога уметка *ија* долази познатим начином само *а*. **У** основи се крајње *је* у јужном говору по законима тога говора претвара у *и*. Кад до крајњега самогласнога од основе долази самогласно, умеће се *ј* да не буде зијевања.

Н. п. основа: у м ј е.

Неодређено: у̏мје-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	у̏ми-ј-е-м	—
2.	у̏ми-ј-е-ш	у̏мӣ-ј
3.	у̏ми-ј-е	—
Мн. 1.	у̏ми-ј-е-мо	у̏мӣ-ј-мо
2.	у̏ми-ј-е-те	у̏мӣ-ј-те
3.	у̏ми-ј-ӯ	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	у̏мје-х	у̏ми-ј-а̑-х
2.	у̏мје	у̏ми-ј-а̑-ш-е
3.	у̏мје	у̏ми-ј-а̑-ш-е

Мн. 1. у̏мје-с-мо у̏ми-ј-а̂-с-мо
2. у̏мје-с-те у̏ми-ј-а̂-с-те
3. у̏мје-ш-е у̏ми-ј-а̂-х-у

Прилог сад. у̏ми-ј-у̑ћ-и

Прилог пређ. у̏мје̑-вш-и, у̏мје̑-в

I. придјев: у̏ми-о, у̏мје-л-а, у̏мје-л-о.

Осим овога глагола и његова сложенога *разумјети* још има само један овога раздјела и он је само по неким крајевима у обичају и гласи у источном говору *уговети.* — II. глаг. придјев није сада у обичају, а пређе је могао имати или наставак *ен*, од којега је отпадало *е*, или наставак *т*.

У источном говору кад *е* од основе дође предуметак *е* у садашњем вр., оба се *е* слијевају у једно дуго: *умем*, *умеш*, *уме*, *умемо*, *умете*, а у трећем лицу мн., гдје не долазе овако два *е*, остаје у основи *е*: *умеју*, по томе и у запов. начину: разумејте. (1)

Негда је било много глагола у овом раздјелу н. п. *жељети*, али су сада сви прешли у други раздио ове врсте.

ДРУГИ РАЗДИО.

Основа с наставком *је*, али не у свијем облицима, него с наставком *и* у сад. времену, у глаг. прилогу сад. вр и у запов. нач. *У* сад. времену и у глаг. прилогу сад. вр. сваки се уметак између наставка и основе изједначује с крајњим гласом од основе, с гласом *и*, те и сам постаје *и*, тада од два *и* остаје једно дуго, и тада се у трећем лицу мн. и у глаг. прилогу сад. вр.

(1) J. Рајић, поуч. III. 67. *У* западном говору, гдје је крајњи глас у основи *и*, не долазе гласови једнаки као што долазе у источном, па основа остаје цијела као и у јужном: умијем; разумијем. Добретић, богосл. 295. Посиловић, насл. 49. разумије. Добретић, богосл. 179. 218. 247. 248. Рељковић, сат. 5. разумијемо. Добретић, богосл. 271. Али се књижевници и пометају, те мијешају овај глагол с глаголима четврте врсте пишући и умим. Дивковић 72. разумим. Добретић, богосл. 9. разумиш. Добретић, богосл. 272.

наставак добивши преда се *и* нема су чим претворити у *у*, него с оним *и* сливши се у један глас даје глас ѧ који у српском језику гласи *е*. ([1]) Овога изједначивања и слијевања није било у првом лицу јед., докле је у њему било на крају *у*, него се крајње *и* од основе његове претварало у *j* па се *j* с гласом који је пред њим слијевало по својим законима, по том и сада има *виђу*, *вељу*. ([2]) У запов. начину од два *и* која се стеку отпада једно. — Основа из ова три облика, у којима је од старине по закону, продрла је и у II. пр. вријеме и у II. глаг. придјев; у оба се та облика њезино крајње *и* (као и у четвртој врсти) претвара у *j*, па се тај глас по својим законима слаже с гласом који буде пред њим, т. ј. са *д*, *т*, *л*, *н* слијева се у *ђ*, *ћ*, *љ*, *њ*, а ако је пред њим глас *б*, *п*, *в*, *м* узима између себе и њих *л* па се с тијем *л* слијева у *љ*, ако ли је пред њим *р* онда оно *j* отпада. У II. пређ. времену мјесто цијелога уметка *ија* има на познати начин само *а*. У II. глаг. придјеву наставак је *ен*.

Н. п. основа в и д ј е и в и д и.

Неодређено: вȉдје-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	вȉдӣ-м	—
2.	вȉдӣ-ш	вȉди
3.	вȉдӣ	—
Мн. 1.	вȉдӣ-мо	вȉди-мо
2.	вȉдӣ-те	вȉди-те
3.	вȉдê	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	вȉдје-х	вȉђ-â-х
2.	вȉдје	вȉђ-â-ш-е
3.	вȉдје	вȉђ-â-ш-е

([1]) н. п. *виде* од *видин*, а то од *видиин*, а то од *видион*; тако од *видионћи* постаје *видиинћи*, од тога *видинћи*, од тога *видећи* (старо видашти).

([2]) Да ја виђу чија гине војска. Нар. пјес.

Мн. 1. вйдје-с-мо — виђ-а̑-с-мо
2. вйдје-с-те — виђ-а̑-с-те
3. вйдје-ш-е — виђ-а̑-х-у

Прилог сад. вйде̑ћ-и
Прилог пређ. вйдје̑-вш-и, вйдје̑-в
I. придјев: вйди-о, вйдје-л-а, вйдје-л-о
II. придјев: вйђ-ен, вйђ-ен-а, вйђ-ен-о.

Кад у основи пред наставком *је* којим ће она постати има глас *ј*, онда се ради тога гласа исти наставак (старо ѣ) претвара у *а*, н. п. бојати се. А кад је пред тијем наставком *г*, *к*, онда се ти гласови ради онога наставка претварају у *ж*, *ч*, па се онда опет њих ради онај наставак претвара у *а*, н. п. лежати, трчати; кад је пред тијем сугласнима јоште *с* или *ш* или *з*, онда се јоште и *с* пред *ч* претвара у *ш*, а *з* пред *ж* у *ж*, па се онда гласови *шч* и *жж* замјењују блажим гласовима *шт*, *жд*, тако је: вриштати, шуштати, звиждати. Исто се тако ти сугласни гласови мијењају и пред наставком *и*, којим постаје друга основа овијех глагола, па основа у садашњем времену гласи н. п. *бјежи*, *трчи*, *вришти*, *звижди*. — У јужном говору по закону његову глас се *ј* од *је* кад је пред њим *л* или *н* слијева с тијем гласовима у *љ*, *њ*, н. п. бољети, жедњети; а у некијех глагола у јужном говору исто *ј* иза *р* отпада, н. п. врети. — По том глаголи су овога раздјела:

1. у којих је у јужном говору цијело *је*, а од њега се *ј* са *л* и *н* слијева у *љ*, *њ*: свр̏бјети, вр̏вјети, обудо̀вјети, пла́вјети, ки́пјети, поску́пјети, слијѐпјети, тр̏пјети, гр̏мјети, нијѐмјети, бри́дјети, блијѐдјети, вйдјети, догр́дјети, за́видјети, зару́дјети, полу́дјети, сијѐдјети, сјѐдјети, смр́дјети, сти́дјети се, сту́дјети, ште́дјети (1), бу̏ктјети, вр̏тјети, жу́тјети, лѐтјети,

(1) у јужном говору, у ком се и *д* може са *ј* на овијем мјестима слити у *ђ*, па се пред *ђ* претвара *је* у *и*, иде

опу́стјети, осиро̀тјети, пла̀мтјети, процва̀втјети, трѐптјети, ћу́тјети, хи́тјети, хо̀тјети, шу́тјети, го̀рјети, ста̏рјети, бијѐљети, бо̀љети, во̀љети, жѐљети, ишчи́љети, ми́љети, мље̏ти, ого̀љети, одо̀љети, о̀миљети, пови́љети, приво̀љети, цви́љети, бјѐшњети, гла̀дњети, жѐдњети, затру́дњети, зелѐњети, ко̀пњети, поплавѐтњети, порумѐњети, поцрвѐњети, поцр́њети, та̀мњети, хла̀дњети, и још два глагола који имају само садашње вријеме и II. пређ. вр.: велим, мним;

2. у којих у јужном говору од *је* отпада *ј* пред *р*: вре̏ти, зре̏ти (бивати зрео), на̀зрети (и други сложени од зрети, гледати), пре̏ти [1], око̀рети се.

3. у којих на речени начин од наставка којим постаје основа бива *а*: бјѐжати, бле́јати, бо̀јати се, бу́јати, бу́чати, ве́чати,ври́штати, вр́чати, гра́јати, доту́жати, дре́ждати, дре́чати, зве́чати, зви́ждати, зу́јати, зу́чати, је́чати, кве́чати, квр́чати, кле́чати, кре́чати, кри́чати, кр́чати, лѐжати, мр́чати, му́чати, набр́чати, њи́штати, пи́штати, пљу́штати, помр́чати, ре́жати, сја́јати се, ски́чати, ста̀јати, ти́штати, тр̀чати, узви́штати, у́јати, у́чати, цвр́чати, ци́чати, чвр́чати, чу́чати, шу́штати, све са својима сложенима.

Неки су између овијех глагола неким облицима изашли из ове врсте; ти су глаголи: *хотјети*, *врети*, *зрети* (бивати зрео), *зазрети* (од којега се не говори просто *зрети* т. ј. гледати), *прети* и *мљети*. Глагол је *хотјети* прешао у други раздио пете врсте садашњим временом осим трећега лица мн.; то ће се видјети у тој врсти, и то је у њега од свагда; а осталим је облицима свијем још у овој врсти, па има: хо̀тећи, хо̀тјех,

---

овамо и *заповиђети* (сад. вр. *заповједим*), мјесто чега се говори по четвртој врсти *заповједити*.

(1) Што је у овијех глагола глас *е* (мјесто *је*) кратак, за то не могу држати да припадају у седми раздио прве врсте. То је узрок те и глагол *мљети* узимам у ову трећу врсту.

хо̀ħа̑х, хо̀тје̑вши, хо̀тио, хо̀тјела, тако и у трећем лицу мн. сад. времена сачувало се по овој врсти у Црној Гори: *хоте*(1), а како се у сад. времену говори и крњ, без слога *хо*, има и тада у трећем лицу мн. у Црној Гори *те*(2); и по осталом се народу у тога глагола у трећем лицу мн. сачувао потпуно закон по ком постаје то лице у овој врсти, само што је из осталијех лица глас *ћ*, који у њима постаје по закону пете врсте другога раздјела, прешао у ово лице, те се говори *хоће* и *ће*; у овијем облицима свијем осим глаголскога прилога сад. вр. и глаголскога прилога пређ. вр. може избацити у основи *о*, па гласи хтје̏х, хти̏о и шћа̑х (гдје се пред *ћ* претворило *х* у *ш*); у I. и II. пређ. времену може к основи на крају узети *д*, али само кад се из основе избаци *о*, па су онда ти облици као у глагола којима се основа свршује на сугласно: хтје̏дох, шћа̀дија̑х; заповједнога начина сад нема. — Глаголи *прети* и сложени његови, и *зазрети* са осталима тако сложеним прешли су цијелим садашњим временом и глаголским прилогом сад. времена у прву врсту, и то у седми раздио њезин, као што је казано у том раздјелу, а осталим облицима стоје у овој врсти, те имају: пре̏х, за̀зрех, пре̏о, за̀зрео, пре̑вши, за̀зре̑вши; овај други није у обичају у II. глаг. придјеву, а први сада има у том облику наставак *т*, као да је глагол који у основи нема наставка а основа му се свршује на самогласно, те гласи: пре̑т. — Глагол *зрети* (зрео бивати) прешао је истим облицима у исту

---

(1) Хоте ни их потурчит' за наго. Огледало ср. 20.

(2) Па што те ти сестре безбратнице...
Шљедници те чету опазити. Нар. пјес. обоје у В. С. Караџића рјечн. 20. 843.
Јере те ме издат' Црногорци...
Они вичу да те с' покрстити...
Бите они ђе и моја глава. — Све троје у С. Милутиновића ист. црн. 41. 42. 43. Огледало ср. 20. 21.

врсту и у исти раздио њезин, као што је у том раздјелу казано, али садашње вријеме осим трећега лица мн. још има и по овој врсти: зрим, зриш, итд; други су му облици осим поменутих само по овој врсти: зрȅо, зрȇвши итд. — Глагол је *врети* само трећим лицем мн. сад. вр. и глаголским прилогом садашњега времена прешао у исту врсту и у исти раздио, као што је казано у том раздјелу, а остале облике све има по овој врсти: врȋм, врȋш, врѝмо, врѝте, врȅх, врȅо, врȇвши. И по раздјелу у који су ови глаголи прешли реченим облицима и по овој врсти једнак им је заповједни начин и II. пређ. вр. прȉ, прȃх, зри, зрах, ври, врах. ([1]) — Глагол је *мљети* прешао у исту врсту садашњим вр., глаг. прилогом садашњега вр., запов. начином и II. пређ. временом; основу која тада бива *мл* шири узимајући међу оба та гласа глас *е*, и сврх тога крајње *л* претвара у *љ* (а ово и ширење и претварање бива у првој врсти и у других глагола); по том у реченим облицима гласи: мȅљ-ȇ-м, мȅљ-ȗћ-и, мѐљ-и, мȅљ-ȃ-х; изједначивши се тако у тијем облицима с глаголима прве врсте, изједначио се с њима и у II. глаг. придјеву, гдје му се основа *мље* узима као да је основа која нема наставка а свршује се на самогласно, па као таки глаголи прве врсте има у реченом облику: мљѐ-в-ен. Осталим облицима стоји у овом раздјелу, н. п. мљȅх, мљȇ-вш-и, млȉ-о, мљȅ-л-а.

Као што су ови глаголи некијем облицима прешли из ове врсте у другу, тако је из пете врсте глагол *спати* прешао у ову врсту и у овај раздио садашњим

([1]) А кудије Видак udараше,
Онудије црна крвца враше. Нар. пјес.
Једна врата жарко сунце сјаше
А на друга жива вода враше. Ковч. 75.
Испод које и поточић враше. П. Петровић, гор. вијен. 51.
Црна крвца враше хитро. Исти, слоб. 161.

временом и глаголским прилогом сад. вр., те у тијем облицима има само по овој врсти: спи̑м, спе́ћи. (1)

Глагол *стајати* гласи у неодређеном начину тако за то што се самогласно првога слога које је било *о* изједначило са самогласним другога слога *а*; за то има у првом слогу *а* и у осталим облицима у којима је у другом слогу *а*: ста̀јах, ста̏ја, ста̀ја̂х, ста̏ја̂ше, ста̀ја̂вши, ста̏јао; и за то у облицима у којима у другом слогу није *а* има у првом слогу опет *о*: сто̀ји̑м, стојећи. (2)

Глаголи *стајати* и *бојати се* у запов. начину губе наставак *и*, па гласе: *стој*, *бој се*. А *видјети* осим *види* има и *виђи* (3), гдје се пред наставком тога облика *и* друго *и* у основи претвара у *ј*, па с *д* постаје *ђ*.

Како у другом пређашњем вр. негда није била основа онака кака је у садашњем вр., него онака кака је у неодређеном начину, за то се и сада премда ријетко налази у гдјекојега глагола овај облик и по том старом закону н. п. гори-ј-а-х (по јужном говору са *и* мјесто *је* у основи, и са *ј* између основе и уметка зијевања ради, а по источном говору горе-а-х), тако сједи-ј-а-х, грми-ј-а-х, жели-ј-а-х, трпи-ј-а-х (4), особито се то сачувало у глагола *хотјети* и у њега је тај облик по том старом закону са свијем обичан: хо̀ти-

(1) Боље ти знаш спећи него ја трчећи. Нар. посл.

(2) У старо вријеме није се само изједначивало *о* са *а* у реченим облицима, него су се још и слијевала оба *а* у једно, те је било и *ста̑ти* (мјесто садашњега *стајати*), па и сад се гдјегдје тако налази:

Бојно копље у планини сташе. Ковч. 105.

(3) виђи. Јов. VII. 52. В. С. Караџић.

(4) Једном другу нога горијаше
А другоме рука до рамена
А трећему глава горијаше. Нар. пјес. II. 11.
Ту их љетње горијаше сунце. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 58.
Гореаше огањ без престанка. Б. Радичевић II. 16.

j-â-х ([1]) и избацивши *о*: хтй̏-j-â-х. ([2]) Тај се закон држи у свијех глагола који у основи мјесто *је* показаним начином добијају *а*; у њих је и сад за II. пређ. вр. основа она која је за неодређени начин, па се крајње *а* од те основе с уметком *а* слијева у једно *а*: бо̏jâх се, др̏жâх, др̏жâше, итд. ([3])

Негда је и II. глаг. придјев у овој врсти имао основу онаку кака је у неодређеном начину, па се за њу везао наставак *ен* без *е*. ([4]) То се сачувало у глагола који на речени начин имају у основи *а* мјесто *је* па у том облику има н. п. *држа-н*. У тијех се пошљедњих глагола мјесто тога наставка може чути и *т*: др̏жâт.

Глагол којему је основа за садашње вр. *мни* има II. пређ. вр. као и остали: мњâх; али може и глас *д* узети к реченој основи, па онда има као глаголи прве врсте којима се основа свршује на сугласно: мнй̏диjâх; али у облицима које има може глас *н* у основи замијенити гласом *л* и тада гласи: млй̑м, мљâх, млй̏-

---

И столове ће цар сједијаше. Нар. пјес.
Да уз цара сједијаше,
Шћаше царев везир бити;
Да код краља сједијаше,
Ђенерал му шћаше бити. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 77.
Око тебе пушке грмијаху. Исти у истој књизи 58.
Којим српство негда грмијаше. Исти, шћеп.мал. 84.
Сада си оно што ти ја желијах. Исти, шћеп.мал. 99.
Окреташе како желијасмо. Исти, шћеп. мал. 148.
Којекако трпијаху те лисице. С. Милутиновић, ист. срб. 405.

([1]) Хотијаше да га и пољуби. Нар. пјес. II. 10.

([2]) мјесто *хтијах* и *хтио* говори се гдјешто и *стијах* и *стио* (постало од *шћео*).

([3]) Мјесто *вриштах* погрјешка је што се налази и *вриштијах* (Нар. прип. 123), која је постала уз поменуте глаголе у којима је по закону у том облику *и* пред *ја*.

([4]) за то се и сада може чути у источном говору *трпе-н*; али је то по све ријетко тако да не верујем да би се нашло још у којега између глагола у којих је у основи *е*.

дијâх. ([1]) И у њега се налази тај облик с основом кака је у неодређеном начину, и то по јужном и западном говору: мни-ја-х ([2]).

По неким крајевима, гдје је изашао из обичаја глагол прве врсте *обрести*, постао је од њега окрњивањем глагол овога раздјела: обрети се, обрим се.

Глаголи четврте врсте *бројити* и *тајити* могу се чути и по овом раздјелу у онијем облицима у којима глаголи овога раздјела имају у основи *а*: бројати, та́јати, бројао, та́јао.

ЧЕТВРТА ВРСТА.

Основа постаје наставком *и*; то се *и* у сад. времену, у глаг. прилогу сад. вр. и у запов. начину саставља с гласовима који иза њега долазе онако као у глагола треће врсте а другога раздјела; у II. пр. времену и у II. глаг. придјеву исто се *и* од основе претвара у *ј*, па се то *ј* с гласовима који пред њим буду слаже по својим законима, т. ј. прелијева се са *д* у *ђ*, са *з* у *ж*, са *л* у *љ*, са *н* у *њ*, са *с* у *ш*, са *т* у *ћ*, са *ц* у *ч*; а кад је пред њим *б*, *в*, *м*, *п* онда се међу њих умеће *л* па се с тијем *л* оно *ј* слијева у *љ*; а кад је пред њим *ј*, *љ*, *њ*, *ђ*, *ћ*, *ж*, *ч*, *ш*, *р*, онда се оно *ј* постало од *и* у основи избацује. У II. пређ. вр. има од уметка *ија* на познати начин само *а*. У запов. начину отпада наставак *и* којим тај облик постаје. У II. глаг. прид. наставак је *ен*.

Н. пр. основа: н о с и.

Неодређено: но̏си-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	но̏сӣ-м	—
2.	но̏сӣ-ш	но̀си
3.	но̏сӣ	—

([1]) Ја мљах, јабука је. Нар. пјес. I. 346.
Ја млидијах, да од мене бјежи. Нар. пјес. I. 300.
([2]) Канижлић, рож. 42.

Мн.	1.	но̏си̑-мо	но̀си-мо
	2.	но̏си̑-те	но̀си-те
	3.	но̏се̑	—
		I. пређашње	*II. пређашње*
Јед.	1.	но̀си-х	но̏ш-а̑-х
	2.	но̏си̑	но̏ш-а̑-ш-е
	3.	но̏си̑	но̏ш-а̑-ш-е
Мн.	1.	но̀си-с-мо	но̏ш-а̑-с-мо
	2.	но̀си-с-те	но̏ш-а̑-с-те
	3.	но̀си-ш-е	но̏ш-а̑-х-у

Прилог сад. но̏се̑ћ-и
Прилог пређ. но̀си̑-вш-и,
I. придјев: но̀си-о, но̀си-л-а, но̀си-л-о
II. придјев: но̏ш-ен, но̏ш-ен-а, но̏ш-ен-о.

Између много глагола ове врсте ево само неколико, и то с II. пређ. временом и II. глаг. придјевом, да би се видјеле речене промјене што бивају у основи у тијем облицима, н. пр.

1. кад се *ј* у основи постало од *и* слијева с гласом који је пред њим: во̀ди-ти: во̏ђ-а̑-х, во̏ђ-ен; во̀зи-ти: во̏ж-а̑-х, во̏ж-ен; мо̀ли-ти: мо̏љ-а̑-х, мо̏љ-ен; хра́ни-ти: хра̑њ-а̑-х, хра̑њ-ен; про̀си-ти: про̏ш-а̑-х, про̏ш-ен; му́ти-ти: му̑ћ-а̑-х, му̑ћ-ен; ба́ци-ти: ба̑ч-ен; кад пред гласовима овако посталим од *ј* и још какога гласа има *с* или *з*, онда се и ово *с* претвара у *ш* а *з* у *ж*, н. пр. ми̏сли-ти: ми̏шљ-а̑-х, ми̏шљ-ен; испра́зни-ти: ѝспра̑жњ-ен; гнијѐзди-ти се: гни̏јежђ-а̑-х се; кад се на овај начин стеку гласови *шћ*, они се замјењују гласовима *шт* у глагола који се често говоре у тијем облицима, н. пр. пу̀сти-ти: пу̏шт-ен; кр̀сти-ти: кр̏шт-ен; исто би се тако и гласови *жђ* замјењивали гласовима *жд* кад било глагола који би се имајући таке гласове често говорили; по том у глагола који у самој цијелој основи пред *и* већ имају *шт* или *жд* остаје то *шт* или *жд*

без промјене онда кад се *и* претвори у *ј*, које тада отпада, н. п. вошти-ти : вошт-ен; сможди-ти смужд-ен.

2. кад се између гласа *ј* посталога од *и* у основи и гласа који је пред њим узима *л* па се с њим *ј* слијева у *љ* : љу́би-ти : љу̑бљ-а̂-х, љу̑бљ-ен; сла̏ви-ти : сла̏вљ-а̂-х, сла̏вљ-ен; ло̀ми-ти : ло̀мљ-а̂-х, ло̏мљ-ен; ку̏пи-ти : ку̏пљ-а̂-х, ку̏пљ-ен.

3. кад *ј* постало од *и* у основи отпада : до̀ји-ти : до̀ј-а̂-х, до̏ј-ен; у̏љи-ти : у̏љ-а̂-х, у̏љ-ен; та́њи-ти : та̂њ-а̂-х, та̂њ-ен; бро̀ћи-ти : бро̀ћ-а̂х, бро̏ћ-ен; ло̀жи-ти : ло̀ж-а̂-х, ло̏ж-ен; у̀чи-ти : у̀ч-а̂-х, у̏ч-ен; тро̀ши-ти : тро̀ш-а̂-х, тро̏ш-ен; тво̀рити : твор-а̂-х, тво̏р-ен. (1)

У глагола који пред наставком *и* у основи имају *ј* и пред њим *о*, отпада у запов. начину не само наставак *и* којим постаје тај облик него и *и* од основе : броји-ти : бро̂ј; тако : дојити, кројити, појити, спојити итд. (2)

ПЕТА ВРСТА.

Основа постаје наставком *а*. Та основа у једнијех глагола остаје у свјема облицима, а у другиx је у сад времену, у запов. начину и у глаг. прилог. сад. вр. с наставком *и* мјесто *а*, а у трећих је у реченим облицима без и какога наставка.

ПРВИ РАЗДИО.

Основа с наставком *а* за све облике. *У*метак *е* који долази између основе и наставака, а то је у сад. времену у свијем лицима осим трећега мн., изједначује се с крајњим гласом од основе, до којега дође, те и

---

(1) Што у пјесмама има н. п. носијаше (Нар. пјес. I. 420), то су погрјешке, које су се могле гдјегдје увући само стиха ради.

(2) Врло су ријетки глаголи који би пред *ј* у основи имали друго какво самогласно а не *о*, таки је *таји-ти*, а он у том облику мислим да има *тај*и.

сам постаје *а*, а онда се нађу два *а* једно до другога, па се оба слијевају у једно дуго. Исто бива и с гласом *е* од наставка *ен* у II. глаг. придјеву. У II. пр. вр. уметак је мјесто *иј̑а* на познати начин само *а*, и тада дошавши два *а* једно до другога (једно од основе а друго овај уметак) слијевају се оба у једно дуго. У запов. начину наставак *и* стојећи иза самогласнога од основе претвара се у *ј*.

Н. п. основа: чува.

Неодређено: чу́ва-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	чу̑ва̂-м	—
2.	чу̑ва̂-ш	чу̑ва̂-ј
3.	чу̑ва	—
Мн. 1.	чу̑ва̂-мо	чу̑ва̂-ј-мо
2.	чу̑ва̂-те	чу̑ва̂-ј-те
3.	чу́ва-ј-у̑	—
	I. пређашњи	*II. пређашње*
Јед. 1.	чу́ва-х	чу̑ва̂-х
2.	чу́в-а	чу̑ва̂-ш-е
3.	чу́в-а	чу̑ва̂-ш-е
Мн. 1.	чу́ва-с-мо	чу̑ва̂-с-мо
2.	чу́ва-с-те	чу̑ва̂-с-те
3.	чу́ва-ш-е	чу̑ва̂-х-у

Прилог сад. чу́ва-ј-у̑ћ-и

Прилог пређ. чу́ва̂-вш-и, чу́ва̂-в

I. придјев: чу́ва-о, чу́ва-л-а, чу́ва-л-о

II. придјев: чу̑ва̂-н, чу̑ва̂-н-а, чу̑ва̂-н-о.

Између много глогола овога раздјела за које се може и по том знати да иду овамо што не ће бити споменути у друга два раздела, јесу и ови: погријѐвати, сагоријѐвати, разумијѐвати, оклијѐвати, поболијѐвати, би́вати, задни́вати, заки́вати, запси́вати, заши́вати, уми́вати, осни́вати, плȉвати, покри́вати, прежи́вати, сни́вати, итд.

Глагол *имати*, који иде у овај раздио, може к

основи својој у садашњем вр. и у I. и II. пређ. времену узети глас *д*, па онда има те облике као глаголи којима се основа свршује на сугласно: имáде̑м, ѝмадох, ѝмадија̑х; у пошљедњем облику може од уметка *ија* имàти сàмо *а* задржавши на познати начин од прве половине цијелога уметка глас *ј*, који се са *д* слијева у *ђ*: ѝмађа̑х.

У II. глаг. прид. мјесто наставка *н* може се чути и наставак *т*: чу̏ва̑т.

ДРУГИ РАЗДИО.

Основа с наставком *а*, али не за све облике него с наставком *и* за сад. вр. и за глаг. прилог сад. вр. и запов. начин; то се *и* у основи претвара у *ј*, па се то *ј* по својим законима слаже с гласом који се пред њим деси онако као у глагола четврте врсте у II. гл. придјеву (види напријед на стр. 105); ако основа док је с наставком *а* има пред њим *г*, *к*, *х*, ти се гласови кад је основа с наставком *и* претварају пред њим у *ж*, *ч*, *ш*, па иза тијех гласова отпада *ј* постало од *и* у основи ([1]). У II. пређ. времену уметак је мјесто *ија* на познати начин само *а*, па се то *а* слијева с крајњим *а* од основе у једно дуго. У II. глаг. придјеву наставак је *ен*, од којега се *е* изједначује с крајњим *а* од основе, до којега дође, па се оба *а* слијевају у једно дуго.

Н. п. основа: п и с а и п и с и.

Неодређено: пѝса-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед.	1. пи̑ш-е̑-м	—
	2. пи̑ш-е̑-ш	пѝш-и
	3. пи̑ш-е̑	—
Мн.	1. пи̑ш-е̑-мо	пѝш-и-мо
	2. пи̑ш-е̑-те	пѝш-и-те
	3. пи̑ш-у̑	—

	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед.	1. пѝса-х	пи̑са̑-х

([1]) н. п. залажем, вичем, јашем.

2. пи́са — пи̑са̑-ш-е
3. пи́са — пи̑са̑-ш-е
Мн. 1. пи́са-с-мо — пи̑са̑-с-мо
2. пи́са-с-те — пи̑са̑-с-те
3. пи́са-ш-е — пи̑са̑-х-у

Прилог сад. пи̏ш-ӯћ-и
Прилог пређ. пи́са̑-вш-и, пи́са̑-в
I. придјев: пи́са-о, пи́са-л-а, пи́са-л-о
II. придјев: пи̑са̑-н, пи̑са̑-н-а, пи̑са̑-н-о.

Овога су раздјела ови глаголи, и то с основом у којој је пред наставом њезиним: *б*: зо̀бати, о̀гребати; — *г*: ла̀гати, зала́гати (сла́гати, итд.), лијегати (полијѐгати, разлијегати се итд.), пома́гати (одма́гати, запома́гати, пренема́гати се, потпома́гати итд.), стру́гати; — *д*: гло̀дати; — *з*: ве́зати, га̀мизати, гми̏зати, ди̏зати, по̀джизати (са̀жизати, у̏жизати), ка́зати, ли́зати, ма̏зати, ни́зати, пре́зати, пу̏зати, ре̏зати, р̏зати, се̏зати, сти̏зати, зате́зати (нате́зати, итд.), тр̏зати; — *к:* бау́кати, бердо́кати, би́скати, бу́кати, бурли́кати, ви́кати, га́кати, гу́кати, де́кати, е́кати, и̏скати, јау̏кати (ја̀укати), кау̏кати, кукуријѐкати, лелѐкати, ло̀кати, зама́кати (ума́кати, присма́кати итд.), мау̏кати, меде́кати, мље̏скати, мр́кати се, није̏кати, пију̏кати, пла̏кати, пла́кати, ри́кати, ру́кати, сја́кати, ска́кати, ср́кати, сту́кати, су́кати, ота́кати (прета́кати итд.), тандр́кати, торо̀кати, тотр́кати, тр́кати, ћу́кати, ћу̏кати, ћурли́кати, у́кати, урли́кати, хра́кати, хр́кати, ши́кати, шмр́кати, што́кати; — *л*: кла̏ти, сла̏ти; — *љ* : ка̀шљати; — *м*: хра́мати; — *њ*: пѐњати, на̀гињати, за̀клињати (прѐклињати се, про̀клињати), по̀мињати, за̀пињати (на̀пињати, у̏пињати се итд.), за̀чињати (по̀чињати итд.), стѐњати; — *п*: ка̏пати, клѐпати; — *р*: ве̏рати се, за̀вирати се, и̏звирати (у̏вирати, итд.), дѐрати, за̀дирати (ода̀дирати, по̀дирати итд.), ждѐрати, про̀ждирати, за̀зирати (на̀зирати, оба̀зирати се), у̏мирати, по̀нирати, о̀рати, за-

пирати (òпирати, прѐпирати се итд.), стѐрати, зàстирати (прòстирати, разàстирати), зàтирати (òтирати, рàстирати, сàтирати, ỳтирати); — *с*: бàстисати, бегѐнисати, би̏тисати, бри̏сати, будàлисати, вараклѐисати, врагòлисати, зàдисати (и̏здисати, òдисати, ỳздисати), дишѐрисати, думѐнисати, дунђѐрисати, ђавòлисати, ђакòнисати, жи́госати, дослѐисати, јеглѐнисати, калàјисати, кањѐрисати, капàрисати, ки́дисати, крѐсати, лàстисати, лењи́рисати, ли́псати, мајстòрисати, малàксати, мáнисати, метàнисати, мехàнисати, мири́сати, мурлѐисати, огрàисати, пȁсати, пàтосати, пи́сати, прòкопсати, сабòрисати, саватлѐисати, сàктисати, прѐсисати (ỳсисати), сургỳнисати, таслàисати, тѐсати, ћорлàисати, ỳисати, утлѐисати, цигàнисати, чàтисати, џабàисати; — *т*: бàхтати, бене́тати, блебѐтати, векѐтати, вр̏тати (òбртати, òсвртати се итд.), загоне́тати (одгоне́тати), грàктати, гргу́тати, грохи́тати, грòктати, гр̏тати, гури́тати, дàхтати, др̀ктати или др̀хтати, жвáтати, звекѐтати, јѐктати, кáкотати, кѐвтати, клами́тати, клепѐтати, кли̏ктати, клокòтати, кокòтати, крекѐтати, кре́тати, кукỳтати, лепѐтати се, лијѐтати, мѐтати, ỳплетати (рàсплетати итд.), прѐтати, пỳктати, рòктати (зарòктати, срòктати се), сви̏тати, скакỳтати, пòсртати (нàсртати), трепѐтати, трѐптати, хлàптати, цвркỳтати, цокòтати, чагр́тати, шàптати, шкамỳтати, шкргу́тати, шобòтати, штипỳтати; — *х*: јȁхати, мáхати, пáхати; — *ц*: квȍцати (расквоцати се), ми̏цати, зàмрцати, ни̏цати, обри́цати (нари́цати итд.), ти́цати (доти́цати се), нàтицати (пòтицати, спòтицати, стицати итд.), ỳтјецати (рàстјецати, зàтјецати се итд.); — *ш*: чѐшати, — сви са својима сложенима. — Има их неколико који могу бити и у овом раздјелу и у првом: ги́бати, зази́вати (нази́вати итд.), зи́дати, јалàкати, пљȅскати, ткȁти, чалàкати, дријѐмати, зàимати (позàимати итд.), ку́пати, си́пати, затáпати (потáпати итд.), си́сати,

пòтапсати, ста̏сати, ти̏псати, скитати се, шѐтати се, ди́хати, ду́хати, њи́хати, пу́хати, сви са својима сложенима; — гдјегдје се и *помагати* са својима сложенима говори и по првом раздјелу. Овамо иду и глаголи: давати, познавати.

Кад у основи пред *л* има *с* па од *л* буде у *љ*, онда се и *с* пред њим претвара у *ш*, н. п. пошљем; а кад у основи пред *к* има *с* па се *к* претвори у *ч*, онда се и *с* пред њим претвара у *ш*, али се онда гласови *шч* замјењују гласовима *шт*, н. п. иштем, биштем; кад у основи пред *т* има *х* па од *т* буде *ћ* онда се и *х* пред њим претвара у *ш*, н. п. дашћем, дршћем; у *ткати* кад *к* постане *ч*, отпада пред њим *т*: чем, чу. Глагол *слати* кад мјесто *л* добије *љ* па пред њим претвори *с* у *ш*, може између оба та гласа узети *а*, н. п. шљем и шаљем.

У II. глаг. придјеву мјесто наставка *ен* може се чути и *т*, н. п. пи̑са̑т.

Разликује се од осталих глагол *клати* тијем што у облицима у којима му постаје основа наставком *и* шири основу узимајући у њу међу оба сугласна *о*: кољем, кољи, кољући.

Глагол *да́вати* (са својима сложенима) има у основи глас *в* пред наставком *а* само зијевања ради, па за то у облицима у којима је основа с наставком *и* има опет зијевања ради други глас, који се боље слаже са са́могласнима који се тада нађу заједно, а тај је глас *ј*; тако глаголу *давати* основа за садашње вр. и за глаг. прилог сад. вр. и за запов. начин гласи *даји*, па по што се као и у осталијех глагола крајње *и* претвори у *ј*, те дођу два *ј* једно до другога, одбацује се једно од њих; по том као и остали глаголи гласи у реченим облицима: да̑ј-е̑-м, да́ј-ӯ-ћи, да́ј-и. (¹) Исто је тако и

(¹) не дајући. Посиловић, насл. 113. продајући. Дивковић 365. За̏бадава сте добили, забадава и дајите. Мат. X. 8. даји нам сваки дан. Лук. XI. 3. продајите што имате

у глагола *позна́вати* (и других тако сложених). ([1]) Исти глаголи имају по западним крајевима речене облике и по првом раздјелу: давам, дознавам. А гдјекоји глаголи првога раздјела ове врсте, који у основи пред наставком њезиним такође само зијевања ради имају *в*, по истијем крајевима имају треће лице јед. сад. вр. и по овом раздјелу: обећаје, вјенчаје, закључаје, замотаје, а ријетко још у ком лицу: обећајеш([2]).

Глагол *дрктати* или *дрхтати* по неким крајевима прелази у други раздио треће врсте облицима у којима је основа с наставком *и*: дрхтим, дрхтећи. ([3])

Из другога је раздјела треће врсте глагол *хотјети* прешао у овај раздио пете врсте садашњим временом али не цијелијем; у првом је лицу јед. сачувао

и дајите милостињу. Лук. XII. 33. сам себе подаји за углед. Тит. II. 7. све у В. С. Караџића.

Продајите крсте и кандила. Оглед. ср. 17.

Бранимо се, не издајимо се. Оглед. ср. 18.

Оваки заповједни начин а особито дуго самогласно у коријену не да ми да узмем овај глагол у трећи раздио.

([1]) познајући. Иванишевић 75. Добретић, богосл. 214. Д. Милаковић, ист. црн. 172.

([2]) В. С. Караџић, нар пјес. I. 81. освештаје (у С. Милутиновића ист. црн. 38). обећаје. Добретић, богосл. 96. 104. 229. Качић, кораб. 162. винчаје, обичаје, помањкаје, Добретић, богос. 472. 340. 383. приближаје. Качић, кораб. 63. задржаје. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 93. Исто се тако налазе по истијем крајевима и други глаголи из првога раздјела у садашњем вр. по овом раздјелу, и то у трећем лицу мн.: гађу (мјесто гађају). П. Петровић Његош, гор. вијен. 52. С. Милутиновић, ист. црн. 25. пучу (мјесто пуцају). П. Петровић, гор. вијен. 43. 72. и у трећем лицу јед.: набраје (мјесто набраја). П. Петровић Његуш, гор. вијен. 47. — Налази се и парићаје (нар. пјес. I. 81), пружајеш (П. Петровић Његуш, гор. вијен. 98), детерминаје, облигаје (Добретић, богосл. 161. 170), али то није по овом раздјелу него по првом па с крајњим гласом од основе није изједначен уметак *е*.

([3]) дрктим, дрхти, дрктећи, дрхтећи. П. Петровић Његуш, гор. вијен. 53. 90. шћеп. мал. 19. 109.

старо *у*, те гласи *хо̀ћу*, а тако гласити може и по оном раздјелу из којега је прешао овамо и по овом у који је прешао; треће му је лице мн. споменуто у раздјелу из којега је прешао овамо осталим лицима, а остала му лица гласе по овом раздјелу: хо̏ће̂ш, хо̏ће̂, хо̀ћемо, хо̀ћете. Њему се у садашњем времену може одбацити слог *хо*, а тада му све друго остаје у свијем лицима као и кад је цио: ћу, ћеш, итд.; а тако се скраћено говори само кад није сила у говору на њему или кад није у почетку, н. п. ако не ће Божић каше, а оно ће дјеца. Али се и тада мјесто скраћенога говори и цијело. (1)

ТРЕЋИ РАЗДИО.

Основа с наставком *а* али не у свијем облицима него без и какога наставка у садашњем вр., у глаг. прилогу сад. вр. и у запов. начину. У којим је облицима основа с наставком *а*, у њима бива оно што бива по осталим раздјелима ове врсте; а у којим је облицима основа без наставка, у њима бива оно што бива у првој врсти, и јоште се така основа ако нема у себи самогласнога шири узимајући међу своја два сугласна како самогласно, н. п. глаголу који у неодређеном начину гласи *брати*, основа је у том облику *бра*, а у садашњем времену, у ком основа нема наставка, та иста основа без наставка *а* гласи *бер.* У многих глагола овога раздјела кад постаје основа наставком *а*, долази у њој то *а* иза другога самогласнога, а тада настаје зијевање, па се зијевање укида по својим законима на три начина: или се међу оба самогласна умеће *ј*, н. п. *кајати*; или се међу оба самогласна умеће *в*, н. п. *кљувати*; или се *у* иза којега дође *а* претвара у *ов*, н. п. *тровати*; таке основе кад треба да су без наставка, немајући у себи самога

---

(1) Не хоће се мени дангубити. П. Петровић Његуш, шћеп. мал. 47.

наставка не могу имати ни онога пред наставком уметнутога *ј* ни *в*, нити им се онда има за што претворити *у* у *ов*, за то н. п. у поменутијех глагола основа за садашње вријеме гласи *ка*, *кљу*, *тру*. Кад би у облицима у којима су основе без наставка могло настати зијевање, оно се опет укида, и то, како су у тијем облицима ови глаголи једнаки с глаголима прве врсте, укида се онако како се у истим облицима укида у првој врсти, т. ј. гласом *ј*. Да би се могли лакше прегледати облици овијем глаголима, ево два примјера: један у којем се основа кад је без наставка свршује на сугласно, а други у којем се основа кад је без наставка свршује на самогласно.

А. основа: б р а и б е р.

Неодређено: бра̏-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	бѐ̏р-е̑-м	—
2.	бѐ̏р-е̑-ш	бѐр-и
3.	бѐ̏р-е̑	—
Мн. 1.	бѐ̏р-е̑-мо	бѐр-и-мо
2.	бѐ̏р-е̑-те	бѐр-и-те
3.	бѐ̏р-ӯ̑	—

	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	бра̏-х	бра̑-х
2.	бра̏	бра̑-ш-е
3.	бра̏	бра̑-ш-е
Мн. 1.	бра̏-с-мо	бра̑-с-мо
2.	бра̏-с-те	бра̑-с-те
3.	бра̏-ш-е	бра̑-х-у

Прилог сад. бе̏р-у̑ћ-и

Прилог пређ. бра̑-вш-и, бра̑-в

I. придјев: бра̏-о, бра́-л-а, бра́-л-о

II. придјев: бра̑-н, бра̑-н-а, бра̑-н-о.

Б. основа: к а ј а и к а.

Неодређено: ка̏ја-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	ка̏-ј-ê-м	—
2.	ка̏-ј-ê-ш	кâ-ј
3.	ка̏-ј-е̑	—
Мн. 1.	ка̏-ј-ê-мо	кâ-ј-мо
2.	ка̏-ј-е̑-те	кâ-ј-те
3.	ка̏-ј-у̑	—
	I. пређашње	*II. пређашње*
Јед. 1.	ка̏ја-х	ка̏ја̑-х
2.	ка̏ја	ка̏ја̑-ш-е
3.	ка̏ја	ка̏ја̑-ш-е
Мн. 1.	ка̏ја-с-мо	ка̏ја̑-с-мо
2.	ка̏ја-с-те	ка̏ја̑-с-те
3.	ка̏ја-ш-е	ка̏ја̑-х-у

Прилог сад. ка̏-ј-у̑ћ-и
Прилог пређ. ка̏ја̑-вш-и, ка̏ја̑-в
I. придјев: ка̏ја-о, ка̏ја-л-а, ка̏ја-л-о
II. придјев: ка̏ја̑-н, ка̏ја̑-н-а, ка̏ја̑-н-о.

Овога су раздјела глаголи

1. с основом која се свршује на сугласно кад је без наставка: бра̏ти, гна̏ти, зва̏ти, пра̏ти, р̏вати се, рѐвати, са̏ти; између њих прва два и четврти кад им је основа без наставка имају у њој *е*, пред којим се у онога другога глас *г* претвара у *ж*, па им тада основе гласе: *бер*, *жен*, *пер*; а *звати* кад му је основа без наставка има у њој *о*, па му тада основа гласи *зов*; у осталијех нема промјене у основи кад је без наставка; у *сати* је с приједа отпало съ, па и кад је основа без наставка остаје за основу само *с*;

2. с основом која се свршује на самогласно кад је без наставка, а кад је с наставком онда зијевања ради

а) добија *ј*: ба̏јати, бри̏јати, ви̏јати (јужно и западно а источно ве̏јати), ви̏јати (у сва три говора, ululare), гра̏јати, гри̏јати (јужно и западно, а источно гре̏јати), ка̏јати, ла̏јати, по̀јати, сми̏јати се (јужно

и западно, а источно смѐјати се), ста̏јати, си̏јати (јужно и западно, а источно се̏јати), та̏јати, тра̏јати, ха̏јати, ча̏јати,

б) добија *в*: бљу̏вати, кљу̏вати, пљу̏вати,

в) претвара крајње *у* у *ов*: кòвати, снòвати, трòвати, — сви са својима сложенима.

Глагол *ковати* може и у онијем облицима у којима је основа без наставка укинути зијевање на исти начин на који га укида кад има у себи наставак, т. ј. претворивши *у* у *ов*, па н. п. у сад. вр. гласи не само *ку-ј-е-м* него и *ков-е-м.* — У глагола *гнати* кад му се *г* претвори у *ж*, тада се говори и *р* мјесто *ж*: ренем, проренем; кад је сложен тако да му пред *ж* дође *з*, онда се *з* претвара у *ж*, па се онда гласови *жж* замјењују блажим гласовима *жд*: ижденем, ражденем.(1)

Негда су ови глаголи и у II. пређ. вр. могли имати основу онаку кака им је у садашњем вр.; за то и сад има гдјешто *зов-ија-х.* (2)

У II. глаг. придјеву мјесто наставка *ен* може се чути и *т*, н. п. ко̏ва̂т.

Глагол *гнати* може и по првом раздјелу ове врсте имати облике у којима му по овом раздјелу основа нема наставка, па има и *гнам*, итд.

ШЕСТА ВРСТА.

Основа постаје наставком *ова* или *ева* и *ива.* У сад. времену, у глаг прилогу сад. вр. и у запов. начину основа у својем наставку нема крајњега *а*; у том наставку гласови *ов*, *ев* и *ив* стоје мјесто *у*, које се претвара у њих само за то не би било зијевања између њега и крајњега *а*; за то кад у поменутим облицима основа остане без тога *а*, нема се за што ни оно *у*

(1) иждените. С. Милутиновић, дика 93.

(2) Али своју слугу зовијаше,
Зовијаше слугу Усеина. Нар. пјес. II. 611.
Зета се зовијаше Превала. С. Милутиновић, ист. црн. 1.

претварати него остаје *у*, а зијевање које би тада у реченим облицима могло настати укида се у сад. времену и у глаг. прилогу сад. вр. гласом *ј*, а у запов. начину претвара се наставак његов *и* у *ј*. У којим облицима основа остаје с гласом *а* у свом наставку, у њима бива оно што бива у глагола пете врсте којима основа постаје наставком *а*.

Н. п. основа купова и купу.

Неодређено: купо̀ва-ти

	Садашње	*Заповједно*
Јед. 1.	ку̏пу-ј-е̑-м	—
2.	ку̏пу-ј-е̑-ш	ку̏пу̑-ј
3.	ку̏пу-ј-е̑	—
Мн. 1.	ку̏пу-ј-е̑-мо	ку̏пу̑-ј-мо
2.	ку̏пу-ј-е̑-те	ку̏пу̑-ј-те
3.	ку̏пу-ј-у̑	—
	I. прећашње	*II. прећашње*
Јед. 1.	купо̀ва-х	ку̏пова̑-х
2.	ку̏пова̑	ку̏пова̑-ш-е
3.	ку̏пова̑	ку̏пова̑-ш-е
Мн. 1.	купо̀ва-с-мо	ку̏пова̑-с-мо
2.	купо̀ва-с-те	ку̏пова̑-с-те
3.	купо̀ва-ш-е	ку̏пова̑-х-у

Прилог сад. ку̏пу-ј-у̑ћ-и

Прилог пређ. купо̀ва̑-вш-и, купо̀ва̑-в

I. придјев: ку̏пова-о, ку̏пова̑-л-а, ку̏пова̑-л-о

II. придјев: ку̏пова̑-н, ку̏пова̑-н-а, ку̏пова̑-н-о.

Између много глагола ове врсте само у два наставак у основи гласи *ева*: војѐвати, краљѐвати; а остали имају једни *ова*, н. п. бо̀жићовати, боло̀вати, вјеко̀вати, вје̏ровати, во̏јводовати, гладо̀вати, дѐсетковати, дјево̀вати, друго̀вати, духо̀вати, зимо̀вати, ја̏довати, кме̏товати, кумо̀вати, ље̏товати, миро̀вати, младо̀вати, момко̀вати, мудро̀вати, па̏метовати, посло̀вати, по̏штовати, пр̏стеновати, путо̀вати, ра̏довати се, ра̏товати, руко̀вати се, свје̏товати, си-

ротовати, тамновати, царовати, четовати, штетовати, итд; — други *ива*, н. п. дањивати, добацивати, довикивати, довршивати, дојахивати, доказивати, докучивати, дописивати, догађивати, забрањивати, забуњивати, завезивати, загашивати, заглављивати, заграђивати, закусивати, залагивати, зализивати, замазивати, замахивати, итд. — Који још глаголи припадају овамо, може се знати и по оном што је напоменуто у другим врстама.

У II. глаг. придјеву може се чути и наставак *т*, н. п. купова-т.

ДОДАТАК ГЛАГОЛИМА.

I

Било је у старо вријеме неколико глагола који се разликоваху од свијех осталијех тијем што у садашњем вр. нијесу имали уметака између основа и личних наставака, осим трећега лица мн., у којем су једни имали уметак *о* а други *е*. Између тијех глагола имају три и сада у српском језику, али се ниједан није сачувао са свијем у реченој старој особини. Најбоље се сачувао један, којему је основа *јес*, и који је имао само садашње вр. и глаголски прилог сад. вр., а у другим се облицима замјењивао као и сада глаголом *бити* (*будем*); он сада има само сад. вријеме; како му у првом лицу јед. до основе долази наставак *м*, састају се два сугласна на крају, која не могу на крају стајати, за то се међу њих умеће *а*; како му и у другом лицу наставак *си* долази до основе а основи је на крају глас *с* па се нађу два *с* једно до другога, за то се једно *с* избацује, као што је било од свагда; у трећем је сачувао наставак *т*, који му долази до основе([1]); и у првом и у другом лицу мн. долазе до основе наставци *мо* и *те*; треће је лице мн. једино у

([1]) Тому се лицу може додати на крају *е* онако како се може додати гдјекојим падежима:

Њу ми јесте други препросио. Нар. пјес. III. 249.

којем се тај глагол помјерио (осим речене промјене у првом лицу јед., коју је опет собом донио поменути закон српскога језика); а помјерио се у 3. л. мн. двојако: у том лицу основа у старо вријеме није имала прва два гласа *је*, а сада су ти гласови из осталијех лица прешли и у ово; осим тога изгубио је у том лицу крајње *т* од наставка; имајући у том лицу уметак *о* и с њим слијевајући глас *н* од наставка, добија као и други глаголи мјесто та два гласа у српском језику *у*. По том у поменутим облицима сада гласи:

Јед. 1. jѐс-а-м	Мн. 1. jѐс-мо
2. jѐ-си	2. jѐс-те
3. jѐ̏с-т	3. jѐс-у.

Овај се глагол сада говори и без прва два гласа *је* у свијем лицима осим трећега лица јед., а у том лицу може бити без крајња два гласа *ст*, дакле: сам, си, је, смо, сте, су; али тако окрњено не може нигда стајати у почетку нити онда кад је на њему сила у говору; само треће лице јед. стоји тако окрњено и у почетку онда кад се њим и ријечу *ли* пита, н. п. је ли тако? Само се тако крње треће лице јед. говори и у порицању које бива ријечју *не*; али кад је тако порицање, које бива и уз друге глаголе свагда ријечју *не* (н. п. не бих, не бјех, не бијаше, не буди), онда овај глагол стојећи првијем гласовима од своје основе *је* иза реченога *не*, слијева те своје гласове с гласом *е* од онога *не* у један глас, а тај је један глас у старо вријеме био ѣ, који сада гласи у јужном говору *ије*, у источном *е* а у западном *и*; а како сада и треће лице мн. има у основи *је*, бива и у њему све то; по том тај глагол тако с порицањем гласи:

	јужно	*источно*	*западно*
Јед. 1.	нијѐс-а-м	не́с-а-м	ни́с-а-м
2.	нијѐ-си	не́-си	ни́-си
3.	нѝје	(нê)	(нȋ)
Мн. 1.	нијѐс-мо	не́с-мо	ни́с-мо

2. нијѐс-те нѐс-те нѝс-те
3. нијѐс-у нѐс-у нѝс-у.

Али у источном говору гдје је треће лице јед. гласило *не*, и у западном говору гдје је исто лице гласило *ни*, по што је то лице тако гласећи постало једнако с ријечима које исто тако гласе (не, non; ни, nec), додаде се том лицу још један пут *је* заборављајући да оно већ јест у оном источном *е* а западном *и*, те је послије гласило у источном говору *неје* а у западном *није* (¹); тако у западном говору гласи и сада, а из западнога је говора прешло и у источни по гдјекојим крајевима, по којима је и у другим приликама западни говор продрьо у источни; по осталијем крајевима гдје се источни говор боље сачувао још се држи на речени начин постало *неје*.

Још два глагола, којима је овако постајало садашње вријеме, јесу који у неодређеном начину гласе *јести* и *дати*. Првом је основа *јед*, а други је у сад. вр. узимао два пута основу тако да му други пут дође само *д* њезино, те му је основа у том облику била *дад*; у првом је лицу пред наставком *м* отпадало крајње *д* од основе и једном и другом том глаголу, а тако је и сада; у другом је лицу јед. пред наставком *си* отпадало такође *д* од основе, а тако је и сада,

(¹) Види за све то потврду у мојем рјечнику код ријечи ѥсмь. А како се може заборављати да се којом ријечју каже све што треба па се на ново додаје оно што се заборавља да у њој већ јест, показује н. п. *ишао*, гдје се заборавило да је у самом *шао* све што треба па се још додало *и* од глагола *ити*; тако *слазити*, *налазити*, *наћи* има у себи све што треба па се опет и од глагола *ити* умеће *и* те се говори и *силазити*, *наилазити*, *наићи*; тако се у *озго* и *оздо* по два пута исто каже: један пут предлогом *с* претвореним у *з* а други пут предлогом *од*, од којега је отпало *д* па остало само *о*; шта више заборавља се да је и тако у два пута казано што треба, па гдјекоји додају још један пут предлог *од* говорећи и пишући *одозго*, *одоздо*. Погледај о том и чланак мој у Гласнику XI. стр. 201.

али сада није стари наставак *си* него као у осталијех глагола *ш*; у трећем се лицу јед. *д* од основе пред наставком *т* претварало у *с*, али сада нема тога наставка него је отпао а за њим отпало и крајње сугласно од основе; у првом је лицу мн. крајње *д* од основе отпадало пред наставком *мо* као и у првом лицу јед., а тако је и сада; у другом лицу мн. пред наставком *те* претварало се крајње *д* од основе у *с*, али сада нема тога него је тај глас отпао пред наставком, а могао је само за то отпасти што се по осталијем лицима поменутим могло заборавити да у тијех глагола основа има на крају *д*; у трећем је лицу мн. између наставка *нт* и крајњега *д* од основе био уметак *е*, с којим се *н* од наставка слијевало у један глас, који је старо словенско ѧ а у српском језику *е*; али сада нити има тога *е* нити за њим гласа *т* од наставка, него изједначивши се у поменутим лицима с осталим глаголима имају као и остали до основе глас *у*; пред тијем се гласом у глагола *дати* јоште сачувало крајње *д* у основи, а глагол је *јести* и то *д* од своје основе изгубио па између самогласнога завршетка своје основе и гласа *у* који показује то лице има зијевања ради *ј*, као глаголи којима се основа свршује на самогласно; у источном се говору сачувало у том лицу *д* у основи на крају. У овога пошљедњега глагола стоји у основи *је* мјесто старога ѣ, за то се по законима тога говора претвара у *ије* и *и*. На показани начин глаголи *дати* и *јести* имају у садашњем времену овако, и то пошљедњи у јужном говору:

Јед.	1. да̂-м		ȉје-м
	2. да̂-ш		ȉје-ш
	3. да̂		ȉје
Мн.	1. да́-мо		ȉје-мо
	2. да́-те		ȉје-те
	3. да́д-ӯ		ȉ-ј-ӯ.

Мјесто овакога садашњега вр. глагол *јести* има га

и по првом раздјелу прве врсте, по којем има и остале облике; у запов. начину има не само по том раздјелу *једи*, него и према овом садашњем вр. старински *јеђи*, само што је и ту крајње *и* додано старинском облику *јеђ*. Треће лице мн. овакога садашњега вр. у источном говору, гдје се како је поменуто још сачувало у основи *д*, разликује се добро акцентом од истога облика по првом раздјелу прве врсте: у оваком садашњем вр. гласи *јéдŷ* а по првом раздјелу прве врсте *j̏едŷ*, а и прво и друго лице мн. има у том говору акценат ´: jéмо, jéте. — Глагол је *дати* у II. пр. вр. имао основу онаку кака му је у сад. вр., па таку има и сада и у том је облику једнак с глаголима којима се основа свршује на сугласно, те гласи: дадијах, дадијаше, итд. (1) Исти глагол како у трећем лицу мн. сад. вр. има по закону *д* у основи, може тај глас пренијети и у остала лица, па онда има по првом раздјелу прве врсте дáдêм, дáдêш, итд. У осталим облицима основа му је *да*, те у њима гласи као и други глаголи којима се основа свршује на самогласно: дâј, да̏х, дâвши, да̏о; у II. глаг. прид. има наставак *т* и *ен* без *е*: дâт и дâн. У I. пређ. вр. може к основи *да* узети још *д*, па онда има као глаголи којима се основа свршује на сугласно: да̏дох, да̏де, итд. Врло је ријетко с таким *д* у запов. нач.: дади. (2) У I. глаг. прилогу није у обичају него се мјесто њега говори у том облику глагол *давати*.

II

1. Будуће вријеме постаје кад се глагол узме у неодређеном начину пак му се дода садашње вријеме од глагола *хотјети*, н. п.

Хоћеш поћи, ал' *ћеш* грдно *проћи*. —

Бог *ће дати*, те *ће* добро *бити*. —

Кад овако скраћено садашње вр. од *хотјети* дође

(1) не дадијаше. Мар. XI. 16. у В. С. Караџића.

(2) Те глас дади у Ћелију цркву. Оглед. стр. 200.

одмах за глаголом, онда се у глагола наставак *ти* изостави пак се остало састави уједно са садашњим вр. од *хотјети*, н. п. хва́лићу, хва́лићеш, хва́лиће, хва́лићемо, хва́лићете, хва́лиће̑; тако плѐшћу, ве́шћу, озе́пшћеш, итд. Само у онијех глагола који се у неодређеном нач. свршују на *ћи*, остаје у овоме догађају у будућем вр. начин неодређени цио, н. п. рѐћи ћу, пѐћи ћемо, до́ћи ћу, итд.

2. Прво сложено пређашње вр. постаје кад се првоме глаголском придјеву дода од *бити* садашње несвршено вријеме *јесам* или *сам*, н. п.

Јед. 1. чу̏о (чу̏ла, чу̏ло) сам
2. чу̏о (чу̏ла, чу̏ло) си
3. чу̏о (чу̏ла, чу̏ло) је
Мн. 1. чу̏ли (чу̏ле, чу̏ла) смо
2. чу̏ли (чу̏ле, чу̏ла) сте
3. чу̏ли (чу̏ле, чу̏ла) су.

3. Друго сложено пређашње вр. постаје кад се првоме глаголском придјеву дода од *бити* друго пређашње *бјех* или *бијах*, или сложено пређашње прво *био сам*, н. п. *бјесмо сјели*, или *бијасмо сјели*, или *били смо сјели*.

4. За погодбено се узима први глаголски придјев са I. пређ. временом од *бити* (*јесам*), само што се онда у 3. лицу мн. не говори *бише*, него само *би*, н. п.

Јед. 1. пје̏вао (пје̏вала, пје̏вало) бих
2. пје̏вао (пје̏вала, пје̏вало) би
3. пје̏вао (пјевала, пјевало) би
Мн. 1. пје̏вали (пје̏вале, пје̏вала) бисмо
2. пје̏вали (пје̏вале, пје̏вала) бисте
3. пје̏вали (пје̏вале, пје̏вала) би.

5. За 3. лице јед. и мн. у запов. начину узима се 3. лице садашњега вр. с ријечју *нека* или *нек*, н. п. нек пјева, нека играју.

